

M. BIRŽIŠKOS

DAINŲ ATSIMINIMAI IŠ LIETUVOS ISTORIJOS.

*Tėvams, kurie išmoko
mane mylėti savo kraštą ir
žmones.*

Kaina 30 m.

Lietuvių Mokslo Draugijos Komis'onėris „Švyturio“ B-vė.

M. BIRŽIŠKOS

DAINŲ ATSIMINIMAI IŠ LIETUVOS ISTORIJS.

*Tėvams, kurie išmokino
mane mylėti savo kraštą ir
žmones.*

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Nr. 1173

HMF ISTORIJS KATEDRA

Duodu čia kiek medžiagos mūsų dainų istorijos prisiminimams iškelti. Istorija čia susisiaurinu: ne šios ar anos gadynės kultūros ir šiaip visos gyvenimo ypatybės, bet tiktai žymiausi, vardu įminti įvyksniai, faktai, daugiausia—karai, mūšiai, vadinasi lab. karo istorija mano čia yra sekama.

Iškeldamas istorijos atsiminimo dainas, skirstydamasi jas grupėmis, nesijaučiu pilnai tą sritį esąs aprėpęs. Manau betgi, jog tuo būdu atkreipsiu į ją visuomenės akis ir gal paraginsiu vieną kitą pasižymėti mano čia apleistųjų dainų ar jos atmainų. Gal būt, kad viena kitai dainai ar jos pasakymui atsiras ir tikslesnių paaiškinimų.

I. Pirmosios žinios.

Anglosaksų ar danų jūrininkas Vulfstan'as IX-jam šimtm. baigiantis (Kristui gimus) apsilankė *aisčių* (prūsų, lietuvių, latvių ir jotvingių prabočių) krašte Pabaltijoje ir, sugrįžęs, papasakojo apie mus Europos Vakaruose. Jis pirmas atpasakojo mūsų senovės šermenis. Vyrų lavonai, pasak jo, gulėję pas gimines nedeginti viena, kartais du mėnesiu. Kunigų (kunigaikščių—cuningas) ir šiaip išymiųjų vyrų aisčiai nedeginę kai kada apie pusę metų. Lavonui namie begulint, puotas bei žaidynes kėlę¹⁾.

Kryžiuočių ir prūsų 1249 m. Sandoros rašte skaitome, jog *Prūsų* laidotuvėse dalyvavę vaidilai (kunigai—sacerdotes, tariant gi krikščionių rašto žodžiais—quasi sacerdotes)—tulisonys bei ligašonys (Tulissones vel Ligaschones), kurie kėlę (laudantes) mirusiųjų karo nuopelnus (pasak krikščionių, prigavimus—furta, plėšimus—rapinas ir kitokias nuodėmes—peccata), tarydami matą karžygį vėlionį dangun jojant blizgančiu ginklu, vanagu rankoje (nisum in manu ferentem), draugų palydimą²⁾.

Viduramžio lenkų istorininkas, kun. Jonas Długosz'ius (1415—1480) savo Historia Polonica iškėlė *jotvingių* (XIII-ajame šimtm. kaimynų išnaikintos aisčių giminės, prūsams visų artimosios) drąsumą ir narsumą, jog dešimtys puolę ant šimtų priešų, tikėdamiesi, kovoje kritę, dėl savo karo žygių dainomis būsią pagerbti (quod post mortem et casum scirent carminibus de fortibus factis se laudandos³⁾). Toji žinia visiškai sutinka su Sandoros rašto žinia. Jotvingių carmina bus tad prūsų laudationes, tulisonių bei ligašonių, o gal kitaip kaip vadinamų vaidilų giedamos.

Tiedvi aisčių gimini, kaip matysime, taip pat ir lietuviai, turėjo *garbstymo raudų*, kurios išsivystė iš paprastų, ligišioliai dar pas mus neišnykusių raudų. Raudos, kurios garbstė pasižymėjusius vyrus, kartojamos ne vien mirusiųjų šeimos, bet ir visos giminės, ilgiau užsiliko visuomenėje, išsidirbo sau tam tikrą, savytą turinį ir formą, iš paprastos asmens ar šeimos raudos virto labiau pastovėmis visuomenės, tautos raudomis. Keles *istorijos raudas* ar *istorijos giesmes (dainas)* Lietuvos istorijos metraštininkai yra paminėję, kitų ir žodį kitą pasižymėję.

Tačiau mūsų rašto šaltiniai ne visados tėra ištikimi. Ne kartą jų teikiamoji žinia naujosios gadynės kartotojų yra, be to, dar iškreipta. Tad ne visa, kas paprastai apie šias dainas rašoma,

bus tikra. Vis delto pats faktas, jog lietuviai turėjo istorijos raudų— giesmių, yra neabejotinas, prirodomas aiškiais prirodymais.

Kun. Jucevičius sakėsi turįs 13 *giltinių raudų*, kurių aiškiau neatskyręs nuo paprastųjų raudų (giltiniu raudas, w których także opisuje się pochwała nieboszczyka)⁴⁾, vieną jų kad ir vertime paduodamas, leidžia mus jas su istorijos raudomis sugretinti. Jos pirmą tik eilutę teikia J. lietuvių kalba: *Kareivi, laiks!*, gi visą duoda išsivertęs lenkų kalbon (prawie dosłowne tłumaczenie śpiewu gminnego):

Czas rycerzu, czas!
Ty porzucasz nas!
cośmy złego ci zrobili,
czem przed tobą przewinili,
że stroskanych, że nas biednych,
już porzucasz samych jednych?
Czyż ci tu nie dobrze było
z żoną piękną, z żoną miłą?

Czas rycerzu, czas!
Ty porzucasz nas!
Za niedźwiedziem któż pogoni,
kto od wrogów nas zasłoni?
Twój dobytek zginie marnie.
Dzieci twoje któż przygarnie?
Któż twą żonę czarnobrewą
cieszyć będzie nieszczęśliwą?

Czas rycerzu, czas!
Ty porzucasz nas!
Oj wojaku dzielnej Litwy,
gdzie ty będziesz staczał bitwy?
Rdza pokryje ostre bronie,
z żalu zdechną psy i konie.
Z kim ty będziesz tam polował,
spijał miodek, w noc ucztował?

Czas rycerzu, czas!
Ty porzucasz nas!
Przyjmij nasze to płkanie,
w drogę wieczną pożegnanie,
i pamiętaj, że zostali
będziem ciebie wspominali.
Sława twoja nie zaginie,
w późne wieki ci zasłynie⁵⁾.

Šit iš paprastosios išsivysčiusi giltinių rauda; įteikiant jai karžygio vardą ir jo konkrečius nuopelnus, gaunama jau istorijos rauda. Jos atsiminimų šen ir ten rasime raštuose išsimėčiusių.

Bene pirmas bus istorijoje užsilikęs, tiesa, neaiškus tam tikros istorijos raudos paminėjimas—XIII a. Lyvžemio metraštyj. Jo spėjamas autorius Ditlebas von Alnpeke pasakoja: 1243 m. lietuvių karžygiui Lengveniui (Lengewin) įkliūvus į Rygos kardininko rankas, jo brolis užpuolęs vokiečių kariuomenę, bet ši jį atrėmusi ir nužudžiusi Lengvenį. A. čion priduria: «kam gaila jo, teraudojie lietuvių šalyje,—jis žuvo, gėdos nepadaręs»⁶⁾. Atrodo, lyg tai būtų atbalsis raudų apie karžygius, kurie kritę kovoje, saviškiams «gėdos nepasidarę», gal būt, net atskiros raudos apie patį Lengvenio brolį.

Išplėstoji giltinių rauda galėjo virsti istorijos giesme, kaip kitur esu ją pavadinęs—*raudodaine*⁷⁾. Yra žinių, berods, nevisai aiškių apie giesmes, kurios plačiau atpasakojusios Lietuvos senovę. Sekime Daukantų: «žinoma yra, jog metusi 1351 Rykselis garsus dainininkas nu Parūsio gimimo, pasitikęs Marienburgo pylė(j); tyčioms atėjęs ar pakvijstas ant keltuvių Kniprodės didiojo vokytių mistro, girdiedams jis toje skalsingo(j) puoto(j) daug dainininkų vokytių ir regiedams, jog nievens tarp jų negal su jumi lygintįs, lugojęs (= prašęs) buk vyresnybės, idant leistum ji svertams savotiškai padainiouti, nes gi vokytei buvo užgynusis lietu-

viškai (= prūsiškai) kalbėti! Pazvalijus, Rykselis buk ryliojęs savo dainie(j) veikolus kokio tina lietuvų vitio ar didio kariautojo Vaidvutu vadinamo. Mums šenden tos dainies vens pats žodis teateję raštais, beje: Vai Dievuti, ir tas, jog pabengus jem dainiuti, didesis mistras Kniprode padavęs jem tyčioms apdengtą sklydiną palmiską kia(u)rų rijšutų, yt buk diekavodams⁸⁾. Įdėmi ir svarbi tai žinelė, lyg rodyte rodanti senovės lietuvių epo pėdsaką; deja, ji remiasi kažkokio Vinco Moguntiškio XIII a. metraščiu, kurio, pasak rimtųjų Lietuvos istorijos ir jos šaltinių žinovų, nė nebuvę⁹⁾.

Vis delto keistai ir nepriklausomai nuo šios žinios su ja sutinka, be Vaidievučio vardo, šitokia vokiečio Simano Grunoviaus (Grunau,—1529) žinia. Vieną kartą jis netyčiomis pakliūvęs prūsų pirkion, kurioje susirinkę kaimynai senovės tikybinių apeigų. Grunovių pastebėję, puolę prie jo su peiliais, bet šiam prūsiškai atsiliepus ir Perkūno vardu prisiekus vyskūpai apie apeigą nepranešiant, palikę jį gyvą ir leidę žiūrėtis. Apeigoje dalyvavęs vaidilas ir pasakojęs išpradžių apie prūsų giminės prabočius ir ką šie kadaise buvę nuveikę, paskiau išguldęs dešimt Dievo įsakymų taip teisingai ir puikiai, jog Gr. panašaus išguldymo kur kitur nė negirdėjęs. Vėliau aukoję ožį, ėję išpažinties pas vaidilą; viskas pasibaigę puota¹⁰⁾.

Kad ne Grunovius būtų šią žinią mums pateikęs, kurį mūsų istorininkai nekartą yra pagavę abejotinas žinias bepranešant, kasžin ar ne būtume turėję sutikti su Mickevičium, kuris šį vaidilo pasakojimą pavertė istorijos giesme: vaidilas, girdit, lietuviškai dainavęs apie senovės Lietuvos didžiavyrių veikalus¹¹⁾. Ir šiaip betgi Grunoviaus pasakojimas ne atrodo mums esąs iš piršto išlaužtas, nors gal kiek bus padallintas ir palenktas krikščionybei; bent atsako jis mūsų nusimanymui apie mūsų bočių kūrybą.

Kiek anuose pasakojimuose ar giesmėse bus pasilikę raudos įspaudžių, sunku pasakyti, kuomet ne tik jų tekstų neturime, bet ir abejojame, ar be bus jos pačios buvusios. Kitose betgi istorijos dainose, kiek turime jų teksto ar šiokių tokių apie jas žinių sulasę, raudos konstrukcijos įtaka aiški, neabejotina.

Bene iš Giedraičių tradicijos atsiminimų Motiejus Strikauskis (1547—1582...) mini mums keles istorijos dainas¹²⁾. Taip, pasak jo, ligi Jogėlos metų žmonės deivinę liepas, kurios išaugusios ant Kerniaus dukters *Pajautos* kapo, dainas apie ją dainuodami; gi liepos išaugusios stabui supūvus, kurį Žaslės paežery Pajautos kunigaikštienės sūnus Kukavaitis buvęs pasistatęs¹³⁾. Padavimų įšrodymu, Pajauta kunigavusi XI ar XII a., o tad Pajautos daina būtų lyg seniausia mums žinomoji istorijos daina. XVI a. metraščiuose, kuriais rėmėsi Str., duodamas žinių apie stabų garbinimą, tėra tik, jog Pajautos liepas žmonės dievu garbinę (chwalili), tiesa, ne tiktai ligi Jogėlos laikų, bet ir ligi XVI a. (i do sieho

dnia)¹⁴). Bene bus čia Str. perdaug atsargus pasirodęs, lietuviams apsikrikštijus nebe rodydamas juos medžius begarbinant. Abejotina betgi, ar be bus žmonės ant Pajautos kapo apie karžygiškus darbus dainavę; o gal greičiausia bus giedoję senovės vėlių garbės giesmes, kaip tat Palangoj ant Birutos kapo neperseniai, sako, tebedarę¹⁵). Aišku, jog Str. tos dainos ar giesmės nėra girdėjęs.

Neabejotina betgi yra *Gurdos Gendvilaičio daina*. Gurda Gendvilaitis (Hurda Gynwiłowic), pasak Str., pagarsėjęs 1362 m. Kauną begindamas prieš kryžiuočius. Kaunui puolus po kelių savačių atkaklios kovos, kurioj žuvę trys tūkstančiai lietuvių, o Vaidotas Kęstutaitis patekęs nelaisvėn, apie Gurdą Str. metu tebedainavę:

nie tak ci mi zamku žal, jako mężnych rycerzów i bojarów w ogniu gorejacych (ne taip gaila man pilelės, kaip man gaila narsių karelių (kareivių) ir bajorų ugnyje bedegančių¹⁶).

Tą dainą tebemini Kojalavičius XVII a.¹⁷), bet Narbūtas pradžioje XIX a. neįstengė jos surasti. 60-aisiais metais Kauno apylinkėje rasta jos likučių, nors Gurdos vardą joje atstoja «Sudaičių kuningas»; gal Gurda nuo pat pradžios bus joje tuo vardu težinomas?

I.

Ko tujei, kuningėli, Sudaičio,
Sudaičio, sudaičiuotėle!
Ilgai pamiegėly?
Miegą bemiegantiem
iškirto karelius,
išpylė pilelę.

Katro tau, kuningėli,
daugiau pagailėje?

*Ne taip gaila man pilelės,
kaip man gaila karelių.*

Aš pilelę supilsiu
dvejais, trejais meteliais,
o karelių neužauginsiu
nei dešimtis metelių¹⁸).

II.

Kuninge Sudaičiu,
Sudaičiu raičiu!
Išpylė tava pilelę,
iškirta tava karelius.

Ko tav kuningė
daugiau pagailėjo,
ar pilelės ar karelių?

*Ne taip man gaila pilelės,
kaip man gaila karelių.*

Aš pilelę supilsiu
dvejais, trejais meteliais,
o karelius neužauginsiu
ir dešimtais meteliais¹⁹).

III.

a.

Ko tau, tėvutėli, Sudaičio!
Sudaičio, Sudaičiuotėle!
Ilgai pamiegėly!
Miegą bemiegantiem
užvažiavo svetelėi,
išvežė sūnelį.

Katro tau, tėvutėli,
daugiau pagailėje?

*Ne taip gaila man žirgelio,
kaip man gaila sūnelio.*

Aš žirgelį nupirksiu
ir pirmaisiais meteliais,
o sūnelį nebužauginsiu
nei dešimtis metelių.

b.

Ko tujei, motinėle,
ilgai pamiegėle?
Miegą bemiegantei
užvažiavo sveteliu,
išvežė dukrelę,
ir dukrelės kraitelį.

Katro tau, motinėle,
daugiau pagailėje?

*Ne taip gaila man kraitelio,
kaip man gaila dukrelės.*

Aš kraitelį sukrausiu
dvejais, trejais meteliais,
o dukrelės nebužauginsiu
nei dešimtis metelių²⁰).

I ir II atmaina yra pasilaikusi savyje Str. minėtąjį dvielį, o III tos pat dainos atžala, gal būt nevelesnė už aniedvi.

Str. pasikartoja, toliau, kelis jo metu tebedainuojamos *Daumanto dainos* žodžius (o Dowmancie, iz byt maž wielkiej dzielności, i dziś chłopstwo Litewskie pospolicie śpiewa po litewsku):

*Dowmantas, Dowmantas Gedrotos Kunigos, labos Rajtos luguje*²¹⁾.

Ši tarinį kiti šiaip verčiasi: «Dowmont ks. Giedrojci, prosil o dobrą wyprawę»²²⁾.

Daumantas, pasak Str., buvęs Gurdos Gendvilaičio sūnus, Giedraičių kunigaikštis, Kęstučio karžygis, sumušęs kardininkus savo tėviškės (Videnišio) lauke, netoli Kiamenčių ežero, 8 mylios atstu nuo Vilniaus; del mūšio laukas Kauliu vėliau vadinęsis. Tai buvę pirm 1392 m. Vytautas Didysis Kunigaikštis bene 1396 m. atėmęs iš jo visas nuomojamąsias žemes, bepalikdamas jam vien dėdžių dalis. Didžiai susirūpinęs, D. lauke įsmeigęs žemėn ažuolinį kuolą, sukęsis jį ir į Vytautą aiškiai taikęs šiais žodžiais: «Ty kole kręć się i ruszaj się jako chcesz, jednak ci zgnić, a ziemia będzie ziemią wlecznie stała» (sukis kaip nori, vis supūsi, žemė gi visados pasiliks žemė—bene iš tos pat dainos Str. bus išimta?)²³⁾. Neužilgo po to D. pasimiręs, pasak Narbūto, 1399 m.²⁴⁾.

Motiejus Miechoviškis (Miechowita, 1456 — 1523) 1517 m. savo Tractatus de duabus Sarmatiis mini lietuvius jo metu tebedainavus liūdną dainą (raudodainę—carmen lugubre), kaip «drąsūs gudų kunigaikščiai nužudė (1440 m.) (didįjį) Lietuvos kunigaikštį Sigisdą»²⁵⁾. Tą žinią pasikartoja Str., nebe nurodydamas šią dainą jo laikus pasiekus²⁶⁾.

Ar be priklauso kuriam XV ir XVI a. garsios Lietuvoje didžiūnų Goštautų šeimynos nariui 1867 m. užrašytas dainoje paminėtasai Goštauto vardas, nesilimu spręsti: pati daina per daug neaiški, jei ne suprasime jos sulig žodžiu, jog kuris Goštautas buvęs (gal susidėjęs su Lietuvos priešais?) prie stiebo pririštas ir nužudytas:

Goštaute, goštaute!
Goštaute rilio!
Aš regiau
didius dyvus.
Lauke kalnas.
Ant to kalno
du beržyčiu
dvišakątiu.
Ant tu beržu
dvi geguti
bekukuojent.
Mes ne gelės (= gegelės),

tėvo dukrės.
ko jūs, dukrelės,
graudej verkėt?
Jog pririšo
kajp pri stiebo
ir įminė
kajp į purvą.
Klausė bernas:
kas taj stiebas?
— Jaunas bernas.
Kas taj purvas?
— Vargios dienos²⁷⁾.

Pridūrsiu dainą, kuri lyg rodo mums į Zigmanto Augusto ir Barboros Radvilaitės jungtuves:

*Gale Vilniaus miestelio
stovi rūtų darželis,
o ten vaikščiojo
graži panelė,
skynė žalią rūtelę.*

Ir atjojo daug ponų,
vis *karaliaus bajorų*;
jie prašė, meldė
gražiąją panelę:
„Paskink žalią rūtelę!“

„Nė aš skinsiu rūtelės,
nė darysiu kvietkelės,
vai da aš jauna
Vilniaus vaitaitė,
da nelygi karaliūnui“.

„O aš turiu tris *karietas*,
vis aukseliu išdabintas“.

„Vai da aš jauna
Vilniaus vaitaitė,
da nelygi karaliūnui“

„O aš turiu šešis žirgus,
vis aukseliu pakaustytus“.

„O aš da jauna
Vilniaus vaitaitė,
da nelygi karaliūnui“.

Jau vaitaitę perkalbėjo,
į karietą įsodino:

„O tai aš jauna
Vilniaus vaitaitė,
o tai lygi karaliūnui“.

Vieni vartai žalio vario,
Antri vartai misingėlio,
o šie tretieji
iš čysto aukselio,
kur vaitaitė įvažiavo.

*Sububnijo bubnuose
ir sumušė katiluose —
dabar gersim vyną
iš aukso skleinyčios,
iš karaliaus vyninyčios* ²⁸⁾).

Jai panaši yra kita atmaina:

Aplink Vilnių aukšti kalnai,
stovi naujas darželėlis,
o ten vaikščiojo
padabna mergelė,
skynė žalias rūteles.

Ir atjojo lenkų ponai,
mūs karaliaus edelmonai,
ei prašė, meldė
padabną mergelę:

„Paskink žalias rūteles“.

„Nė aš skinsiu rūtelės,
nė darysiu kvietkelės,
o ir aš esmu

Kriukavos vaitaitė,
ne tau lygi karalaitė.

Ir aš turiu šešis žirgus,
vienu plienu patkavotus;
kinkyk, tarneli,
bėruosius žirgelius,
aš važiuosiu į miestelį.

Privažiavau trejus vartus:
vienį vartai žalio vario,
antri vartai misingėlio,
o šie tretieji
baltojo sidabro,
kur vaitaitė įvažiavo.

Ir sumušė bugnuose,
suskambino varpuose,
gersime alų
iš aukso sklenyčios,
iš karaliaus pyvinyčios ²⁹⁾).

Čia, kaip matome, aiškus pirmosios atmainos jungtelių vaidas pritemsta, nes nebe aišku, ko vaitaitė važiuojanti miestelin. Iš jos betgi atsakymo matyti (Radvilaitės?) puikybė ir pasididžiavimas savo turtu, taip pat—jog karaliaus edelmonai (piršliai) turėję jam ieškotis karalaitės (vaitaitė žodžiu nusilenkė, bet važiavimu parodė, jog ji lygi esanti karalaitėi), pagalios—jog viskas

pasibaigę pas karalių (vaitaitės priėmimas, karaliaus pyvinyčia). Pats Kriokuvos priminimas, tiesa, peranksti vaitaitei prikergtas, greta Vilniaus yra svarbios mums čia reikšmės.

Kitoje tos dainos atmainoje, apie 30 metų vėliau užrašytoje, nebe Vilniaus miestelio darželis, tik Vilkaviškio Gopkaus karčiame, ir nebe karaliaus bajorai, tik kareivėliai yra minimi. Tačiau ir ten ateina „miesto vaito dukraitė“, o kareiviai pasirodo esą jenerolai, kuriems ji pasididžiuodama liepia nuo jos pasitraukti, nes jie neverti esą miesto vaito dukteraitės:

Mano tėvo didžiam dvare vis variniai vartai,
vai vis variniai, vai vis variniai vartai —
kur man jaunai išvažiuoti?
Sububnijo bubnuose ir sumušė katiluose —
gersime, broliai, iš aukso skleinyčių
karališkoje sveiklyčioj ³⁰⁾.

„Karališkoji sveiklyčia“ primena mums apie karaliaus jungtuves.

Šiaip ar taip, apdainuojamasis įvyksnis sutinka su Zigmanto ir Barboros istorija. Būtume gal tuo pasitenkinę ir toliau tos dainos nesekę, kad ne kitos atmainos, kurios verčia mus dainos pradžią atkelti į senesnius laikus, bet prileidus, jog senoji daina buvo vėliau pritaikinta XVI-ajam amžiui. Tos atmainos — *Sarono karaliaus*.

Ant aukšto kalno ³¹⁾
žalias rūtų daržas,
o čia vaikščioja
padabni panelė;
„Paskink žalią rūtelę!“ ³²⁾

„Nei aš skinsiu rūtų,
nei aš duosiu kvietkų,
o tik aš būsiu
padabni panelė
šio Sarono karaliaus.

Dar aš turiu šešius žirgus,
visus plienu patkavotus;
meldžių bernelį:

pakinkyk žirgelius,
aš važiuosiu į miestelį“ ³³⁾.

Vieni vartai žalio vario,
antri misingačio,
o šie tretieji
iš balto sidabro,
kur *martatė* išvažiavo.

Tai davė gerti
iš aukso klincyčios,
iš karaliaus pijonyčios;
sumušdino bubnas,
suskambino varpas,
kur *martatė* įvažiavo.

Saronas karalius pasitaiko ir kitoje dainoje: ³⁴⁾

Sarono karaliaus žirgelį derėjau,
nuo bajoro mergelę viliojau.
Žvengs žirgelis nuo karaliaus bėgdamas,
verks mergelė nuo bajoro eidama.
Žvengs žirgelis gryo abrakėlio,
verks mergelė rūtų vainikėlio.

.

Yra tos dainos atmainų, kur Saronas nebėra:

Šią naktelę namie nenakvojau,
pas karalių žirgelį derėjau,
pas karalių žirgelį derėjau,
pas bajorą dukrelę užgėriau.
Žvengs žirgelis iš karaliaus vedams,
verks mergelė iš bajoro vežama,
žvengs žirgelės gryo abrakėlio,
verks mergelė rūtų vainikėlio ³⁵⁾.

Dr. J. Basanavičius Str. „Apie Saroną karalių“ yra tos nuomonės, jog senovės trakų giminės XV—XVII a. prieš Kr. g. Saronas karalius bus toje dainoje užsilikęs ³⁶⁾. Tuomet „turėtumėm toje dainoje seniausią istorišką reminiscenciją iš praeigos mūsų“ ³⁷⁾. „Trakų teorija“ betgi mūsų praeičiai išaiškinti nėra dar prirodyta. Vis delto Saronų supuolimas išties stebėtinas.

Kitas istorijos vardas panašiai į dainos karalių, bet ne vienodai, skambas tai Šarūnas Dainavos kunigaikštis, kurį pirm keiserių metų Vincas Krėvė savo dramos poemoje ir Dainavos padavimuose yra iškėlęs. Deja, nepažįstu Krėvės surinktų dūkų dainų nei padavimų, kurie virto pamatu jo poezijai. Gal ten rasime medžiagos Saronui karaliui išaiškinti.

II. Kęstučio ir Vytauto kovos.

Rasdamas pas mūsų kaimynus — lenkus, rusus, serbus senovės didžiaviryų dainas (Heldenlieder), Rėza spėjo lietuvius šitokių dainų ir turėjus, nes bent Didžioji Lietuva XIII ir XIV a. mačiusi Vytenio, Mindaugo, Kęstučio, Algirdo, Vytauto ir kitų didžiaviryų žygius, o ir Lietuvos istorininkai (Strikauskis, Kojalavičius) šios rūšies dainas paminėję. Šitokių dainų savo rinkiniui neradęs Mažoje Lietuvoje, tikėjosi bent jų nuotrūpų užtiksiąs kurioje Žemaičių sodoje ar Neries pakrantyje ³⁸⁾. Bene dar 1816—17 m. jis buvo rengęsis Didž. Lietuvon vykti ir tuo tikslu tam tikrų žinių Vilniaus klausęsis laišku, gal būt dėl istorijos dainų pasiteiraudamas ³⁹⁾.

Nuvykti nei Žemaičiuosna, nei Aukštaičiuosna nė tuomet, nė, regis, vėliau jis nebus nuvykęs. Nuvykęs betgi jis būtų skaudžiai apsirikęs: kaip tik tokių dainų — minėtosios didžiaviryų gadyinės dainų pas save nebe užename, išskyrus vieną ar kitą Strikausko ar kieno kito minėtą, dabar jau dažniausiai išnykusią. Ką besakyti apie mūsų laikus, kuomet dar pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais jų nesuieškojo mūsų pirmieji dainų rinkėjai, taip palinkęs istorijai Daukantas ir Stanevičia.

„Aš nekaip negalėjau rasti tų (senovės) gadyinių dainių“ (dainų), skundžiasi Daukantas ir ieškosi bent „gilios senovės ša-

šuo liečio“ (šešėlio), tautos „būdo ir dabos“ savybių paprastose dainose⁴⁰). Simanas Stanevičia 1829 m. sako: „Tikietise, idant butu daynas nu karžigiu senowes Lituwiu yr Žemaycziau, kures daynewa Waydelotay musu žemes wiresnynjey yr daynynynkay, ira tuszczia dyngstys. Waykay sawa tiewu daynas atkartodamy wadyn tay senowes daynomys yr nor jas užmyrszty; ko taygy be noriety, idant daynas Waydelotu pirm 400 yr 500 metu daynujemas, szendin pažynstamas butu? Mažne be abejojyma galu sakity, jog wysas szendin randamas Žemaicziau daynas nier ankstibesnes už paskutynenses kares Szwedu su Lankays pradžioj XVIII amžiaus, kurios baysyngu Žemaycziau žemes par bada yr mara ysztriemyu ira myniejemas“⁴¹).

Jucevičius 1838 m. panašiai sako: «Wojenni nasi poprzednicy,... kiedy syci sławy... spokojnie w domach... oddawali się uciechom..., z chęcią słuchali śpiewu starych kapłanów i wejdelotów. Byli to wieszczkowie i poeci Litwy..., lecz ich pieśni jako utwory improwizatorów... do naszych czasów nie doszły... Poezye opiewające czyny znakomitych bohaterów Litwy po większej części zaginęły. Jeden tylko Kiejstut i krzyżacy, pomimo swojej dawności, nie zatarte po sobie zostawili ślady w pamięci Litwinów... Najście Szwedów pod dowództwem mężnego Karola XII również pamiętnym jest wypadkiem w dziejach Litwy»⁴²).

Nors del švedų ne visai tesutiksime su Jucevičium ir Stanevičia, nes vėliau užrašytose dainose randame aiškių paminėjimų iš XVII a. kovų, bet šiaip judviejų skeptingumas išties pamatuotas. Iš Rėzos minėtųjų didžiųjų kunigaikščių niekur dainose neužeiname Vytenio, Mindaugo ar Algirdo. Tiesa, apie Algirdą mūsų mergaitės dainuojant teko man pačiam išgirsti — Ukmergės aps. Anykščiuose 1905 m., bet tai buvo žinomos 1858 m. Ant. Baranausko dainos posmas:

Kitados Lietuva labai daug galėjo,
iš visų keturių šalių atsišliejo;
ir panaikus gudus po kojoms pamynė,
ir maskolius vainoj kaip gvazdikus skynė.
Visi gudai umai po jos sparnais glaudės,
kas atliko skyrium, tas nemažai griaudės.

Vieną kartą ranka kunigaikščio tvirta
broman miesto Maskvos aštria šoble kirto
užtatai, kad Maskva donės nuo mum geidė:
sudrebėjo visa ir dovanas davė,
kad lietuviai Maskvos mūrų ne daužytų
ir maskolių šalies ragan ne varytų.

Kad žinojęs būtų, ką dabar veiks anies,
būt Olgerdas visiems vietele pramanęs
ir subrukęs visus už kalną Uraliaus,
arba laikęs būtų be laisvės karaliaus,

bet matydamas juos, kad niekam netikę,
kad nuskurdę visi, visiškai nuplikę,
nenorėjo nagų del niekų sutrinti
ir daleidė Maskvai tykliai sau gyventi.

O matai—anie mums kuo įsimokėjo:
jungu dirbtu del jų ant mūsų uždėjo ⁴³⁾.

Ką del Kęstučio, tai be 1828 m. paskelbtos *Birutos dainos*⁴⁴⁾, kurią žemaičiai pamėgo ir po šiai dienai graudžiai tebedainuoja, daugiau ji įvardinančių dainų nežinome. Išpradžių, regis, bus ją dainavę Palangoje ⁴⁵⁾, o tik vėliau paplitusi visu Žemaičių pasviečiu. Tas dar labiau klaidino visuomenę, kuri ilgą laiką buvo įsitikinusi, jog «Ant marės krašto Palangos miestely» buvusi Palangos žmonių daina ⁴⁶⁾.

Birutą, kaip aiškina Daukantas, parašęs Valiūnas, o ištaisęs Poška ⁴⁷⁾. Yra užsilikęs Poškos rankos raštas, kurį sulyginę su vėlesniais, iš žmonių dainuojant užrašytais tekstais, matome, jog be atskirų atmainytų žodžių pats veikalėlis yra dabar dainuojamas sutrumpintas. Poškos 15 posmų virto Daukanto ir Juškos užrašytų 13^{1/2}, Jucevičiaus 13, o Gizėvijaus net 11 ⁴⁸⁾. Mūsų laiku dainuojamieji tekstai yra dar trumpesni: Davainiui—Silvestraičiui Raseinių apyg. pasižymėjus dar 13^{1/2}, o Milvydui Įlakiuose 12 posmų, Seredžius (Zubrickas) težino 9 ⁴⁹⁾.

Sulyginimui imkime ilgiausią Poškos tekstą ir paprastai dainuojamą, kuriam artimiausias—Juškos.

1. Ant mares kraszta, tis miestu
[Palangos]
tis žiemes musu Žiemaytcziu
[pabangos]
ir auksztas kalnas Biruta wadintas,
žaloms puszelioms kaypo
[apswadintas]. | 1. Ant marių krašto Palangos
[miestely ⁵¹⁾],
kur gyven mūsų broliai žemaiteliai.

yr aukštas kalnas, Biruta vadintas
žalioms pušelėms viršų apsodintas |
| 2. Tęn, kol tayingas buwa dienas
[musu],
kol buwom ponays Litwos Kurszu
[Prussu],
wielziwa graži kayp rozie yr ruta
kunigayksztienė giwena Biruta. | 2. Ten, toj laimingoj žemėj bočių
[mūsų],
kol buvom ponais ir gudų ir prūsų ⁵²⁾ ,

viežlyba, skaisti, kaip rožė ir rūta,
kunigaikštienė gyveno Biruta. |
| 3. Isz užgimima ne kunigaiksztieni,
giera bajora duktie, ne wargdieni(,) ⁵³⁾
ziemczuigays brangieys yr auksa
[auskarays]
nesipuykina, waykszcioient
[pamareys]. | 3. Ne buvo ana kokia karalaitė,
bet iš Palangos vargdienė mergaitė,
žemčiugais brangiais ir aukso
[auskarais]
ne gašavojos vaikštinėt pamariais. |
| 4. Sawa ji darba marszkinius diewieje,
trumpa raynota sijona turieje,
ant plauku pinies rutu waynikielis(,) ⁵⁴⁾
ant balta kakla gintara warstelis. | 4. Ji savo darbo marškinius dėvėjo,
trumpą, rainuotą sijoną turėjo;
ant gelsvų kasų—rūtų vainikėlis,
ant balto kaklo—gintaro šniurėlis. |

5. Kad wiena karta broley susytare,
iszeje auksti žvejoti ing mare —
sesu neszdama pietus laikneszielie
sutink jojenti kunigaykszi kielie.
6. Tasay Jogieflas diede, Kiejstuts
[buwa,
kursay Žiemaytcius walde yr Lituwa(,)
joje tą karta križokus naykinti,
kurie padrinsa mumis užkabinti.
7. Reg szirwa žirga, o szafma
[meszkini,
blizgántcius rubus, szarwus yr
[kilpini,
auksintoms kilpoms su pentynays
[sparde,
o žirgas zieme su posnaga arde.
8. Tykra gražibe mařant meyles akie,
gražiey Birutay tokieys žodeys sákie:
„Kas nor tu esy? Deywe ar mergiele?
Pryimkgi mana ranka ant szio kielie“.
9. Norint asz esmi ponu žiemes jusu,
o nuog szios dienos wiru tawa busu.
Priymk Biruta szirde tau atwira
yr wysus turtus kuri dydi ira.
10. Kur tawe tinkos pyrmakart matiti,
liepsiu pařociu puyku iszstatiti,
o kalns tis kuriu pazinay Kiejstuta,
nuog tawa warda bus wadints Biruta.
11. Czie tu giwensi nuog wira
[milieta
tu(,) kuri szirdie mana raday wieta(,)
o nor daug patoziu turieti luowu,
[(luosu?)
bet tawi wiena ik amziaus tausosu.
12. Tay girdiedama(,) mergieli giedinga,
jauna Biruta skaysti, iszmintinga,
ziemin mielinas, akieles nuleyda,
atsydsusieje yr puole ant weyda.
13. Tare: Nor siekau priesz Perkuna
[Diewa,
ne imti wira, koley busu giewa(,)
bet kad toks noras ira(,) mano pone!
tegul mus sujung szirdinga mařone.
14. Wys stoios(,) ká tikt pasakie
[Kiejstutas,
ant kalna puykus pastatitas butas,
Biruta parmeld Diewa i Perkunus(,)
neřs pařayminta gimdi szieszis sunus.
15. Witoldas, Woydats, Patrykas,
[Woyszwilkas(,)
pynkas Zygmuntas, o szieszčas
[Toutwilkas,
sekma dukteri Ony ar Danuta:
szłowinkiet amziey Ziemaycziu
[Biruta ⁵⁰⁾.
5. Kad wieną kartą broliai susitarę
išėjo anskti žvejoti į mares,
sesuo, nešdama pietus lauknešėlyj,
sutiko šviesų kunigaikštį kelyj.
6. Tasai Jogėlos dėdė, Keistuts
[buvo ⁵³⁾,
kursai Žemaičius valdė ir Lietuvą;
jojo tuo kartu kryžioką naikinti,
kurie norėjo mumis nuvarginti.
7. Ant bėro žirgo po meškos
[kalpoku,
su šviesiu ginklu, su rago saidoku;
auksines kilpas su pentinais spardė,
o žirgs patkavoms šilo žemę ardė.
8. Išvydęs tikrą gražybę pas marę,
jaunai Birutai tokiais žodžiais tarė:
„kas nors tu esi, deivė ar mergelė,
priimk tą mano ranką ant šio kelio.
9. Aš visad ponu žemės buvau jūsų,
o nuo šio laiko vyru tavo būsiu.
10. Kur tave gavau pirmąkart matyti
liepsiu tau namus puikius pastatyti;
kalnas, ant kurio pažinai Keistutą,
nuo tavo vardo bus vadints Biruta.
11. Čia tu gyvensi nuo vyro mylėta,
tu, kuri radai širdyį mano vietą.
Noris daug pačių turėt nėr man
[grieko,
prieš tave visas laikysiu už nieką“.
12. Tą girdėdama, mergelė gėdinga,
jauna Biruta, skaisti, išmintinga,
žemyn židraines akeles nuleido,
atsiduksėjo ir puolė ant veido:
13. Nors seniai, sako, prieš Dievą
[Perkūną
prisiokiau būti čystatoj ant kūno,
bet kad yr valia tavo tokia, pone,
teišsipildo širdinga malonė!
14. Vis tai padarė, kaip sakė,
[Keistutas:
ant kalno buvo pastatytas butas;
Biruta paskiaus nuo jo numylėta,
pagimdė sūnų Vytautą ⁵⁴⁾ ant svieto.

Dabar dainuojamasis Birutos tekstas, kaip matom, artimas yra Jucevičiaus, Daukanto ir Gizevijaus 30—40 m. užrašytoms atmainoms, bet gerokai atsitolinę jie visi nuo ano Valiūno—Poškos teksto. Sunku būtų prileidus, jog daina jau 10—15 metų po jos parašymo būtų taip žmonių atmainyta; jei bent kas, Poškai jau ją ištaisius, dar kartą ją būtų perdirbęs ir į žmones paleidęs. Bene bus, greičiausia, ansai Poškos raštas tik Valiūno teksto pirminis taisymo mėginimas, o jis vėliau bus ištaisęs maždaug taip, kaip anų 40-ųjų metų rašytojų paskelbta, tik jo naujos redakcijos rankos raštas nebus mus pasiekęs?

Jucevičius 1838 m. teikia mums įdėmią *Kęstučio mirtį* (śmierć Kiejstuta), deja, vien lenkų vertime, nežinia kiek artimą originalui, o pats originalas nežinia ar bebus žmonių senovės daina, ar naujos kurio šviesuolio, gal paties Jucevičiaus eilės. Tik pirmą eilutę gauname ir lietuviškai paskaityti: «Liudnai ūžia vilnys Jūros»⁵⁵⁾, šiaip vien lenkiškai:

Smutnie szumią Jury⁵⁶⁾ fale,
dziko wicher w lesie wyje;
w całej Litwie ciężkie żale,
dzielny nasz Kiejstut nie żyje!

Zagrzmijcie w trąby rogowe,
zagrajcie pieśni bojowe:
niech ze śmiercią bohatera
sława razem⁵⁷⁾ nie umiera.

Niechaj wieszczę ją śpiewają,
matki dzieciom powtarzają,
by nam Kiejstuta mogiła
i Litwy męstwa nie skryła.

Tam gdzie Świentoroha błonie⁵⁸⁾,
stos olbrzymi rozniecili,
a na nim jeźdźca i konie,
i pyszne zbroje spalili.

Kto ten jeździec? czyje zbroje?
Po kim płaczą dzielne męże? —

To wódz zakończył dni swoje,
to Kiejstuta są orężę.

W ziemi zaryli proch ciała,
dymy rozniósł wicher suchy,
a dusza tam uleciała,
gdzie Olgierdów tańczą duchy.

Błogo tobie, wodzu Litwy,
ty ucztujesz dziś z bogami,
a na walki i gonitwy
jedziesz hulać z Krzyżakami.

Lecz my na to tu zostali,
byśmy ciebie więk płakali;
nikt na dzielnej Żmudzi przedzie
nas do boju nie powiedzie!

Wpadnie Lach do naszych progów,
zwiąże mężów, zbluźni bogów;
nas popędzi do Krakowa,
wtenczas Litwo bywaj zdrowa!⁵⁹⁾

Jucevičius teikia mums dar *Kęstučio kareivį* (Sudievu sesute, mano brangioji), taip pat lenkų vertime:

Moja siostró bywaj zdrowa,
niech cię w szczęściu Bóg zachowa,
ja tu dłużej być nie mogę,
żegnam ciebie, ruszam w drogę.

Pędź koniku siwy,
mój ty czarnogrzywy!

Już w piszczalki szaukle świszczą⁶⁰⁾,
nad Niewiażą ognie błyszczą.

Tam są naszej ziemi syny,
Żmudź z Kiejstutem i Litwiny.
A za nimi z poza krzaków
Isnią się oręż Krzyżaków.

Pędź koniku siwy,
mój ty czarnogrzywy!

Dobrze! w poręśmy przybyli:
no, nie traćmy drogiej chwili,
napadnijmy tylko śmiało,
a wrócimy pewno z chwałą.

Bo rycerze z knechtów zgrają
nie tak straszni jak się zdają:
zza Niemna zioną pogrózki,
krzyczą, łają, postrach sięją,
a w Litwie niziuchne służki,
w oczy nam spojrzeć nie śmieją.

Gdy do nas na bój pośpieszą,
rycerz, knecht czy inne wrogi,
myślisz, że serce pocieszą, —
ledwo spójrzysz, oni w nogi;
jak nas tu tylko ujrzeni,
lotem ptaka ulecieli ⁶¹).

Cia pridursime dar *Kęstučio žirgelį*, kurį Mickevičius išvertęs, tikriausiai bene sueiliavęs prozosa vertimą, yra mums davęs 1823 m. «Grażinos» prierašą, nurodydamas, jog tai esanti «dawna piosnka litewska». Man betgi ji atrodo, kaip Kęstučio mirtis ir Keistučio daina, greičiau esanti XIX a. pradžios ar XVIII a. pabaigos šviesuolio dąsa:

Wszak nad tatarskie niema w świecie koni,
nad niemiecką niema broni;
a z Litwy rodem jest konik Kiejstuta,
szabla jego w Litwie kuta.

Konik cisawy, niewielkiego wzrostu,
szabla okuta poprostu.
Za cóż, na widok Kiejstutowej burki,
drżą Niemce i bledną Turki? ⁶²)

Niemiec z Kiejstutem gdy w szable zadzwoni,
złamię bułat na żelazie,
han krymskim koniem od żmudzkiej pogoni
głowy w hordę nie uwiezie.

Bo gwałt, co ramię na cięcie wyteża,
przechodzi i do oręża;
bo serce jeźdźca na wojennem błoniu
po połowie bije w koniu ⁶³).

Nors Krašiauskis tikrina, žinoma, kitų paaiškintas, lietuvius jo metu tebedainavus apie Kęstutį ir Vytautą, kuriuodu vardu nustelbusiu senuosius didžiavirius⁶⁴), bet pats apie Kęstutį tepažįsta Blrutos dainą, o Vytautui paminėti dainų neteikia. Jucevičius vieną teduoda *Byliūno kareivį* (Odjazd), kurioje randame ir Vytautą esant paminėtą, bet šiaip daugiau totorius ir kažkokį Byliūną. Tos dainos pirmuosius žodžius tepadavęs lietuviškai (Sudievu tėve, mano senuti), visą dainą lenkų kalbon išsivertęs mums teikia. Ji dar labiau mums atrodo „šviesuoliška“ esanti, negu Kęstučio mirtis ir primena Kęstučio kareivį:

Bądź zdrów ojcze, bądź zdrów
[stary,
dłużej w domu być nie mogę,
Witold jedzie na Tatary,
z nim młódź nasza jedzie w drogę.

Nasz Bylunas z nad Szałtony
od tygodnia w rożek dzwoni,
pełne wojska wszystkie strony,
wszędzie hałas, rżenie koni.

Pocóż dłużej mamy czekać
i beczynnje odjazd zwlekać,
gdy jest pora na Tatary,
bądź zdrów ojcze, bądź zdrów
[stary.

Sy! twój ciebie nie zasmuci,
nie przedrzemie błogiej chwili,

głośną chwałą cię zasili
i z bogatym łupem wróci.

U Tatarów ostre bronie,
kraśne dziewczki, dzielne konie.
Więc Tatarkę na koń wsadzę
i do domu poprowadzę.

Wezmę z sobą i czarciątka,
choć jednego Tatarzątką.
On nam wszystkie wilki z paszy
brzydką swą twarzą wystraszy.

Bądź zdrów ojcze, bądź zdrów
[stary,
dłużej w domu być nie mogę,
wszyscy jadą na Tatary,
i ja z nimi ruszam w drogę⁶⁵).

Paminėsime čia dar vieną dainą, kurioje minimas yra Vytautas, bet nėra žinios, arbe buvo ji lietuviškai dainuota. Lenkų kalba yra užsilikusi jos pradžia:

Witold idzie po ulicy,
za nim niosą dwie szablíce⁶⁶).

Tą dainą gauname ir gudų kalba paskaityti; turbūt tai bus originalas, o lenkų—vertimas:

Idzie Witołt pa wulicy,
za im niasuć dżwie šablicy.

Słauny kniaź Witołt,
słaŭny Haspadaru,
słaŭna naša Haspadarstwo!

Adna šabla na tatara,
druha šabla dla spadara,
Słaŭny kniaź Witołt ir t. t.

Huknuš-puknuš u padkowy:
Hej, šychujsia, pan košowy!
Słaŭny kniaź Witołt ir t. t.

Staūlaj wojsko ū būnym ładzie,
hej, pasiūžym, braćcia, praūdzie!

Slaūny kniaź Witoūt ir t. t.

Udarym ū bubny, bražniem ū miečy,
Ušcielem pole trupam niejčym...

Slaūny kniaź Witoūt ir t. t. ⁶⁷⁾

Vytauto daina savo tonu, ritmu ir atskirais sakiniiais labai primena Byliūno kareivį, Kęstučio žirgelį ir Kęstučio kareivį. Kiek galima pasitikėti jų autentiškumu ir senumu, išties tai bus lyg kareivių, ypačiai raitelių žygiavimo daina. Šiaip ar taip, pakvypo į mus senovės prisiminimu...

Įdėmu, jog ne tik Vytauto, net ir Kęstučio vardas labiau yra rišamas su totorių atsiminimu, negu su kryžiuočių. Tatal lyg sako prieš Krašauskio pastebėjimą, jog lietuvių senovės dainos išlėmusios naują, kryžiuočių vardą: ⁶⁸⁾ taip seniau būti galėjo, bet vėliau kryžiuočių atminimą nustelbė baisiųjų totorių siautimas. Be XV ir XVI a. jų įsiveržimų į Lietuvos pietus, atsiminkime, jog dar «antrųjų švedų» gadynėje—XVII a. 50-aisiais metais Lietuvos etmonas Gosievskis per Lietuvą įsivedė totorius Prūsosna.

Pateiksiu iš Jucevičiaus dar dvi daini, kuriose yra minimi totoriai. *Nevedusio* daina (Aš numirsiu patsai vienas) šiaip skamba lenkų vertime:

Nie, ja umrė nie žmonaty!
Precz mi dziewki, precz mi swaty;
bo dla człeka w zbroi
żona nie przystoi.

Lepiej bić się z Krzyżakami
lub harcować z Tatarami,
niż w domu próżnować,
żoneczkę całować.

Gdy rzą w bitwie dzielne konie,
na łbach wrogów brzęczą bronie,
takie to rozkosze
nad wszystko przenoszę.

Cóż mi z tego, że dziewczyna
świeża, krasna jak malina;
niechaj dla próżniaka
będzie żona taka.

Dla mnie szabla wyostrzona,
ta kochanka to jest żona!
Ona mię obroni,
od wroga zastani!

A więc umrę nie žmonaty,
precz mi dziewki, precz mi swaty!
Bo dla człeka w zbroi
żona nie przystoi ⁶⁹⁾.

Kita daina, pavadinšime ją *Žiobriais ir totoriais*, Jucevičiaus ne tik dedama kaip «piešn gminna», bet ir lietuvių kalba. Kartojamė, rašybą ir kalbą su dabartinę:

Laukai žaliuoja, miškai puškuoja,
totoriai jojo, jodami kalbėjo: ⁷⁰⁾
„Gražūs yr dvarai čionai Lietuvoj,
nes vyrai stiprūs, o žiobriai piktūs.

Kaip tuos vyrus pergalėt?
Kaip žiobrelius išnaikint?
Vyrai milžinai, žiobriai galinai,
nieks su jais nesigrūmės ⁷¹⁾.

Gana dumoti, gana kalbėti,
marę perplauksi, uosį sulenksi,
bet ⁷²⁾ vyrų anų nei žiobrių
nekaip nepergalėsi“ ⁷³⁾.

Tai dainai Juc. priduria pastabą: «Powiadają, iż razu jednego, kiedy horda Tatarów zbliżyła się ku Podlasiu, wszystkie żubry wyszły z Białowieżskiej puszczy, udały się w tę stronę i swoim rykiem odstraszyły najeźdźników» ⁷⁴⁾.

Kai kada ir neabejotinose žmonių dainose totoriai esti minimi, kaip štai Lazdijų dūkų:

Oi tamsu, tamsu ant dvaro,
totoriai dvarą apstojo,
margais kurteliais užleido,
sleras anteles išgaudė ⁷⁵⁾.

Tatai betgi labai reta.

Kryžiuočius jau esame radę vienoje kitoje dainoje paminėtus. Turbūt, buvo jie paminėti ir anoje garsioje 1362 m. Gurdos Gendvilaičio dainoje, kurios likučiai yra mus pasiekę. Šiaip betgi tų paminėjimų, nežiūrint Jucevičiaus ir Krašiausio tikrinimų, dainose retai tepasitaiko. Išimčiui bus nurodyta dar Penkių brolelių daina. Be minėtųjų jau, pasiimame dar iš Juc. dainų rinkinio. *Uliaunoji* (Biesiadna: Ko tai nutylot, brolužiai):

Pocóz umilkly glosy wesela:
Hejże siadajmy wszyscy wokoło,
zanućmy zgodnie piosnkę wesolą,
niech każdy wspólną radość podziela!

Cóz to! jak kury siedzim w kurniku!
W płaczu i jęku płyną nam chwile,
a płaczu, jęku słuchać niemile:
Więc dajcie na stół czary krupniku!

A przy tym klarownym płynie
smutek, bracia, prędko minie.
W dłonie czasze,
zdrowie wasze!

Dzisiaj pijmy, hulajmy —
troski na bok rzucajmy. .
Cóz że jutro Krzyżacy,
jako drapieżni ptacy,
na was hurmem się zwalą,
wsie zrabują i spalą!

Lecz nie bądzmy leniwi,
a nie ruszą ztąd żywi
ci rycerze uparci,

põjdą w piekło koleją,
tam zaś w piekle im czarci
smołą gardło zaleją⁷⁶).

O štai kovon šaukianti *Gana miegoti* (Gana, brolau, gan miegoti) su Klaipėdos paminėjimu, kaip rodos, iš XVII a. (lietuviai betgi Kl. ėmė ir XIV a.), nes kryžiuočiai jau vokiečiais pakeisti:

Hej braciszku dosyć spać,
pora, pora dawno wstać!
Już trzy razy w trąby grali,
trzykroć w kubeł hasło dali,
a jak czwartý wystrzał będzie,
każdy żwawo na koń siędzie.
Więc braciszku dosyć spać,
trzeba, trzeba rychło wstać.
Nuże kładnij w strzemię nogę,
daleką odbędziem drogę.

Musim lecieć należycie,
bo jutro rano o świcie
ze żmudzką zbrojną czeredą
trzeba stanąć pod Kłajpedą.
Tam czekają krwawe boje,
ciężkie prace, ciężkie znoje.

A jak Niemców pobijemy
i do domu się wróciemy,
syci sławy, syci wojny,
będziem spali w czas spokojny⁷⁷)

Yra pas Juc. ir lietuvių kalba daina su kryžiuočiais; tai *Trys žirgeliai*:

Kad aš buvau jauns bernelis,
kaipo medis žaliukėlis,
aš turėjau tris žirgelius
šaunus, spraunus lakūnėlius.
Vienas buvo juodas kaip sabalas,
antras buvo mąrgas kaip genelis,
o trečiasis mano lakūnėlis,
anas buvo baltas kaip gulbelis.

Su marguoju švietą vandravojau,
su juodoju *ant kryžiuokų jojau*,
su baltuoju rudenėlį
laksčiau pas mano mergelę.

Dabar vargus amžiotėlis,
nėra arklių, nėra mergelės,
dabar vienas čion raudojau,
badas, vargas, linksminuoju (?)⁷⁸).

Juc. pastebi, jog tai esanti «starożytna piosenka». Ši kartą nebekeliame dėl jos jokio abejojimo, nes tos kariškosios dainos atmainų (be kryžiuočių), paprastai prasidedančių žodžiais «Užaugino mane motinėle», bet tą patį temą «aš turėjau tris žirgelius» išlaikančių, turime dainų literatūroje⁷⁹).

Juc. duoda *Muštinio* šokio dainą, kurioje kalbama apie Rygos vokiečius:

Šokinėjo velnias,
pasiraitęs kėlnes;
velnio typos nutruko,
visos kėlnės nustumuko.
O šitasis velnias
yr iš Rygos melnias,
biaurus vanags vokiečių,
mūsų žemės neprietėlis.
Hop! hop! ho! ho!
kuntai, balabai: neprietėlis!

Mes tą vokiečių,
mes tą neprietėlių
sujudinsma, sukrušinsma,
tikru moliu padarysma.
Hop! hop! ho! ho!
kuntai, balabai!
Džiungiesa, hofernesa!
Mindžiura! hoha!
Moliu padarysma⁸⁰).

Pati Ryga dažnai mūsų dainose yra minima, bet nėra aišku, ar kalbant apie «Rygos vajavojimą» («kaip Rygą užvajavojo», sakoma apie įveiktą sunkų darbą) turima omenyje senesnės gaidynės vokiečiai (dar XVI a. Lietuvos kariuomenė mašino sukilu-

sius Rygos miestelėnus) ar XVII ir XVIII a. švedai, su kuriais lietuviams dėl Rygos kautis teko. Būtume linkę Rygą labiau su švedais rišti, remdamiesi, pavyzdžiui, daina:

Ant kalno malūnėlis,
pakalnėj ežerėlis,
ten krykštė, nardė siera antelė
malūno ežerėlyj.

O ne antelė plaukė,
nei narūnėlis nardė,
ei verkė, verkė mūsų seselė,
netropijus bernelio.

Jūs mano broliužėliai,
baltieji dobilėliai,
pabudavokit juodą laivelį
ant jūružių marelį.

Kad nebūt' žalio vario,
baltos liepos lentelių,
kad būt' aukselio bei sidabrėlio,
deimantužio irkleliai.

Antele beplaukysiu,
dugnužiu benardysiu,
o ir pamačiau du strielčiukėliu
pamaružiais vaikščiojant.

Jūs mano strielčiukėliai,
baltieji dobilėliai,

ar jūs nematėt mano bernelio
iš krygužės parjojant?

Man su strielčiais bekalbant,
labai gaudžiai beverkiant,
o ir pamačiau savo bernelį
iš krygužės parjojant.

Tu, mano bernužėli,
bernuži dobilėli,
bent atmainyki aukso žiedelį,
tik aš tavo nebūsiu.

Tu, mano mergužėle,
mergužė lėlijėle,
šimtą trotyčiau, žiedą mainyčiau,
tavęs jaunos n'apleisčiau.

Tu, mano mergužėle,
mergužė lėlijėle,
išjodinėjau Rygos miestelį,
apvajojau žuvėdu vaiską,
tik aš tavęs n'užmiršau.

. ⁸¹⁾

Šiaip ar taip Rygą randame esant paminėtą tokioje žinomoje dainoje kaip *Visi bajorai į Rygą joja* (=Jau ir atlėkė gulbių pulkatis = O ir atėjo pons oberleitmōns ⁸²⁾), tos dainos ir gi turime atmainų su švedais: *Visi jaunikačiai ant švedo jojo* ⁸³⁾; «Ei žadu ketu kareiviuku būti, kareivėliu vandrauninku, — o kaip išjosiu, daugiau ne parjosiu, *Rygos (Ringos) mieste vajavosiu*» ⁸⁴⁾, «Ei kieno kieno žalias kiemelis?.. *mano brolelis Rygos miestely*» ⁸⁵⁾, «Kam šerei žirgelį?.. *O aš išjodamas į Rygos miestelį palikau mergelę... septinti meteliai svečioje šalėlėj*» ⁸⁶⁾, garsios *Juodvarnio dainos* (Oi tu varnai, juodvarnėli, kur gavai baltą ranką ir aukselio žiedelį) atmainoj (O Rygužės miestužėly didis karas buvo ⁸⁷⁾).

Kita tos pat dainos atmaina nemini mūsų vietos («už jūrelių už marelį didis karas buvo, ten aš gavau baltą ranką su aukso žiedeliu, ten nuklojo kalnužėlius aukštų kepurėlių, ten nutvėrė tvoruzėlę baltųjų dalgelių, ten nuguldė kalnužėlių juodųjų plintelių, ten nusmeigė kuolų eiles šviesių šaudyklėlių, ten nutvėrė aukštas tvoras šviesiųjų kardelių» ir t. t.), bet vietos žmonės, vėliuoniškiai, sako tai buvus didelį lietuvių mūsų su kryžiuočiais ties Raudone (Raudienais), apie 10 v. nuo Vėliuonos ant dešino Nemuno kranto ⁸⁸⁾.

Jog nebe pamato mezga žmonės *Juodvarnį* su Vėliuonos Raudone, rodo ir šitokia Vėliuonos mūsų mininti, Juodvarnio dainos atmaina:

Visi ponai vainon jojo,
ne visi parjojo.
Pakalniškiuos, *Vėliuoniškiuos*
didė vaina buvo.

Ten neviena motinėlė
sūnelio ieškojo,
ten neviena seserėlė
brolelio raudėjo.

Ten tekėjo strovė upė
juodųjų kraujelių,

Kita daina sako bene apie tą patį Raudonės mūšį:
Aušta aušrelė,
šviesi pazarelė,
reiks broleliui
karan joti.

Stovi žirgelis
dvare pabalnotas,
kamanėlėmis
pažabotas.

Stovi seselė
prie brolio šalelės,
stovėdama
graudžiai verkia.

ten nugrįsta tiltužėliai
jaunųjų brolių.

Ten nugrįsta tiltužėliai
jaunųjų brolių,
ten pridėta pievtiltėliai
šviesiųjų šoblelių.

Ten pridėta pievtiltėliai
šviesiųjų šoblelių,
ten nukimštos kamšūžėlės
kiaunių kepurėlių⁸⁹⁾.

Ei čit, ne verki,
mano seserėle,
kaip išjosiu,
taip parjosiu.

Jei ne parjosiu,
karalium⁹⁰⁾ patapsiu,
aš *Raudonę*
vajavosiu.

Raudonės pylis
gražiai mūravota,
ašarėlėmis
išmazgota⁹¹⁾.

. (nušautojo kareivio lydėjimas per
Vilniaus miestelį).

Įdėmus yra kryžiuočių paminėjimas brolių dainoje, kuri
XVIII a. virto rekrūtų daina (Mes trys broleliai arba—Penki bro-
leliai žalioje lankoj):

Penki broleliai
žalioje lankoj,
o ryto būsim
kryžiuokų rankoj.

Kaip mus sugavo
jaunus brolius,
dėjo ant kojų
gelžies pantelius.

Gelžinius pančius
ant kojų kavo,
mus pėsčius brolius
į *Tilšę varė.*

Kryževių vadas
didžiai bemeilis,
liepė atnešti
žalių vytelių.

Kaip tik nusiuntė
žalių vytelių,
o ir sustatė
po du iš šalių.

Kaip sykį kirto,
kraujas tekėjo,
po jų kojelių
žemė drebėjo.

O jų kraujelio
ligi kelelių,
o ašarėlių
lig pažastėlių.

Kraujas su žeme
žydėti pradėjo,
visi karaliai
žiūrėti sūjojo

.⁹²⁾

Paprastai betgi daina ima painioti senovės kryžiuočius su vėlesniais, XVIII a. prūsokais ir toji daina virsta, kaip vėliau matysime, XVIII ir net XIX a. rekrūtų daina, pamažel nebesuprantamais kryžiuočiais nusikratydama. Štai atmainos pavyzdys; kurioje tebeapainiojama dar kryžiuočiai su prūsokais:

Ui ui ui brolyčiai, mes jaunieji, užpuolė <i>prūsokai</i> tie bemeiliai.	<i>tave nuo kryžievių</i> išgelbėčiau.
Paėmė mus jaunas į nevalią, iš namų į <i>Prūsus</i> toli varė.	Mergele jaunoji, jau prapuolėm, rūtele žalioji, jau prapuolėm.
.....	Iš savo šalelės išvaryti, <i>kryžievių mandieromis</i> <i>aptaisyti</i>
Brolelis jaunasis lauką arė, <i>o mumis kryžieviai</i> <i>gvoлтą darė</i>	Pareisim, seselės, nualsinti, <i>kryžievių baisiųjų</i> <i>nukankinti</i> ⁹³).
Rots, mano berneli, kad galėčiau,	

Dar apie kryžiuočius:

Anksti rytelį tėvs per kiemą ėjo,
kad sūneliai keltų, rakteliais skambino:
Kelkit, sūneliai, ant lygių kojų,
bo neprieteliai mūs' dvarą apstojo.
Vysime kryžiokus ir su kuciais mušim,
paimtas seselės nuo netikėlių atmušim!
Pažinsiu kožną ant aukso plaukelių
ir ant vainikėlių iš rūtų darželio ⁹⁴).

Dargi daina, kuri paprastai yra taikinama, kaip matysime, turkams, čerkesams, net japonams, savo pradžią bene pasiima iš kryžiuočių laikų:

Oi, kai aš buvau jaunas bernelis,
tai gyvenau ramus, kaipo kvietkelis:
kolei norėjau, tolei uliojau,
kas tai yra do vargas
aš nežinojau.

Bet kad užaugau jaunas bernelis,
tai tada pažinau, kas do vargelis;
tai tada aš pažinau verksmingas dienas,
kaip aš atsiskyrčiau
iš pulko vienas.

Atein rudenėlis — liūdnos dienei, skirs mūsų broliukus iš pulko vienus, ir *veš mane toli, už Prūsų gronyčios*, ten kur lygūs laukai, nėra ulyčios.

Iš ten kryžiškai raiti atjoja,
o mūsų broliukams galvas kapoja;
žalia žolelė ant pievos vyto,
o mūsų broliukai
kai lapai krito.

Kaskite duobes kuogiliausiai,
kavokit broliukus kuonogreičiausiai:
nėra tėvelio — nėra kam pakavot,
nei senos motinėlės —
gailiai paraudot ⁹⁵).

III. Š v e d a i.

Kaip Rygos mūšiai, taip kartais ir kiti dainų minimieji nuotikiai ne visados galima sujungti su šiuo ar anuo Lietuvos priešu. Taip, jau Rėzos teikiama *Iškada darželyj*, del kurios galima šiaip ir taip spėlioti:

Dainuok, sesyte,
ko ne dainuoji?
ko rymai ant rankelių?
rankelės užrymotos?

Kur aš dainuosiu?
kur linksma būsiu?
Yra darže iškada,
darželyj iškadužė:

Rūtos numintos,
rožės nuskintos,
lėlijos išlakštytos,
rasužė nubraukinta.

Ar Šiaurys pūtė?
ar upė aptvino?
ar Perkūnas griovė,
ar žaibais mušė?

Ne Šiaurys pūtė,
ne upė aptvino,
Perkūns ne griaudams
su žaibais ne mušė:

Barzdoti vyrai,
vyrai iš jūrų,
prie krašto leidant,
i daržą kopant,

rūtas numynė,
rožes nuskynė,
lėlijas išlakštė,
rasužę nubraukė;

o ir aš pati
vos išsilaikiau
po rūtų pašakėliu,
po juodu vainikėliu ⁹⁶).

Toji daina yra plačiai žinoma, berods, tik Lietuvos vakaruose (Mažojoje Lietuvoje, Žemaičiuos ir Suvalkijoje), Ventos, Dubysos ir Nemuno linijos į rytus neperžengusi, ir paprastai be barzdotų vyrų ⁹⁷). Lietuvos istorininkai dažniausiai aiškinasi ją esant gal gilios senovės atspindį — švedų pirmtakūnų, normanų pas mus įsikūrimo pirm 1000 metų ⁹⁸). Atrodo betgi, jog galima

būtų barzdoti vyrai nebe pamato skirti ir vėlesniems laikams, kaip kryžluočių (kardininkų?) ir švedų nuo jūros pusės įsiveržimui. Tų vyrų neįvardinimas leidžia taip spėlioti, nors šiaip jau palinkę būtume normanus juose matyti.

Yra dargi tos dainos atmaina, kurios senobingumui patikėjus galima būtų „barzdočius“ aiškiai priskirti kryžiuočiams:

Ko liūdį, sesele,
balta lėlijėle,
ant rankelės rimodama,
graudžias dainas

kad ir ne mušė
nė kartą Perkūnas,
vienok ne pasiliko
nė vienas krūmas.

[dainuodama ?

Linksmi nedainuosiu,
velyk padejuosiu, —
štai mano bernelis
žirgą pabalnojo,
žirgą juodbėrėlį,
ant karės išjojo.

*Barzdočiai atkeliavo,
visas mergeles pagavo,
tik manęs vienos neužtiko,
nes gailėsį didį širdy paliko.*

*Baltsermėgiai kareiviai,
tie baisūs piktadariai,
ką juos kryžiokais vadina,
tie mus be paliovos nuolat
[kankino⁹⁹].*

✓ Vėjas daržo nesugriovė,
visas rūteles nurovė,

Toji betgi atmaina daro įspūdžio, lyg būtų ji, bent nuo 3-jo posmo, senesnės atmainos vėlesnysis aiškinimas, abejojančių dainininkų atpasakojimas.

Kitoje to pat šaltinio dainoje (Tenai darželyj auga rūtelė, kur pasidėjo mūsų seselė) sakoma:

*Nelabūs žmonės kaip atkeliavo,
jauną mergelę einant pagavo¹⁰⁰).*

Yra betgi dainų, kuriose švedai („švėdai“) ir net kiti anos gadinės karžygiai (Katkus, švedų karalius) aiškiai yra minimi. Idėmu, jog kaip tik ne XVIII a. „trečiųjų švedų“ žygiai dainose yra išsispaudę, kaip tikrino Stanevičia ir Jucevičius, bet ankstesni už juos XVII a. ne tik „antrųjų švedų“ (iš 50 metų), bet dar aiškiau „pirmųjų“ — 1605 m. Kirchholmo mūšis, kur pagarsėjo etmonas Katkevičius (Chodkiewicz). Čia turbūt priklauso, kaip matėme, ir kitos anksčiau minėtųjų Rygos dainų, nes Kirchholmas tik 2 myli astu nuo Rygos ir šiaip Lietuvos kariuomenė su pirmaisiais švedais kovojo Rygos srityje. Tas garsusis Katkevičiaus karas Lietuvos žmonių atmintyje ilgiau pasilaikė negu Žalgirio kova; taip pat ir 1362 m. Kauno puolimas didesnę už aną padarė įspūdį, nors politinės Žalgirio pasekmės kur kas buvo svarbesnės už Kauno ar Kirchholmo.

Bent tris dainas-atmainas turime užsilikusias iš XVII a. pirmojo dešimtmečio švedų:

Augin' tėvas sūnelį,
šėrė bėrą žirgelį.
Dar sūnelis n'užaugo,
jau žirgelį nušėrė.

Ei tėveli, tėveli,
ar tu mane ženysi?
Jei tu mane ženysi,
augink šėmus jautelius.

O prie šėmų jautelių
dirbdink naują žagrelę,
o prie naujos žagrelės
kaldinki noragužius.

Jei karumenę leisi,
nupirk man tris triūbeles.

Viena triūba triūbuosiu,
iš tėvelių jodams.

Antra triūba triūbuosiu,
per laukelį jodamas.
Trečia triūba triūbuosiu,
karumenę stodamas.

Ei sužiūro, sužiūro
karumenė į mane.
Ir *atein žuvėdų pulks,*
žuvėdų pulks narsiujų.

Kaip ant plečiaus sustojom,
visus žuvėdus iškapojom.
Mūsų Katkus labai drūts,
tikras buvo karaliuks ¹⁰¹).

Apie tą pat sako daina, iš tos pat Vėliuonos apylinkės, tik
iš kito dainininko užrašyta: ¹⁰²)

Kareiviukų geras pustas
kirto galvą kaip kopustus,
o tas Katkus, tas Katkavič
su žuvėdu labai mušas.

Mieli broliai ir bajorai,
lenkit galvas kuo žemiaus,
lenkit galvas kuo žemiausiai,
savo žemę arkit, sėkit.
O kas kiaušių daugel davė,
lenkai provą lygiai darė.

Šokit vyrai pakuliniai,
kelkit kojas kuoaukščiau.
Ką mes šoksim, ką mes
[kelsim,
kad mes visi meškakojai.

Šokit mergos kaip lėlijos,
pakol esat vainikuotos.
Nuims jūsų vainikėlius,
būsit visos kaip parduotos ¹⁰³).

Trečia daina tai žinomosios „Visi bajorai žirgus balnoja,
žirgus balnoja — į Rygą joja“ dainos atmaina, bet įsidėjusi dar
Kirchholmo paminėjimą. Įsidėmetinas sąryšys, nors kiek aptem-
dintas tuo, jog Kirchholmą palaikiusi atmaina yra paduota be
pradžios, tat nežinia, ar bus ji prasidėjusi anais Rygon jojan-
čiais bajorais, o gal kaip kai kitose atmainose — Jau ir atlėkė
gulbių pulkatis ir t. t. Be to, Kirchholmo atmaina paduota lietuvių
kalbos nėmokančio Jono Chodžkos, kai kur iškreipta:

Eikim, sesere, ant vieškelėlio,
ar nesulauksme savo brolelio.
Mes išstovėjom kalno duobelę,
mes nurimojom aukštą tvorelę.

Parbėg žirgelis, jau parpuškuoja,
aukso kilpelės šalia sviruoja.
Žirge, žirgeli, tu juodbėrėli,
kur tu padėjai mūsų brolelį?

*Aš jį palikau Kircholmiestely,
Kuršių miestely, svečioj šalelėj;
užvajavojo kuršių žemele
ir iškapojo didį vaiskėlį.*

Devynes mares plaukte perplaukiau,
o šią dešimtą nerte parnėriau.
Devynės kulkos pro šalį lėkė,
o ši dešimta brolelį kirto.

Kur galva krito, rožė išdygo,
kur kraujai triško, žemčiugai blizga ¹⁰⁴).

Ketvirta švedus mininti daina negali būt nė iš pirmųjų nė iš trečiųjų švedų gadinės, nes sako apie tai, jog švedai užkariavę visą Lenkų žemę ir lietuviai sodinę lenkus į kalėjimus. Čia gali būt omenyje Lietuvos didžiūnų — Radvilų ir kitų XVII a. 50 metų susijungimas su švedais. Be to, švedų karaliaus pavadinimas generolu, rodos, nederą Karoliui XII iš XVIII a. Įsidėmėtina ši daina ypačiai dėl joje iškeliamo savarankaus lietuvių santykio su lenkais:

Kad mes augom
trys jauni broleliai,
mes turėjom
po bėrą žirgelių.

Kad mes sėdom
ant bėrų žirgelių,
uždainavom
tėveliui, močiutei.

Uždainavom
tėveliui, močiutei,
sugraudinom
močiutei širdelę.

Jokim, jokim,
broliai, ūliavokim,
jokim, jokim,
broliai, ūliavokim.

Kad mes jojom
per aukštus kalnelius,
per baltuosius,
baltus akmenėlius,

po kojelių
akmens burzėjo,
iš akmenu
ugnelė žėrėjo.

Jokim, jokim
ik Raseinių miesto,

jokim, jokim
ik Raseinių miesto.

Kaip *prijojom*
Raseinių miestelį,
tai mes stojom
pirmiausių pulkelių.

Kaip mes stojom
į pirmą pulkelių,
tai mes ejom
į pirmą ugnelę.

Su muškietoms
labai mosuodami,
su kardeliais
smarkiai švaistydami.

Su pučkelėms
kojeles nutraukė,
su kardeliais
kojeles kapojo.

Tai *vis lenkus*
mes vis paimdami
ir į turmą
jau įsodindami.

Gendroliukas,
Žuvėdų karalius,
apvajavojo
visą Lenkų žemę ¹⁰⁵).

Taigi kaip tik iš XVIII a. nerandame dainose švedų atspaudos. Keista, bet lyg tam patvirtinti, jog pirmieji ir antrieji švedai didesni bus padarę įspūdį į Lietuvos žmones, bent į jų kūrybą, negu tretieji, kun. Valmiko Žemaitiškose kantičkose (XIX a. apie 30 metus, kuomet Vilniaus cenzūra tebebuvo dar vietos žmonių rankose) randame dvi giesmi iš švedų laikų, vieną iš 1603, o kitą iš 1655 m.

Pirmoji — giesmė *čiese karonių arba vainų kunigaikštystėse Lietuvos ir Žemaičių (1603)* — nemini dar švedų, kad ir parašyta sulrūtės metui prieš pat Kirchholmo mūšį (1605):

Dieve malonus, Dieve visagalis
Lenkų, Lietuvos ir Žemaičių šalies!
Tavo rūstybė ant mūsų padėta,
regim koroną griešniems pažadėtą.

Jau daugel metų kaip meilė pražuvo,
viera krikščionių sumaišyme buvo.
Nėra teisybės, didis sumaišymas,
tarp tikrų brolių kraujo praliejimas.

Visi pašaliai ašaromis plūsta,
jau regim — *mūsų karalystė žusta.*
Miestai, sodelės pustynėms stojosi,
biaurybės didės kasdien platinosi.

Susimilk, Dieve Tėve maloningas,
dabok krikščionių širdis sopulingas ¹⁰⁶).

Antroji giesmė — *čiese karonių arba vainų Karalystėj Lenkų ir Kunigaikštystėj Lietuvos ir Žemaičių (1655)* — mini švedus ir rusus:

Būk pagarbinta Švenčiausia Marija,
dangaus ir žemės skaisčiausia lėlija!
Taviep šaukiame, Taviep dūksaujame,
Tavo malonės mes griešni laukiame,
nes tu Motina esi Sūnaus Dievo,
Duktė gražiausia amžinojo Tėvo.

Užtaryk Pana šventoms maldoms Tavo,
mūs ne apleiski, priglausk sparnu Savo.
Regim ant mūsų, kaip sunki koronė
nupuol už griekus visokiame stone,
išbarstė žmones, pavargo ponystė,
nupuolė labai mūsų karalystė.

Tukstantis žmonių ing nevalią varė,
švedas, tad gudas kalinius pridarė;
sunkią koroną visi apturėjo,
nekalti žmonės krauju apsiliojo.

Bažnyčias šventas, miestus ir miestelius,
dvarus ir sodas degin neprieteliai,
altorius plėšia vierą išjuokdami,
bažnyčias biaurін arklius statydami.

Kunigai, Dievo tarnai, zokonikai,
panelės šventos ir kiti minikai
išstremti stojos kaip avys iš gardo,
jau nuog bažnyčių, nuog Viešpaties vardo;
kuriuos tironas ant vietos užspėjo,
senas ir jaunas krauju apsiliejo.

Vargino žmones iš skuros lūpdami,
ne jokio daikto namie nelikdami,
ir krūtis pliaustė, vaikus išvirdami,
verkė motinos esti privesdami (privedamos?)
Kokį motina sopulį turėjo,
gyvus kad verdant vaikelius regėjo.

Lietuvos žemė kaip būt pražuvo,
septynis metus kad nevalioj buvo,
bet Dievs padarė didelę meilę savo,
duodams patroną pagelbai gatavą:

Kazimiers šventas iš dangaus atėjo,
kurį žalnieriai ant oro regėjo.
Paskui eidami, tad gudus patrėmė,
verkiančius žmones iš nevalios ėmė.

Pana Švenčiausia švedą pabaikštino,
nuo Čenstakavos kada atgrąžino,
su gėda dide apleido (švedai?) ponystę,
liuosa stojosi mūsų karalystė.

O karaliene, apgynėja mūsų,
veizėk ant žmonių sunkiai nupuolusių,
išmelsk prie savo Sūnaus visgalinčio,
kad paveizdėtų ant žmogaus verkiančio.

Tu Motin, taisyk tarp ponų Sandarą,
idant tarp savęs turėtų pakarą,
idant tarp savęs pakajų darytų,
o piktas mysles ant gero taisytų.

Tu pati taisyk senatorių rodas,
attolink kairius (karus?) ir visokias zdrodas,
idant Bažnyčia būtų paaukštinta,
po visas vietas ponystė šlovinta.

Duok katalikų vierai platintisi,
o už tėviškę tvirtai jiems stotisi.
Attolink, Jėzau, pavietres ir vainas,
attolink badus, ligas nespakainas.

Šventas Kazimierai, karaliau mieliausis,
Lietuvos, Lenkų kareivį stipriausis,
Tu mace Dievo tironus ištrėmei,
mūsų kareivius po sparnus suėmei.

Tu karaliūnai čistatos pilnasis, —
toks jaunikaitis prieš tave nerasis, —
išmelsk prie Dievo griekų atleidimą
ir nuog visokių baimių sutvėrimą,
idant dvasiškus Viešpats tarnus savo
teiktus paaukštint per pritartį Tavo.

Išmelsk nuog Dievo karaliui sveikatą,
Jėzau, užturėk ilgiausį živatą.
O Dieve, vienas Traicioj tu šlovingas,
ant šventų Šventas vis esi galingas:
gelbėk mūsų žmonės tavo sutvėrimo,
amžiną duodams mums palaiminimą.

O Jėzau saldus, už mus numirdamas,
kūną ir kraują davei palikdamas,
duok, prašom, vertai ant mūkos veizdėti
ir Tavo veidą danguj apregėti.

Dvasia Švenčiausia, dušių linksmintoja,
jau akys mūsų tegul vis daboja
ant Dievo Traicioj amžinosios valios,
priglausk mus visus prie šventųjų dalios.

O karaliene, Motin galingiausia,
danguje žibi už saulę skaisčiausia,
ir mes su Tavim trokštame ten būti,
ne duok mums, Pana, amžinai pražūti ¹⁰⁷).

IV. Lietuvos puolimas ir Kasčiūškos sukilimas.

Lietuvos puolimas kartu su Lenkais žymiai įsispaudė dainų kūryboje. Tos dainos, kurios liūdnu elegijos tonu graudena mus, sakydamos apie Lietuvą, kad ir ne turi savyje pažymėtų metų, priklauso turbūt tai gadynei. Gal būt, jog viena kita bus ir anksčiau kilusi, gal švedmečių vargais, gal ir žiloje senovėje, prirodyti tai betgi labai sunku. Šiaip ar taip, Lietuvai puolus, vadinasi baigiantis XVIII a., tos dainos mūsų žmonėse turėjo gauti ypačiai graudenančios juos jėgos.

Daukantas pastebi, jog 20-aisiais metais XIX-jo a. («30 metų atgal», savo 1850 m.) «moteres linus raudamos taip dainavo: «*bi-telė siandė, Lietuva gaudė*». Gal nuo Sigisdo myrio tie žodžiai dar yra užsilikę» ¹⁰⁸), pastebi. Tuo būdu lyg rado jis XIX-jį a. pasiekus aukščiau nurodytą, Miechoviškio minėtąją raudodainę, kaip

«drasūs gudų kunigaikščiai nužudė (1440 m.) (didiji) Lietuvos kunigaikštį Sigisdą». Deja, ne palikęs mums visos dainos teksto, ne rodo jis, kuo atsirėmęs prikerė tą dainą XV a. Jos težinomieji tiktai pirmieji žodžiai leidžia mus ją lygiai pritaikinti ir kitoms Lietuvos nelaimėms, ypačiai gi XVIII a. Lietuvai nepriklausomybės nustojus. Pati betgi tos pradžios senobinė forma verčia mus abejoti, arba bus ji tuo metu atsiradusi. Greičiausia, bus ji tuomet tik naujai, sąmoningiau dėl ką tik įvykusio politinio perversmo užtraukta.

Panašių pastebėjimų reikalinga ir Narbūto 1835 m. teikia-moji «*Mileńka Liethua*» daina:

Mileńka Liethua, droga wolności, skryłaś się w niebios przestrzenie. Gdzież ciebie szukać? Czy już tylko na łonie śmierci?	spójrzy na zachód: bieda, mus, ucisk, pot z pracy, krew od razów ziemię zalały obszerną.
Niech patrzy, gdzie chce, [nieszczęśliwy. znijdź z nieba, užal się! ¹⁰⁹⁾	Mileńka Liethua, droga wolności,
Spójrzy na wschód,	

Narbūtas sakosi ją gavęs dar 1805 m. liepos 17 d. Sere-džiuje (Kauno panemunėje) iš kažkokio bajoro, kuris ją «wypisał i wyłożył dokładnie po polsku w dosłownym z litewskiego tłumaczeniu» ir gavęs už ją iš N. laikrodėlių ¹¹⁰⁾. N. nuomone, tai esąs kreipimasis į Lietuvą laisvės deivę: «Liethua — bogini wolności, rozkoszy, uciechy; znajomość jej dochowała się u Litwinów, szczególnie w dawnym województwie Trockiem, u Łotwy i Estów ¹¹¹⁾. Jo nuomonę lyg remia mūsų senųjų *Saulės mītų dainos* pradžia:

Miela Saulyte, Dievo dukryte,
kur taip ilgai užtrukai?
kur taip ilgai gyvenai,
nuo mūs atstojusi? ¹¹²⁾

Tačiau tasai konstrukcijos panašumas ne gali dar viso dalyko nulemti: 1) dainos Lietuva—tai Lietuva, ne deivė; daina aiškiai politinė. 2) Jos gadynei nustatyti geriausiai dera valstybės žlugimas, kuris jos gyventojams iš Rusijos rytų ir Prūsų vakarų teikė vargą, priespaudą ir naudojimą. 3) Dainos pradžios formos senobingumas riša ją betgi su daug senesniu laiku ir todėl jos atsiradimo su XVIII a. pabaiga griežtai jungti negalima.

Giminė yra šiai dainai, kaip rodos, Bžozovskio 1844 m. paskelbtoji *Šimtų vyrų* daina. Jos pradžią jis duoda lietuvių kalba: «Šimtų vyrų šimtai balsų per kalnus ūžia, per šilą griauja». Visą betgi dainą išsiverčia lenkų kalbon:

Tam stu mężów setne głosy
grzmiały po górach, grzmiały po lesie;
z wyżyn słuchają niebios,
co tak huczy, co tak grzmi?
Wicher wyje—jeźdźców płacze,
pędzą bez jeźdźców rumaki,
w skrzeplej broczą krwi kulbaki,
jako dęby mężów młodych.

Z nieba szczytu powiedz, słońce!
Stamtąd widzisz świata krańce:
czy mój gromi mąż pohańce;
jego rozkazy słyszysz tam grzmiące?
Z nieba szczytu powiedz, słońce,
czy mego syna śmierć nie skosiła,
czy brodzi mieczem we krwi

Wdowąś księżna ty!
Zwycięzca rąbiąc orężem,
nie miał litości nad twoim mężem,
wydarł mu język, wylupił oczy,
niebo się mroczy,
patrzając na mękę męża twojego!

Powróć, dziedziczko Litwy,
młodości łzami płakać ci!
Syna twego tracisz ty!
W zażartej polu bitwy
zwycięzca pojmał syna twojego;
stawia mu szubienicę,
i drwi i szydzi;
pojrzał syn w koło: swoich nie
[widzi,

[pohańców wszyscy runęli trupami!
zdziera łupy i pędzi brańców? Oj ciężko wam, krwawo było z
[pohańcami! ¹¹²⁾

Powróć, dziedziczko Litwy,
młodości łzami płakać ci!

Dainos vertėjas teisingai pastebi, jog «ten urywek nosi na sobie cechę historyczną i musi być odłamkiem obszerniejszego rycerskiego rapsodu; przerzuciłem dzieje Litwy, nie znalazłem jednakże żadnego wypadku, któryby mógł mieć jakiekolwiek światło na opiewane tu zdarzenie» ¹¹⁴⁾. Be abejo, tai bus sena daina, bet ir ją žmonės turėjo sąmoningiau dainuoti Lietuvai puolus.

Pagalios, *Lietuvos vargu* daina, 80-aisiais metais Mačiulis, o vėliau Kalvaičio paskelbtoji, daug aiškiau rišasi su Lietuvos puolimu;

O bėda, vargai, trudingi čiesai,
kas bus iš Lietuvėlės?

Dideli pulkai svetimų žmonių
įpuolė tėviškėlėn!

Uždegė pilės, mažas ir didžias,
supūstijo šėtreles.

Praliejo kraują senų ir jaunų,
nužudė mus kaštaunus.

Privert mus dirbti, jiems
[nuraminti,

jų visas išdykystes.

Paniekin kalbą, prarij' mūs' algą,
mus vargin baudžiavoj.

Jau eisim, eisim, čia mes
[ne būsime,

čia ne mūs' tėviškėlė.

Svetimi žmonės, skaudūs žodačiai
raudin mūsų širdelę.

Kur link mes eisim? katrul mes
kreipsim

savo graudų veidelį?

Ar šiltuos pietuos, ar šaltoj šiaurėj,
ar kur saulėlė leidžias?

Kur saulė teka, ten link mes
[eisime:

ten užtekės palaima! ¹¹⁵⁾

Berods, ir čia nėra jokios tikrenybės, kad toji daina būtų kilusi kaip tik dėl Lietuvos puolimo. Viena, ji yra užrašyta Prūsų Lietuvoje, i kurią tas įvyksnis ne perdidelį tepadarė įspūdį. Kita, jos antroji dalis (Jau eisim, eisim), plačiai žinoma Lietuvoje be pirmosios dainuojant, gali būt net surišta su padavimu, jog XIV a. lietuviai, priešų apsupti, žadėję apleisti Lietuvą ir ieškotis sau kitos tėviškės. Vis delto pats jos turinys taip aiškiai sutinka su Lietu-

vos padėti nepriklausomybės nustojus, jog noroms nenoroms tai ypačiai gadynei labiausiai būtų linkę ją prikergti.

Kuomet taip vargu nustatyti pati dainos atsiradimo gadyne, kas besakyti apie jos sujungimą su šiais ar anais metais. Jei betgi jau šių ar tų priežasčių delei jas rišame su XVIII a. pabaiga, turėtume jas sujungti labiau su III-uju Lietuvos ir Lenkų valstybės išdraskymu, negu su aukstesniaisiais. Tuomet bent karo ir politikos įvyksniai griežčiausiai jau buvo savo žiauriu nuogumu apsiereiškę ir pats žmonių ūpas labiausiai tų dainų ūpui turėjęs atsakyti.

XIX a. daina apie gerą gyvenimą seniau ir blogą dabar, prasideda aiškiu XVIII a. nurodymu:

*Gaspadoriai amžiaus ano
nepakajuose gyveno,
o pradžioje amžiaus šito
sunkiai dirbo, šiaip taip mito ¹¹⁶).*

.

Viena dainos «Kai aš pradėsiu karaliui služyti» (kartu ir Penki broleliai žalioje lankoje — lyg. pusb. 23) atmainų užrašytojo turi pažymėtus «1788 m.» ¹¹⁷). Ne žinau delko, nes jos turinys nieko nesako, jei bent apie XVIII a. (vaivada yra minimas); o gal tai 1794 m.:

*Kai aš pradėsiu karaliui služyti,
atsidėkavosiu giminėms savo.
Kai aš išjosiu į Vilniaus miestą,
padėk, Dievaliau, ant pirmos kovos.
Jėmiau ra kočį į savo ranką,
visi laukininkai labai nugsando.
Viens laukininkas buvo pašėlęs,
liepė atnešti žalių lazdelių,
liepė atnešti žalių lazdelių,
liepė pastatyti po du iš šalių.
Kožno kirtimo kraujas tekėjo,*

*po baltoms kojėlėms žemė drebėjo,
po baltoms kojėlėms žemė drebėjo,
Vilniaus uličios krauju žydėjo.
Vilniaus uličios krauju žydėjo,
Didis Vaivada žiūrėt išėjo ¹¹⁸).
Šviesus Vaivada turi razumą, —
o kodėl ne stoji drauge ant kovos?
O kodėl ne stoji drauge ant kovos,
o kodėl ne duodi po mečium galvos?
Dėkui motulei, kad užauklėjo,
tik tai ne dėkui, kad išlydėjo.*

Daina tamsi, nesuprantama. Lyg apie kareivių maištą prieš „laukininkus“ čia kalbama, kuriam nepritaręs „šviesus vaivada“, lyg kita kas... Pati daina yra aiškiai susigiminiavusi su minėtają (pusl. 23) brolelių daina apie kryžiuočius ir, kaip ji, vėliau prisitaikina prie prūsokų ¹¹⁹).

Užtat dėl metų neturime jokių svyravimų, dainoje užėję Kasčiuškos pavardę esant paminėta: tai 1794 m.

Mūsų metu vargu beįsigirsti dar apie Kasčiušką ar apie pirmąjį sukilimą pasakojant. Tačiau šis tas dar galima prirankioti. Pradžiai galiau nurodyti keles dainas ir eiles, kuriose randame dar šiokių ar tokių atsiminimų apie anuos laikus ¹²⁰). Pirmon vieton reiktų gal pastatyti Žemaičių rašytojo Antano Klemento (1756—1823) *Piosenka żmudzka czasu rewolucji robiona*:

Klausyk tu, vaikuti muna!
kas gyvą dar turi kūną,
už ginklo imkis spierai,
ratavok savo viera!

Ratavok kožnas žmogelis,
ar sens vyrs, ar jauns vaikelis—
ratavok motriškėlę
nuo zlasties neprietelio.

Juk žinot visi, ką daro:
bažnyčios nelikt, nei dvaro,
nei sodos, nei miestelio,
kur užein neprieteliai.

Įdėmu būtų patyrus, bene bus dar kur užsilikusiųjų tų eiliu
nuorašų ar žinių, jog jas būtų kame nors mokėję ar dainavę.

Turbūt nebūsime apsirikę, 1794 m. sukilimui priskaitydami
„senovišką dainą“, kurią „Tėvynės Sargas“ paskelbė 1902 m.,
Kvėdarnos par. (Raseinių aps.) senelio padainuotą:

Ten už girių ir girėlių,
ten už upių ir upelių
gyven rusai, prūsai, | ds.

kurie dienoms ir nakteloms
kerš ant mūsų šios šalelės,
tėvų bočių tos žemelės. | ds.

Girių, kalnų ir pilelių,
upių, pelkių ir upelių
nor valdžionais tapti. | ds.

O mus, vargus - vargužėlius,
girių paukščius ir žvėrelius
po savęs pabrukti. | ds.

Paskui mumis—lietuvičius,
kaip žvėrelius ir jautelius,
į jungus subrusti. | ds.

Jau čia kito būdo nėra:
reik gintis nuo anų spierai,
reik šalin išvaryti,
žemaičius užlaikyti.

Stiprinkitės tiktai vaikeliai:
matysit, bėgs neprieteliai,
bėgs iš žemės, sakau, jūsų,
padirbsit aną liūšą.

Tikėkit: jums Pondievs padės,
anie daugiaus nepasėdės;
matysit, kad išginsit,
lig vieno išnaikinsit!¹²¹⁾

O lietuviai, žemaitėliai,
o broliukai, brolužėliai,
ne snauskim mes tada. | ds.

Turim girias, turim upes,
turim pelkes ir upelius,
turim kalnas ir pileles: | ds.
jei nenorim jungą traukti,
ginkim mūsų tą žemelę
nuo rusų ir prūsų | ds.

Imkim kucus ir kucelius,
ir lankočius ir ragočius,
ir kam kas pakliūna. | ds.

Muškim rusus, muškim prūsus,
laužkim jų galybę,
kad ne gniaužtų, kad ne spaustų
[mūsų!]¹²²⁾

Ją užrašusiam R. M. ji atrodo buvus senobinė kariška daina.
Ir ištikrųjų, ji turi savyje aiškaus žygiavimo ritmo; tai kariškasis
maršas. Jos betgi senobingumas nėra senesnis kaip 1794 m.,
kas aišku iš jos turinio.

Apie Kasčiušką 40-aisiais praėjusio amžiaus metais neaiškiai
tebedainavo, tur būti, suvalkiečius pasekdami, Mažojoje Lietuvoje
Stalupėnų apskrities (Pilupėnuose) lietuviai:

Kosciuško sūnus girioj gul nušautas.

Tegul jis guli giružėj nušautas:

o jis ir buvo didis sauvalninkas,
jisai ne klausė tėvo nei mamuzės,
nei visos savo didžios giminužės.

Rašykit greitai ik Kosciuško tėvo,
tegul terašo margą gromatėlę,
tegul terašo, kur jis bus laidotas:
ant aukšto kalno, ten po ažuolėlio,
po baltos smiltės, po baltos smiltatės.

Po ąžuolėlio po baltos smiltatės!
Žals ąžuolėlis tai bus jo tėvelis,
baltos smiltikės tai bus jo mamuzė,
žali klevėliai tai bus jo broleliai,
baltos liepatės tai bus jo sesytės ¹²³).

Dainoje vos vos teišlikęs sužeistojo (dainoje čia pat ir palaidoto) Kasčiuškos vardas ilgainiui iš jos išnyksta, pasikeitęs kažkokiuo «Šilelės Gryju» (= Grygu), kaip tat matome iš 80-tųjų metų Klaipėdos aps. atmainos:

Šilelės Gryjus gul girioj nušautas;
ui ir rašysiu pas Šilelių tėvą,
pas Šilelių tėvą, kur laidosiu Gryjų... ¹²⁴)

Užtat kitoje dainoje, kurią mano tėvas, Vieکشنیų gydytojas Antanas Biržiška jaunystėje Šilalės apyl. (Raseinių aps.) 70—80-aisiais metais yra girdėjęs dainuojant ir 1913 m. man padiktavęs, Kasčiuškos istorijos reikšmė dainininkams yra visai aiški:

Užgyd gaidei pusėj nakties,
užgyd gaidei pusėj nakties,
reik žirgus balnoti.

Pabalnojo ir išjojo,
pabalnojo ir išjojo,
prie vaisko pristojė.

Aukštais kalnais jodydami,
aukštais kalnais jodydami,
armotas riktavo.

Užriktavo, užliodavo,
užriktavo, užliodavo
sidabro kulkelėms.

Skynė pynė ulyceles,
skynė pynė ulyceles
maskoliaus vaikelėj.

Padėk, padėk, pons Kasčiuška,
padėk, padėk, pons Kasčiuška,
maskolių valioti.

Kaip maskolių pavaliosma,
kaip maskolių pavaliosma,
Austriją kaposma.

Rubavosma rusą, prūsą,
rubavosma rusą, prūsą,
mušma austrijoką ¹²⁵).

Kita tos dainos atmaina yra pažymėta, tur būti ir gi Žemaičiuose, M. Davainiaus-Silvestraičio:

Eikim, eikim, pon Kasčiuška,
eikim, eikim, pon Kasčiuška,
prūsų vajejoti, maskolių kapoti!

Vilniaus miesto žalios bromos,
Vilniaus miesto žalios bromos—
armotas riktavo, armotas riktavo.

Kaip paleido iš armotų,
kaip paleido iš armotų,
nė viens kito nesimato... ¹²⁶)

Žalių Vilniaus «bromų» paminėjimas toje atmainoje lyg verčia mus jungti tą dainą su Vilniaus paėmimu.

Šiaipjau toji daina yra pas mus žinoma¹²⁷), tik paprastai kitaip prasideda: «Vilniaus mieste jauni broliai žirgus pabalnojo» arba: «Sušvilpino kareivėliai (kazokėliai, žalnierėliai) vidury naktelės». Ji tačiau tik A. B—kos ir M. D.-S. atmainose Kasčiušką temini, o šiaip daugių daugiausia besako apie «Lenkų žalnierėlius», «Lietuvos kareivius», o tai ir apie Prūsų generolą Bliukerį („padė, padė, pon Bliukeriau, prūsams vajejoti“), „slauną ir kariauną Prūsų kareivėlių“, kurs (kovoje prieš Napoleoną) prancūzą smarkiai pėrė“. O štai Kaišėdorio par. Vilkiškiuos 1916 m. užrašytoji atmaina:

Vilniuj buvo žalios bromos,
ten žirgus balnojo;
pabalnojo ir išjojo,
ant kalno sustojo.

Stovėdami (stovėdami?)
armotas riktavo,
išriktavo, išmieravo
sidabro kulkele.

Kaip paleido armotėlę,
ulytelės kilo;
*kris maskoliai kaip lapeliai,
Lietuvos kaip mūrai.*

Pirks arielkos už šeštoką
vaiską čestavot,
o bulkelę už švaroką
vaiską papenėt¹²⁸).

Bene reiktų prileisti, jog Kasčiuškos ir Bliukeriaus vardu priepuolamai tebus įėjusiu senesnėn dainon, kuri anksčiau gal kitus vardus buvo minėjusi. Šiaip ji yra aiškus raitelių maršas.

Aplė Kasčiuškos suėmimą ir įdėimą kalėjiman sako 80-aisiais metais užrašytoji daina¹²⁹):

Kad Kasčiuška jojo,
karalium pastojo;
palauk, palauk, pons Kasčiuška,
atjoj Lenkų ponas.

O kaip jis prijojo,
gromatėlę davė;
gromatėlę skaitydamas,
labai griaudžiai verkė.

Žaliojoj girelėj,
tamsiojoj naktelėj,
ten suklupo bėrs žirgelis:
Kasčiušką sugavo.

O kaip jį sugavo,
gelžimis apkalė
ir į kalinį įdėjo,
kalinyj marino.

I grabą įdėjo,
sklepe palaidojo,
apraudojo šinkorkėlė
jo kojas, rankes.

Verkė karalienė,
verkė ciecorienė,
verkė ir visa kariauna
karaliaus Kasčiuškos¹³⁰).

V. Prūsų kareiviai.

Bene dar didesnį atminimą, negu Didžiosios Lietuvos dainose švedai ir Kasčiuška, Prūsų lietuvių dainose Pričkaus II karai bus palikę, išdalies gal ir jo tėvo Pričkaus Viliaus I verbavimai ir mustros.

Prūsų lietuviai niekados nėra gyvenę Lietuvos valstybėje, tat ir neturi jokių savos valstybinės istorijos atsiminimų. Tiktai kaipo Prūsų valstybės, ypačiai Prūsų karalybės valdiniai, jie gauna isto-

rijos ispūdžių. Tie ispūdžiai dainose, rods, nebus ankstesni išlikę, negu XVIII a., tariant, Slezijos karų gadynės (1740 — 1763), nors pati dainų forma, beabejo, bus seniau nusistačiusi ¹³¹). Berods, ne kartą dar tenka paabejoti, katrai gadynei, pričkamečiams ar prancūzmečiams reiktų dainos istorijos ar geografijos vardas priskirti.

Į vienos Prūsų lietuvių dainos senobingumą ne kartą rodoma. Tai *Iškeliamo daina*:

Šiandien alų gersim,
rytoj iškeliausim
Vengrų žemę,

kur upužės vyno,
aukso obelačiai
ir girios sodačiai.

O ką mes ten veiksime,
o ką mes ten veiksime,
toj Vengrų žemėj?

Miestą mums pakursime
iš brangių akmenų,
saulužės langų.

O ką mes valgysime,
o ką mes valgysime,
toj Vengrų žemėj?

Mažus vištytėlius,
keptus karvelėlius
ant saulės kamyno.

O ką mes ten gersime,
o ką mes ten gersime
toj Vengrų žemėj?

Pienelio, mideliaus,
dubuluji pyvą,
raudoną vynelį.

O kuo mes vilkėsime?
Trumpais žiuponačiais,
aukso guzikačiais.

O kur mes gulėsime?
Šilkų pataluose,
pūkų pėrynuose.

O kas mums paslužys,
o kas mums paslužys
toj Vengrų žemėj?

Dievo dukružėlės
su baltoms rankelėms.
su meilės žodelėms.

O kadai sugrįšime,
o kadai sugrįšime
iš Vengrų žemės?

Kad išdygs kolačiai,
žels ir akmenačiai,
ant jūrių medačiai ¹³²).

Toji daina, beabejo, bus senobinė; jos saulingumas (saulužės langai, saulės kamynas, kolačių dygimas, jūrių medačiai ir t.t.) geriausiai tai prirodo. Pats betgi «Vengrų žemės» įvaizdis vėliau įterptas. Bent ligi XVIII a. neturime žinios, kad lietuviai būtų įtraukę į Vengrus, o septynerių metų kare Prūsų kariuomenės lietuviai kad ir Vengrų nebuvo pasiekę, bet eidami Austrijos muštų ir įsiveržę netik Slezijon, bet ir Čekuosna (net dar anksčiau, 40-aisiais metais), savo vadovų, turbūt, buvo raginami eina ir į nebetolimus Vengrus, «kur upužės vyno, aukso obelačiai ir girios sodečiai». Vengrų nepasiekę, dainuoti betgi apie juos padainavo; taip ne kartą atsitinka.

Yra dar viena daina, kurioje «Vengrijos žemele» randame sanat paminėtą. Tai žinomosios «Vai kaip mes augom du broliužėliai» atmaina, Didž. Lietuvoje (Rytuose) užrašyta ¹³³):

Vai kaip mes augom du brolužėliai,
broleliai sakalėliai—karaliaus žaunierėliai¹³⁴);
vai kaip mes ėjom, keliu vandravom,
nežinomu keleliu į *Vengrijos žemelę*¹³⁵),
mes susitikom jaunos strielčiužius¹³⁶),
*strielčiužių rygužę ir kruviną vainužę*¹³⁷).

Vai kaip mus šovė iš armotėlių,
kulkelės suskambėjo, žemelė sudrebėjo, —
kulkelės lėkė, brolelius trekė,
kaip dalgė žolynėlį — lankelės dobilėlį.

Kūkau gegulė, kūkau raiboji
ant karaliaus¹³⁸) dvarelio žaliai vyšnių sodelyj.

O aš nueisiu, aš paprašysiu
tos raibosios gegulės ir jos raibų plunksnelių,
kad ji nulėktų, raiba gegulė,
į *Lietuvos šalelę*, į tėvulio dvarelį;
kad pasakytų raiba gegulė
mano senam tėveliui ir mielajai motulei:
— Jau aš ne grįšiu nei ne lankysiu,
žagrelių ne taisysiu, jautelių ne valdysiu.

Nors toji atmaina ne Maž. Lietuvoje yra užrašyta, ne anksčiau
kai 80-taisiais metais ir todėl nevienas galėtų manyti, jog ji ne
Prūsijoje bus gimusi, gal po 48-ųjų metų rusų žygio į Vengriją,
bet jos kilmė išsiduoda žodžiais: strielčiužių *rygužę* ir kruviną
vainužę. Rygužė—ne apie Rygą kalbama, bet = krygužė (Krieg),
suprantama Prūsų lietuviams, bet ne rytiečiams, kurie todėl 1)
palenkia ją rygužę (gal Rygužę?), 2) tuoju paaikšina, jog ry-
gužė tai vainužė.

Iškeliamo dainos atmaina jau rodo į Napoleono Didžiojo laikus,
kuomet saksas Pričkus Augustas susidėjęs su Napoleonu gavo
netik Saksonijos karaliaus sostą (1806 m.), bet ir Varšuvos lenkų
kunigaikščio vainiką (1807 m.):

Siandien midų gersim,
rytoj iškeliausim
į Prancūzų žemę.
Aug žalia girelė
toj Prancūzų žemėj,
toj Prancūzų žemėj.

Per tą žalią girią
tek srauni upelė,
tek srauni upelė.
Per tą sraunią upę
yra vario tiltas,
yra vario tiltas.

Po tuo vario tiltu
plauk marga žuvelė,
plauk marga žuvelė.

Kas sugaus tą žuvi,
bus Lenkų karalius,
bus Lenkų karalius.

*Saksas ją sugavo,
tai Lenkų karalius,
tai Lenkų karalius*¹³⁹).

Kitas gal būtų linkęs manyti, jog čia bus kalbama apie Augusto II 1697 m. ar Augusto III 1733 m. įžengimą Lenkų sostan, bet tuomet būtų nesuprantamas sakso ryšys su Prancūzais; Pričkaus II karai su Prancūzais nieko neišaiškina. Čia, beabejo, bus kiek sąmojaus dėl to, kaip lengvai Napoleonas skirstė karalių vainikus.

Tos dainos ryšys su Napoleonu juo labiau aiškėja, jog kita jos atmaina Lenkų karalių verčia Švabų karaliumi ir aiškiai rodo į Maksimilijono, tiesa, ne sakso, bet Dviejų Tiltų kunigaikščio («vario tiltas»?) gavimą iš Napoleono Bavarijos karaliaus vainiko:

Augino tėvelis
du jaunu sūnelių.

Jisai augindamas
žada juos išleisti.

Žada juos išleisti
savei ant vandraukos.

O kur mudu eisiv?
į Prancūzų žemę.

.

Ką mudu dėvėsim
toj Prancūzų žemėj?

Trumpoms manderaitėms,
aukštoms kepuraitėms.

Ką mudu valgysim
toj Prancūzų žemėj?

Keptus karvelaičius,
baltus pyragaičius.

O ką mudu gersim
toj Prancūzų žemėj?

Gersim juodą pyvą
ir šį rincką vyną.

Par kurgi pareisim
iš Prancūzų žemės?

Par Prancūzų žemę
teka srovės upė.

Ant tos srovės upės
auga žalia liepa.

Mudu pakirsdinsim
tą žalią liepelę.

Ką iš jos dirbsiva?
dirbsim juodą laivą.

Toje srovės upėj
nardo lydekaitė.

O kas jąją pagaus,
bus Švabų karalius.

*Zaksas ją pagavo,
bus Švabų karalius* ¹⁴⁰).

Atgrįžtame į Slezijos karų metą. Tai gadynei aiškiau, negu Vengrų paminėjimas, pridera «Bėmų» (Bohemijos, Čekų) ¹⁴¹) arba „Eistru“ (Austrijos) dainos minimi vardai; kiek vaizdžiau už kitus Slezijos karus (I 1740 — 1742, II 1744 — 1745, III 1756 — 1763) Septynerių metų karas (III Slezijos karas) dainose išsipaūdęs.

Ta daina yra žinoma Prūsų ne tik Lietuvoje, bet ir Didžiosios Lietuvos panemunėn atklydusi, visaip prasideda. Įvairiaujančias įvadas atmetus arba išskyrus iš dainų, į kurias ji įterpta radosi, šiaip skamba:

*O kad mes jojom
į Eistru (Aistru, Bėmų, Bėmų)
[žemę,
į Eistru žemę [į Beimų žemę]
estrikų bausti; [pas gendrolėlį]—*

stovi žirgeliai, [stovi
[gendroliai],
kaip bitinėliai, [kaip
[aprisėliai],

ant jų broleliai, [po jais Tai labai vargios
[žirgeliai,] brolių dieneleš.
kaip aprisėliai. [kaip O tegu vargsta
[bitinėliai]. girios paukšteliai,
ne mudu jaunu
margam miestely;

O kad mes jojom
per ulyčėlius,
per ulyčėlius,
pro seserėlę,
o kād išėitu
mano seseiė,
pasikalbėčiau
vargo žodelį.
Žodelį tarė,
antro n'įstarė:
margam miestely
su jumprovaitėmis,
su jumprovaitėmis,
su spancerkaitėmis;
rytą brangvynas,
ant pietų pyvas,
o vakarėlį
vis rincvynėlis ¹⁴²).

Toje dainoje teminima Bėmų ir Eistrų šalis, tiksliau vietų
nenurodant. Yra betgi dainų, kuriose minima anos gadynės mū-
šiai, kaip Grosz-Jägersdorff 1757 m. (dainoje Vėliava), prūsų ir
rusų, Kunersdorff 1759 m. (Kistrinas, 10 mylių nuo Berlino, dai-
noje) prūsų su rusais ir austrais. *Vėliavos* mūšį randame esant
paminėtą nepaprastai, kilniai sukurtoje dainoje:

Žaliojoj žolelėj
kvep meironėliai,
žyd lėlijėlė;
sėd bernytėlis
man prie šalelės,
galvą ant kelių
saldžiai miegojo.

Švilpia zylelė,
čirpsta žiogelis,
birbin vamzdelį
paganikėlis;
buben bubnelis,
skamba trimita,
budin bernytį.

Balnok žirgelį,
uždėk *kepurę*
trimis kampeliais;
pririšk pentinius,
vyk juodą kasą,
apjuosk kardelį,
su mumis trauki.

Saldžiai miegojau,
žirgą balnojau,
nuo mergos ėjau,
riet' ašarėlės,

pavyst lėlija
ir meironėliai,
trubij trimita.

Vėliavos mieste
tūkstant tūkstančių
neprietelių;
kai žalios girios,
miestai čėtrelių;
galvą ant balno
nakčia miegojau.

Auštant dienelei
ant mūšio jojom;
ui kars, ui kova!
dūmai ir kulkos!
lėkioj galvelės
kai kopustėliai;
kraujo dirvelės.

Po žalia žole
miegt bernytėlis;
kur jo kojelės,
žyd meironėliai;
kur jo galvelė,
žyd lėlijėlė,
verk rasos grūduos ¹⁴³).

Kistrino (Küstrin), arba Kunersdorfo mūšis yra minimas senoje, kaip rodos, *Juodvarnio* dainoje, kuri plačiai yra žinoma netik Maž.. bet ir Didž. Lietuvoje (palyg. prier. 87—91,— Suvalkijoje, Kaunijoje ir net Vilnijoje)¹⁴⁴). Didž. Lietuvos atmainose ji paprastai neįvardina mūšio vietos, bet šiaip žmonės ją riša, kaip (palg. p. 22—23) matėme, tai su Raudone, tai su Ryga. Tatai rodo jos senumą, nors savo mintimi—juodvarniu su žiedu ji lyg išsiskiria iš lietuvių dainų ir lyg labiau tikrų vokiečių vaizduotei. Prūsų Lietuvos atmainų dažniau pasitinka ir paprastai jos mini tą patį Kistriną (Kisriną, Kisrinėlį, Kisteryną, Kesteryną), kai kada sudurdamos jį su artimuoju Berlinu ar su tolimesniu Štetinu. O gal reiktu toji daina priskirti Prūsų lietuviams, tiesiog Prūsų kareiviams iš 7-rių metų karo: ją dar labiau supopulerino karai su Napoleonu, o po to ji gal ir bus perėjusi į Didž. Lietuvą ir žmonės ėmę ją rišti su senovės atsiminimais? Štai toji *Kistrino daina*.

Lygios lankos, žalios pievos,
balti dobilėliai,
čia vaikščiojo, uliavojo
du baltu dragūnu.

Ten neviena mamužytė
sūnužio dejavo,
ten neviena sesužytė
broliužio raudavo.

Ei jūs dragūn, dragūnėliai,
balti dobilėliai,
ko vaikščiojat, uliavojat
po Slezingės žemę?

Kad ir raudavo, nepažino,
kraujuose gulėjo,
subadyti, sutaškyti,
jųjų nepažino.

Ir atlėkė juodas varnas,
juodasis varnelis,
ir parnešė baltą ranką
ir aukso žiedelį.

Ten nugarindo didžius tiltus
baltųjų brolyčių,
ten nulankstė ilgas tvoras
šviesiųjų kardelių.

Ei tu varne, juodas varne,
juodasis varneli,
kur tu gavai baltą ranką
ir aukso žiedelį?

Ten nukimšo didžias kamšas
juodų kepurėlių,
ten tekėjo upužatės
raudonų kraujelių.

Už Kistrino, pas Kistriną
didžioj krygėj buvo,
čion gavau aš baltą ranką
ir aukso žiedelį.

Ei Dievuliau, Dievulyčiau,
tai mano žiedelis!
Negriš mano bernužytis,
krinta ašarėlės¹⁴⁵).

Kai kuriose atmainose kreipiamasi dar į «didę ciecorienę» (Mariją Teresę ar Elzbieta?):

Ei tu karaliene, [Tu karaliau, karaliene]
dide ciecoriene,
ką tu Dievui atsakysi,
taip daug pražudysi?¹⁴⁶)

Nebe apie garsiuosius mūšius, tik apie Prūsų kareivių dienos vargus, taip pat iš XVIII a., sako kitos dainos. Visų pirma tai žinomoji daina: *Nelaimingi mes broleliai, kur mes pasidėsim,*

dažnai taip pat prasidedanti, paprastai antruoju posmu einančiais: *Mūsų ponai su šaltyšiais slapčiai susitarė*¹⁴⁷). Štai pastoviausios tos dainos žodžiai:

Nelaimingi mes berneliai,
kur mes pasidėsime?
Nuo *prūsoku prakeiktųjų*¹⁴⁸)
niekur neišbėgsim.

Mūsų ponai su šaltyšiais
slapčiai susitarė,
vieną naktį ėmė, rišo
į *kantungą* varė¹⁴⁹).

Kaip nuvarė mus į dvarą,
ten mums raštus davė,
su tais raštais mūs bernelius
iš tos šalies varė¹⁵⁰).

Ir nuvarė mūs bernelius
į *Tilžės miestelį*¹⁵¹).
Tilžės miestas brukavotas,
ašaroms nuklotas.

Ir sustatė mus bernelius
į vieną glitelę,
plaukus kirpo, *kitais vilko*,
širdelę graudino.

Ir nuvarė mus bernelius
Gumbinės miestelin¹⁵²),
ir pristatė mus, brolelius,
vokiečių pulkelin.

Šerženčiukai, kaip žalčiukai,
aplink šokinėjo;
kapitonai, kaip šėtonai,
į mumis žiūrėjo.

Šalta žiema, striuks drabužis,
reiks šaltį kentėti;
duonos svaras, kruopų stuopa,
reiks badą kentėti.

Koks ten buvo sunkus mustras
ir kaulų laužimas,

koks ten buvo skaudus smūgis,
kraujo praliejimas!

Ai tu Dieve visagalis,
Tu, Dievs visų gyvių!
O kam gi tu mumis leidai
ant tų didžiųjų dyvų?

O kaip sunku akmenėliui
per jūreles plaukti,
taip mums yra, jauniems broliams,
į nevalią eiti.

Rudenėli nei gegutė
girioj nekūkavo;
mūs bernelių iš nevalios
niekas ne vadavo.

Kad sulaukčiau pavasario,
gegutės kūkuojant,
bene ateis tėvužėlis
mumis išvaduoti.

Jau sulaukiau pavasario,
gegutės kūkuojant,
tik n'atėjo tėvužėlis
mumis išvaduoti.

Tu *saulute*, motinėle¹⁵³),
atsiųsk juodą varną!
Tu varneli, juodvarneli,
tu, mūsų broleli!

Nunešk *mūsų grabų* kaulus
pas mūsų tėvelį,
o tai senai motinėlei
nors kraujo lašelį¹⁵⁴).

.

Toji daina turi labai senų įvaizdžių, kaip saulutę-motinėlę. Betgi tie įvaizdžiai, beabojo, bus pasemti iš kitų senesnių dainų; jie joje veik visai nesveria. Jos kūrimo laiką rodo gan aiškios žymės. Ji nėra Prūsų lietuvių daina, nes jokie Mažosios Lietuvos dainynai jos nepažįsta; net atmainų su maskoliais vietoj prūsokų ten ne dainuoja (Didž. Lietuvoj žiūr. žemiau). Tuo tarpu ji sako, jog ponai su šaltyšiais varo bernelius iš Lenkų arba iš Lietuvos

į Prūsus, ligi Gumbinės ir net ligi Berlino. Ji yra paplitus. Lietuvos vakaruose—labiausiai Suvalkijoje¹⁵⁵) ir panemunėje¹⁵⁶). bet ir Žemaičiuose¹⁵⁷) Suvalkijoje tasai būti galėjo pirm paliuo, savimo nuo Prūsų ir lig Varšuvos kunigaikštystės sudarymo (1807 m.) gi Žemaičiuose dar anksčiau—pirm patekimo 1795 m. Rusijos valdžion. Į XVIII a. rodo dar tarinys: «plaukus kirpo, kitais vilko». Prisimename, jog Prūsų karaliai Pričkus-Vilius I (1713—1740) ir Pričkus II (1740—1786), naudodamiesi Lenkų ir Lietuvos valstybės suirimu, ne tik samdėsi iš ponų bernelių savo kariuomenei (ponai su šaltyšiais susitarę, ėmė ir rišo bernelius, o prūsokai dvare įteikę jiems samdos sutartį—raštus, varė juos į savo kraštą), bet ne kartą ir nieko nesiklausę jų ėmė. Pričkus-Vilius I ypačiai ieškojo visur, ne tik savo krašte, bet ir kaimynuose, visų pirma silpnuose Lenkuose ir Lietuvoje, ypatingai aukštų kareivių. Gal apie tą sako dainos atmaina: «didžius rinko, mažus liko del antro sykelio»¹⁵⁸) (net «galvas šelmavojo» kaip katorgininkams!), nors šiaip jau atrodytų tai normalu, paprasta. Ypačiai patogų buvo berneliai gaudyti Seirijuose (Seinų aps.), o labiausiai prie pat sienos Jurbarkė (Raseinių aps.), kuriuodu miesteliu visą XVIII a. priklaušė Prūsų karaliams ir buvo lyg valstybėlė valstybėje¹⁵⁹).

Į Lenkų ir Lietuvos valstybės suirimo gdynę rodo dar kita, labai artima šiaijai daina, kurioje sakoma:

Ai bėda, bėda, tai bėda,
nieks Lenkų žemės ne rėdo;
ką pamislijo, tą daro,
į svečių šalį išvaro¹⁶⁰).

Į tos gdynės Prūsų rekrūtavimą mūsų šalyje, nesiklausus nė ponų su šaltyšiais, rodo dar senovės apie kryžiuočius dainos naujybinė atmaina (žiūr. p. 23):

Mes trys broleliai
žalioje lankoj,
o ryto gal būsim
Prūsokų rankoj.

O toliau vėl bernelių apkalimas į dibkes, išvežimas į Prūsus ir plakimas¹⁶¹). Ji rado savo atspindį ir Prūsų Lietuvoje, bet jau Napoleono metu (žiūr. žemiau). Toji daina įdėmi dar savo senobiniu, gaudžiu įvaizdžiu:

Nakties mėnulis tai tėvutėlis,
šviesi saulelė tai motinėlė,
aukštas kryželis tai brolužėlis,
aušros žvaigždėlė tai sesutėlė¹⁶²).

Klaidinga būtų pasitenkinus tų dainų priskyrimu XVIII a.¹⁶³) Visų pirma, abi tiedvi daini—Nelaimingųjų bernelių ir Trijų (kar-

tais Penkių) brolelių—turi daug atmainų, kuriose prūsokai yra pakeisti *maskoliais*, Tilžė Šiauliais ir t. t. Tatai rodo jau į XVIII a. galą ir XIX a. ligi pat baudžiavų panaikinimo¹⁶⁴). Antra, abi jiedvi gavo paskiau ir Napoleono gadynės atospaudžių, kurie pridavė joms šviesios varsos (apie tai sekančiame skyriuje). Tat abi jos ir XIX a. yra gyvos, gyvai atliepią gyvenimą.

Nelaimingųjų bernelių daina — o nuolatinis vartojimas joje žodžio «mes» rodo bernelius ją būriu dainavus — berods be pradžios, o tik nuo gegutės, vienoje atmainoje yra ir prie 1795 — 1807 m. laikotarpio prisišliejus, kuomet «Lenkų žemė buvo be karaliaus», o Varšuva priklausė Prūsams:

Tu gegute, tu raiboji,
kodėl ne kūkuoji?
Šalta rasa, rudens diena,
ne galiu kūkuoti.

Lenkų žemė be karaliaus,
kraujais apsiliejus;
rinko vyrus, jaunus brolius,
iš tos Lenkų žemės:

vienus varė į Varšavą,
antrus į Krakavą,
jo šiuos trečius, kuojauniausius,
Maskoliaus žemę.

Vienus mušė su palkomis,
antrus su kulkomis,
o šiuos trečius, kuojauniausius,
šoblėms sukapojo.

Tu varneli, juodsvarneli,
tu aukštai lakioji;
rinki kaulus, dėk į grabus,
veški pas močiutę!

Verk tėvelis, motinėle,
šlovna giminėlė,
trauks varpeliai, vargonėliai
dūduos, trimitėliai.

Toji daina užrašyta Maž. Lietuvoje, bet prie pat Didž. Lietuvos (Suvalkijos) sienos (Žydkiemio par.)¹⁶⁵).

Turbūt, su XVIII a. reiktų rišti ir ši Prūsų lietuvių daina (o gal tai Napoleono gadynės?):

Sudij' tėvas tam karaliui.¹⁶⁶
kurs iš Lenkų im' zalmierių.
Kai aš jojau į karelių
prieš tuos *Lenkų vyresniuosius,*

aš nušoviau šeržentėlių;
man paliko juodbėrėlių.
Kai aš jojau per girelę,
už girelės dvi sėdėjo.

Viena buvo mamuzėlė,
antra buvo merguzėlė.

Mamuzėlė labai džiaugės
gražiu mano augumėliu.

Merguzėlė graudžiai verkė,
patrotijus vainikėlių.
„Tič, ne verki, merguzėle,
tu atgausi vainikėlių“.

Prie kepurės penkias puškas,
prie šiolelės šešias žvaigždes;
nuo kepurės diena aušta,
nuo šiolelės saulė teka¹⁶⁷).

Atrodo, lyg Prūsų, turbūt, paimtas iš „Lenkų“ (Suvalkijos) kareivis kartu su Prūsų kariuomene einęs prieš Lenkus; tatai būtų lyg antrosios XVIII a. pusės kovų atbalsis.

Baigdamas su XVIII a., iškelsiu čia dar vieną dainą, kuri, tiesa, nieko neįvardina, betgi rište rišasi su anomis Prūsų kareivių dainomis:

*Potsdamo miestelyj*¹⁶⁸)
ant pylimų žalių,
čia stovėjo zalmierukas
sri savo ginkleliais.

Pūčką pasiėmęs,
kardų pasirėmęs,
su baltąja šilkų kuska
ašarėles šluostė:

„Ui tėvuži mano,
senoliokai mano,
kokį duosi man žirgelį
į krygelę joti?“

Ui sūnyti mano,
raiteliukai mano,
koks puikesnis, koks
[mandriausias,
tas tavo žirgelis!“

„Ui tėvuži mano,
senoliokai mano,
kokias duosi kamanėles
žirgeliui žaboti?“

„Ui sūnyti mano,
raiteliukai mano,
auks' pustasias kamanėles
žirgeliui žaboti“.

„Ui tėvuži mano,
senoliokai mano,
kokį duosi man ba'nėlį
žirgeliui balnoti?“

„Ui sūnyti mano,
raiteliukai mano,
auksu pustą šilkų juostą
žirgeliui balnoti“.

„Diekui tau, mamužė,
už paauginimą,
o šiam senam tėvuželiui
už aprūpinimą.

Ne pakrūmyj augau,
ne vavorus valgiau,
tik prie mamužės užaugau,
rugių duoną valgiau“¹⁶³).

Potsdamas — anapus Berlio Prūsų karalių buveinė, ypačiai pagarsėjusi XVIII a. Pričkaus Viliaus I ir Pričkaus II metu. Tėvas pavertė ją kareivių kazarmėmis, mustrindamas ir plakin-damas išvisur suverbuotus kareivius, o sūnus toliau varė tėvo darbą. Nieko stebėtina, jog Potsdamo pylimų prisiminimas kartų kartoms išliko.

Bene tam pačiam priminimui priklauso Prūsų lietuvių daina: „*Aš vis viens zalmierukas*, vis svetimoj šalužėj, nepaprastoj vietu-žėj“, kuris prisimena savo tėvus, brolius ir seseris, kaimynus ir savo mergytę¹⁷⁰).

Potsdamo daina bene bus gavusi kiek išpūdžių ir iš žinomųjų XVIII a. vokiečių kareivių dainų: 1) *Zu Strassburg auf der Schanz*, kurioje pabėgėlis iš Prancūzų kariuomenės į Prūsus, prancūzų pagautas, drąsiai atsisveikina su gyvenimu sušaudomas¹⁷¹), o ypačiai 2) *O Strassburg, o Strassburg*, kurioje tėvai ir mergelė apraudoja mirusį kareivį¹⁷²).

Berods Potsdamas ne vien liūdny išpūdžių teteikė:

^tUi Potsdam, Potsdamėli,¹⁷³)

u margoji karčiamėle,
čia duod juodą pyvą,
pyvą ir brangvyną.

Stopą pyvo atsigėręs,
doreliuką užmokėjęs:
sudievu, mergele,
sudievu, jaunoji.

Reiks man joti dar toliaus,
žib kvietkelės dar gražiaus —
žallam rūtų darže,
rūtyčių darže.

Ir prijoiau ežerėlį,
čia yr drumstas vandenėlis,
to ne ger žirgelis,
mano juodbėrėlis.

Reiks man joti dar toliaus,
žib kvietkelės dar gražiaus
žallam rūtų darže,
rūtyčių darže.

Ir prijoiau šaltinėlį,
čia yr čystas vandenėlis,
tą ir ger žirgelis,
mano juodbėrėlis¹⁷⁴).

Ta daina — linksma kareivio daina, lyg užmiršusi visus jo vargus ir kančias. Tai bus viena kareivių uliaunųjų dainų, kaip dainos apie žygius į Vengrus, Prancūzus, Aistrus, Bėmus ir t.t.

VI. Prancūzmečiai.

Esame jau matę, jog kitos Pričkų gadynės Prūsų lietuvių dainos įgavo vėliau, Napoleono gadynėje, naujų ispūdžių ir juos išreiškė. Taip, *Iškeliavimo daina* (Šiandien alų gersim) pavertė «Vengrų žemę» — «Prancūzų žemę» su Lenkų ir Švabų karaliumi» (p. 39—40). Taip pat minėtoji *Trijų brolelių daina* (Mes trys broleliai žalioje lankoje, o ryto gal būsim Prūsokų rankoj) Prūsų lietuvių vėliau dainuojama, pritaikinta prancūzams ir «didžiam razbaininkui» Napoleonui:

Šiandien mes trauksim
per žalias lankas,
rytoj mes būsim
prancūzų rankos¹⁷⁵).

Pro galvas lėkė
šviesios kulkelės,
šalia stovėjo
mūsų amželis.

Šarvuotoms pučkomis
mumis apstатыs,
šviesūs bagnetai
mums lys per širdį.

Prancūzų k'ralius
didis razbaininks,
Prūsų karalius
didis karžygys (!)

Prancūzų k'ralius
prisakydamas:
«Dabar mes kirsim
prūsus, maskolius».

Prūsų karalius
atsakydamas:
«Kasžin katram dar
čia bus giliukis».

Prūsai, stovėkim
visi iš vieno,
kirsim prancūzą
visi per vieną!

O kad nutrauksim
į didžius miestus,
tenai mes gersim
vynus, arielkas¹⁷⁶).

Posmas „Prūsai, stovėkim visi išvieno“ skamba jau naujų binaį, Napoleono karų gadynės Prūsų vokiečių patrijotų dainų krypsniu. Napoleonui 1806 (Jenos mūšis) ir 1807 m. (Tilžės taika) prislėgus ir nužėminus Prūsus, Prūsų vokiečių visuomenėje kilo stiprus patrijotų judėjimas, kuris poezijoje apsiereiškė Arndto, Kernerio, Šenkendorpio ir kitų eilėmis bei dainomis. Prūsų lietuviai, ypačiai kareiviai, prisiėmė taip pat tiek patriotinio Prūsų ūpo, tiek jų patrijotinės poezijos ispūdžių. Į lietuvių dainas ne tiek, rodos, labiau šviesuomenei tinkančios Kernerio ir Šenkendorpio, kad ir tilžiškio, eilės teveikė, kiek paprastesnės, suprantamesnės iš valstiečių kilusio Erniaus Maurydžio Arndto (1769 — 1860) dainos¹⁷⁷). Pavyz. jo 1810 m. Schlachtgesang: „Zu den Waffen! zu den Waffen! als Männer hat uns Gott geschaffen, auf! Männer, auf! und schlaget drein! Laszt Hörner und Trompeten klingen, laszt Sturm von allen Türmen ringen, die Freiheit soll die Losung sein!“ ir t.t. Arba Das Lied von Gneisenau (1813 m.) liurioje „da donnert's aus Kanonen, da sät man blaue Bohnen, de nimmer Stengel treiben, bei Kolberg auf der Au“. Dar labiau,

Einladung zum Tanz (1813): «Das Schwert ist gefeget, der Säbel ist blank, der Speer ist umleget mit Stahl breit und lang, der Mut ist gewetzet, das Herz ist erletzet mit Trommeln und Pfeifen im krieg'rischen Klang; nun her, ihr Franzosen! hieher in das Feld!» ir t. t. Taip pat Das Lied vom Feldmarschall (1813) — apie Bliukerį: „Was blasen die Trompeten? Husaren, heraus! es reitet der Feldmarschall im fliegenden Saus, er reitet so freudig sein mutiges Pferd, er schwinget so schneidig sein blitzendes Schwert“ ir t. t. ¹⁷⁸).

Napoleono gadynės Prūsų lietuvių dainos ne tik bus prisiėmusios vokiečių šviesuolių poezijos, gal dar labiau vokiečių kareivių dainų įtakos, bet kitos gal net ne pačios liaudies, o tiktai nuo jos kiek gyvenimo kiek pasitraukusių kareivių, kartais gal net ne pačių lietuvių sukurtos ¹⁷⁹). Šiaip ar taip, betgi žmonių dainuojamos, kad ir pasigavusios kiek svetimo raugo, jos įėjo bendron lietuvių liaudies dainijon. Juo labiau, jog kuone kiekviena jų turi savyje — bent formos žvilgsniu — ir senųjų dainų atspindžių.

Grįžtame prie Prūsų, kuriuos ragina išvieno stovėti. Tas posmas išsiplėtęs bent dvieiose dainose, kuriedvi sumezgė senovės lietuvių ir Arndto dainų motyvus ir tonus. Štai viena jų — *Treji gaideliai giedojo*, arba *Stovi karalius kraujuose, o Bonapartas kraštuose*, neabejojimai kilusi 1807 m. Prūsuoje ¹⁸⁰), o iš ten pasėkusi Žemaičius, net ir rytiečius:

Treji gaideliai giedojo,
brolis žirgelį balnojo.
Kelk, seserėle, kelk, lėlijėle,
brolelį parėdyti.

Uždek, matušė, žvakele,
aš nusiprausiu burnelę,
apsirėdysiu, apsitaisysiu,
rasi nesimatysim.

Per kiemą jojau, dūmojau,
ant bėro žirgo rymojau;
tai aš pamačiau savo seselę
svirnely prie skrynelės.

O kam tu vožai skrynelę?
O kam tu raizai drobelę?

Nei aš dėvėsiu, nei aš kur dėsiu
karelyj tarp brolelių.

Duos mums karalius drabužius,
į baltas rankas kardžius,
būsime rėdyti ir išmokinti,
kaip vieno tėvo sūnūs.

Kad visa Prūsų žemė griūs. ¹⁸¹),
Visi karaliai kraujuose plūs,
drąsiai stovėkim ir ne drebėkim,
rasi mes pergalėsime.

Stovi karaliai kraujuose,
o Bonapartas kraštuose,
drąsiai stovėkim ir ne drebėkim,
rasi mes pergalėsime ¹⁸²).

Berods, paskutinytis posmas retai kur tebėr dainuojamas, o Prūsų lietuvių dainynuose, turbūt, perdaug žemindamas Prūsų karalių, visai ne pasitaiko.

Priešpaskutinį posmą pagavę, lietuviai yra tą dainą 1870 — 71 m. atgaivinę, dar labiau ją suprūsinę ir, sakytume, susaldotinę:

Kad visa Prūsų žemė griūs,
visi karaliai krauju plūs,
ridry ridry ridlalala,
visi karaliai krauju plūs.

Prancūzai šauks: Mon Dieu,
[Mon Dieu!
o lietuvininkai šokinės,
ridry ir t. t.
o lietuvininkai šokinės.

Prancūzai bus didžioji bėdoj,
o mūsų prūsai palaimoj,
ridry ir t. t.

Prancūzai šauk: Prusse, Prusse,
[pardon!]
o prūsai tveria vis aštriaus;
ridry ir t. t.
..... 183)

Kad toji atmaina rišasi su 1870—71 m. prancūzų ir vokiečių karu, rodo to pat tono, bet aiškesnė jos atmaina; tiesa, visai jau nutraukusi ryšius su ana Napoleonine daina:

Išgirdom būgnus bildančius
per Meco aukštuosius vartus,
valri valra valralala,
per Meco aukštuosius vartus.

Šauk princas Vilius dar daugiau:
Ak vyrai, kirskit vis smagiaus,
valri ir t. t.

Čia stov zalnierių linija,
čia yr ir mano bernelis,
valri ir t. t.
..... 184)

Prancūzai šauk: Pardon, Pardon!
muš prūsų vyrai dar durniaus,
valri ir t. t.

O prancūzai mus apsiausti
tad mums lietuviams pasiduos,
valri ir t. t.

Prancūzai šauk: Manger, Manger!
o lietuvininkai šokinėja,
valri ir t. t. 185)

Taip tad graži senybinė lietuvių Trijų gaidelių daina, įgavusi Napoleono gadynės išpūdžių, virto paprasta preusiško zol-datų dainuška.

Čia paminėsime ir kitą 70—71 m. dainą, keista, teužsilikusią Didž. Lietuvoje 186):

Reik gromata rašyt
ir visus suprašyt,
kas Prancijoje girdėt,
da pas mus neregėt 187)

Prancūzas traukės, šaudė,
prūsas paskui maršavo;
prancūzas per miestą ėjo,
prūsas miestą apstojo.

Jau prūsokas laimėjo 188),
į Pranciją įėjo 189);
kaip prancūzas pamatė,
tuojaus akis pastatė.

Miestas, miestas vajaanas,
duzgė kulkos kaip bitės,
krito vaiskas kaip miglelė,
bėgo upė kaip kraujelio.

Alt alt 190), vyrai, nebus nieko
be Frico Karoliaus 191) vieko.
Fric Karolius 192) atėjo,
tuojaus šarpiu ėjo.

Grindo tiltą prūselių,
tvėrė tvorą kardelių,
rašė prūsai į rašlias 194)
pas prancūzų karalių 195).

Stokim, vyrai, ant plečiaus,
dėkim galvas po mecium;
visi ėjo(m) už viera,
o ir kraują praliejo(m) 193).

— Ką Fric Karls padarė 196),
visus vyrus išvarė;
pačios arsim, akėsim,
ale už ko tekėsim?

Kita daina, jau Napoleono metu labiau už Trijų gaidelių dainą „prūsiškai“ ataduodanti, galbūt, ir kiek už aną vėlesnė 13/14 metų 197), mums neprigyjusi, yra Rėzos užr. *Ko dejavo te-tušis senasis*:

Ko dėjavo tetužis senasis?
o ir išleido sūnytį į karą.
Jaunas mano sūnužis,
menkas jojo protužis.

Tik stovėk,
ne drebėk,
ant vėluko vis žiūrėk!
O kad ir tu pulsi,
mirsi tik garbingai,
bus paminėjims ir grabe.

O ir atjojo broliai, mūsų tavorščiai.
O ką dabar veikia mano sūnytis?
Jau šauja, kerta žalnieriai,
čia gul pučkos ir kardai.

Tik stovėk ir t. t.
Čia gul, jau miegti mano
[sūnytis,
ant jo kapelių rasužė krinta¹⁹⁸).

Galima dar nurodyti apie prancūzus dainų, kuriose randame susimezgusių senovės lietuvių ir naujovės prūsų motyvų. Pavyz. *Prūsų karalius tur daug žalnierių* (raitelių, uzarų, dragūnų ir t. t.), kurioje «oberštas» ragina „žalnierius“, kad būtų «liustik buršeliai» ir «fortmašeruotų», ramindamas juos:

rasi mes iškirsim prancūzo vaiskelį,
rasi mes pareisim vėl pas tėvelį¹⁹⁹).

Arba vėl kitoje dainoje, kurioje minimas yra Bliukerio mūšis Montmartre kalnuose ties Paryžiumi (30 kovo 1814 m.), po kurio prūsai įėjo Paryžium:

O kur tu trauksi,
jaunas bernyti?
Už Paryzo daug šimt mylių,
mergyte mano.

O kaip rėdysis,
jaunas bernyti?
Žalių šilkų mundurą,
mergyte mano.

O kur jūs stosit,
jaunas bernyti?
Prie Marno didės upelės,
mergyte mano.

O kur trimitos,
jaunas bernyti?
Ant Samartro aukšto kalno,
mergyte mano.

O kur ilsėsis,
jaunas bernyti?
Didžiam mūšy pailsėsiu,
mergyte mano.

O kas apgieduos,
jaunas bernyti?
Pučkelių, bubnelių balsas,
mergyte mano.

.²⁰⁰)

Toje dainoje minimi yra geografiniai Napoleoninių karų vardai. Yra betgi dainų, kuriose įeina, be minėtojo jau Bonapartės, dar ir kitų karžygių vardai. Visų pirma garsusis Prūsų kariuomenės vadas Bliukeris (Blücher), kuris pasirodo jau toje pat dainoje, kurioje seniau buvo minimas Kasčiuška (sulyg. aukščiau p. 42):

Ir sušvilpo kareivėliai | 3 s. . .
vidury naktelės

Margi dvarai, žalios karklės
žirgeliams balnoti.

Pabalnojo ir išjojo
prancūzų kapoti.

Įėjo prūsai aukštais kalnais,
plintužes riktavo;

užriktavo, užliodavo
cidabro kulkelėms.

Leido, leido kulkužėles,
skynė ulytėles.

Skynė, skynė ulytėles
stičingo glitele

ir išskynė ulytėles
jaunų kareivėlių.

Par muškietus, par deiginius
kardelis švytavo,

tą prancūzą smarkiai pėrė,
smarkiai pėrė, pėrė.

Su bagnetais širdis vėrė,
širdis vėrė, vėrė.

Tų prancūzų buvo pusta,
buvo pusta, pusta;

Lėkė galvos kaip kopustai,
lėkė kaip kopustai.

*Padė, padė, pon Blukeriau,
prūsams vajavoti;*

O tai slaunas ir kariaunas
Prūsų kareivėlis.

Ir nušoviau šerženčiuką,
puikų kareiviuką,

puikų, puikų kareiviuką,
narsų prancūziuką.

Gedė, gedė matė savo
nušautą sūniuką²⁰¹).

O štai žinomoji *Augin tėvas du sūneliu* daina, kurios pradžią randame dar pas Rėzą (aukso pasagėlės paskandinimas²⁰²), paprastai dar ne kaipo žalnierių, šiaip bernelių dainuojama²⁰³). Dainuojant dargi apie sūnelius—žalnierius, dažniausiai neminima jokių vardų²⁰⁴), ir tiktai kai kuriose atmainose randame netik prancūzus²⁰⁵), bet ir Bliukerį su Bonaparte. Tiesa, toje atmainoje ne kas beliko nuo seniausio teksto:

Augin tėvas du sūneliu, du sūneliu,
augindamas labai džiaugės, labai džiaugės.

Tarė,—užaus šienpjuvėliu, šienpjuvėliu,
o ir žemės artojėliu, artojėliu.

Ni aš būsiu šienpjuvėliu, šienpjuvėliu,
o ni žemės artojėliu, artojėliu.

Tik aš būsiu kareivėliu, kareivėliu,
karumenės dragūnėliu, dragūnėliu²⁰⁶).

Apsivilksiu mandierėle, mandierėle,
prie mandieros šviesus kardas, šviesus kardas.

Apsiausiu čebatėliais, čebatėliais,
prie čebatų pentinėliai, pentinėliai.

Širmi žirgai pabalnoti, pabalnoti,
ir šaudyklės prisagiotos, prisagiotos.

*Kad Bliukerio nebūt buvus, nebūt buvus,
Prūsų žemė būt pražuvus, būt pražuvus.*

*Prūsų žemė be karaliaus, be karaliaus,
varė, varė karumenę į nevalią²⁰⁷).*

Kaip nuvarė į *Isruti*, į *Isruti*,
ir sustatė mus į glitą, mus į glitą.

Apicieriai išeidami, išeidami,
traukė pečius žiūrėdami, žiūrėdami.

Kad mes jojom par girelę, par girelę,
susitikom *Bonapartą, Bonapartą*.

Susitikom Bonapartą, Bonapartą,
o tai tą baisųjį čertą.

*Pats Bliukeris pirma jojo, pirma jojo,
su prancūzu susipjovė, susipjovė*²⁰⁸).

.²⁰⁹).

Visiškai žalnieriška, pilna ne tik istorijos vardų, bet ir mūsų dienų, yra *Stovi žalnieriai ant vaktos*:

Stov žalnieriai ant vaktos,
šalčio kenčia ir bėdos,
šalčio kenčia ir bėdos.

*Jurkis mušė Vartinburke
Bertrui skaudžiai į pašonę,
Bertrui skaudžiai į pašonę.*

Apicyrai vaikščiodami,
žalnierukams sakydami,
žalnierukams sakydami:

*Kleistas sugavo į žaką
tą bezlėpytį Vandamą,
tą bezlėpytį Vandamą.*

«Briskit krauje visados,
tai ne būtų nei bėdos,
tai ne būtų nei bėdos».

*Bylas kišo ilgą kartį
už Berlino, kad prancūzai
nosi triskart atsitrenktų.*

*Kaip prancūzas užtrumpavo,
jo žalnieriai suvandravo,
jo žalnieriai suvandravo.*

*O tėvs Blykeris tas davė
Bonapartui į pakaušį,
kad jis atsigint užmiršo.*

*Kaip maskolius praded traukti,
praded visus mūrus griauti,
praded visus mūrus griauti.*

Todel, buršai, neatbokit,
tikt ant vėluko dabokit,
tasai veda ant garbės²¹⁰).

*Ō kaip prūsai atkeliaavo,
ten prancūzus išvajavo,
ten prancūzus išvajavo.*

Visi toje dainoje nurodomi nuotikiai yra tikri, neiškreipti: prūsų generolas *Jorkas* sumušė 1813 m. 23 rugpiūčio prancūzų gen. *Bertrandą*, pereidamas Elbą ties Vartenbergu; prūsų gen. *Kleistas* tą pat metų 30 rugpiūčio, užėjęs *Vandamui* užpakalin, skaudžiai sumušė prancūzus ties Kulmu ir pagavo Vandamą nelaisvėn; tuo tarpu gen. *Būlovas* gynė Berliną nuo prancūzų; pagalias *Blücheris*, «senasis uzarų generolas» «Vorwärts» priežodžiu, kuris vyriausiai tvarkė prūsų ir rusų armiją, su Būlovu, Kleistu ir Jorku sumušė prancūzus 1814 m. 30 kovo ties Montmartre ir įžengė Paryžiun.

Aukščiau nurodytuoju tekstu toji daina daro įspūdžio, lyg būtų prieš pat Montmartre paėmimą sukurta ar parašyta, vadinasi, anksčiau už p. 50 duotąją Samartro dainą. Ji veikiai buvo užmiršta, turbūt, dėl perdaug įsakmaus mūsų ir jų karžygių įvardini mo. Užrašyta apie 40-uosius metus, ji tuo pat metu davė ir labiau pastovų tęsinį:

Kad į Frankreikį įėjom,
didį vargą mes turėjom,
didį vargą mes turėjom.

Stov bernyčiai žalioj lankoj,
tur mergytes antroj rankoj,
tur mergytes antroj rankoj.

Kaip į Frankreikį įėjom,
Frankreikio mūrai padrebėjo,
mes rinčvynį gerdinėjom.

Kaip pamatė tai prancūzai,
kaip ožiai barzdas pastatė,
kaip ožiai barzdas pastatė²¹¹).

*Kaip išaušo verby rytas,
Dievas mums prūsams padėjo,
Dievas mums prūsams padėjo.*

Tas priedas radosi jau prūsams ir rusams 1814 m. 30 kovo paėmus Montmartre kalnus ir Paryžių. Mūšis verby rytą į lietuvių tokį padarė ispūdį, jog ir vėliau, įvairiose, gana tolimose dainos atmainose, dainuojamose net Didžiojoje Lietuvoje, jie tebeaiškinasi prancūzų pralaimėjimus tuo, jog jie „verbos dieną muštis pradėjo“²¹²). Prūsams padedanti šventa Ona²¹³), kartais (maskoliams prieš lenkus) šv. Jonas²¹⁴).

Tiek pirminiame dainos tekste sakoma, jog „maskoliai pradeda mūrus griauti“, tiek ir vėlesniame jos priede «Frankreikio (Paryžiaus?) mūrai padrebėjo». Vienoje atmainoje sakoma jau apie Vilniaus mūrų padrebėjimą (apie tai žemiau²¹⁵), o kitoje apie Dansko (Gedanės, Gdańsko, Dancigo) miesto paėmimą:

Verbos rytą nedėlioj
Dievas prūsams padėjo.

Lėkė galvos kaip kopustas,
bėgo kraujas kaip upelis.

Šventa Vona mums padėjo,
kad prancūzus pergalėjom.

O prancūzai kaip pamatė,
kaip ožiai barzdas pastatė.

Iš muškietų smarkiai pėrėm,
su deiginiais širdis vėrėm.

Miesto vaikai buntauninkai
pasiskundė pulkauninkui.

*Daugel bėdų apturėjom,
kol į Danską mes įvėjom.*

Pulkauninkas provą darė,
darydamas pečius traukė.

Daug akmenų mes iššaudėm,
kol į pylių įsilaužėm.

Iš tų vieną plakt pradėjo,
kiti žiūrėt ne norėjo²¹⁶).

Čia aiškiai kalbama apie Dansko paėmimą. Prancūzų ginas, jis buvo apgultas rusų ir prūsų 1813 m. sausio mėn., kurie ligi pusės kovo mėn. labiau gynėsi nuo besiveržiančių iš miesto gynėjų negu patys puolėsi. Kovo mėn. baigiantis atėjus dar naujos kariuomenės, apgulikai sustiprėjo ir nuo rugpiūčio mėn. ėmė smarkiai spausti prancūzus, kurie pasidavė gruodžio mėn. Iš dainos matyti, jog miestą įsiveržę lietuviai (nežinia, prūsų ar rusų kariuomenės; mat, daina užrašyta Didž. Lietuvos panemunėje, o apgultime dalyvavo rusai ir prūsai) nekaip tesielgė ir miestelėnai buvo priversti skūstis, bet žinoma, patys gavo nukentėti.

Dansko mūrai daug smarkiau padrebėjo kitoje, dar Rėzos jau pažymėtoje dainoje. Ji neabejojamai priklauso „Prūsų armise-

lės“ kareiviams-lietuviams, tonu gal kiek primenanti iškeliavimo dainą (p. 38—40), o turiniu išdalies dainą apie „didį razbaininką“ (p. 47) ir labiausiai Žalnierio ant vaktos dainą:

Šiandien esame be bėdos,
ryto ir kraujos brydos(me).

Graži Lenkų Marigelė,
graži Prūsų armiselė.

Ei žirge, žirgati mano,
ar po manęs ir drebėsi?

Kad mes traukėm Danskos
[miestą,
Danskos mūrai padrebėjo.

Lenkų žemę perkeliavom,
Lenkų žmones išjuokavom.

Prūsų žemę perkeliavom,
Prūsų žmones išbučiavom.

Kad mes traukėm Danskos miestą,
Danskos ponai padrebėjo ²¹⁷).

Rėza ir Neselmanas vertėsi „Marigelę“—Mädchen (Marigelė=mergelė), o «armiselę»—Jungfrau. Becenbergeris betgi rado dainušką (Prancūzukai, tu mažiukai, kam tu stengies prieš prūsuką? kai į Danską mes įtraukėm, Dansko mūrai sudrebėjo—ir refrėnas), kurios refrėnas sako:

o Marija, Marije,
graži Preisų armije ²¹⁸).

Taip pat kitoje dainoje, šiaip nieko bendra ne turinčioje ne tik su Dansko paėmimo daina, bet ir su karo žygiais (vainiko pynimas ir suvytimas), pasikartoja panašus kareiviškas refrėnas:

ei nu liustik Marije,
graži Preisų armije ²¹⁹).

Tuo pasirėmęs, Becenbergeris priešinasi Rėzos ir Neselmano aiškinimui ir skaito:

graži Lenkų Marijelė,
graži Prūsų armijelė.

Keliavimas per Lenkų žemę reiškia, turbūt, ne tuometinę Lenkų Varšuvos valstybėlę, bet tikrai lenkų apgyvendintas Dansko apylinkes. Prūsų lietuvių aiškus čia nusistatymas prieš lenkus, turbūt, kaipo prieš prancūzų talkininkus, kas dar aiškiau skamba kitoje dainoje:

Žirgai pabalnoti
į Prancūzus joti;
verkė Prūsų visi ponai
ir jaunos mergelės.

išvandruosim Prancūziją,
vėl atgal sugrišim.

Cit, ne verk, mergyte,
mano lėlijyte!

Kai atgal sugrišim,
lenkus iškauposim;
o kai lenkus iškauposim,
į tėviškę josim ²²⁰).

Minėtose Prūsų lietuvių dainose jaučiame kariškąjį laimėtojų ūpą. Yra betgi dainų, kuriose atsispindi pralaimėjimų atbalsių. Pavyz.

Ei jūs sesers, sesužėlės,
ko jūs verkiat ir raudojat?
Ar jums gaila to brolyčio,
kurs į karą tur išeiti?

Jis išjodams į krygužę,
atsisveikin tėt', mamužę,
brolius, ses'res ir mergele.
Kasžin daugiaus bo sugrišiu?

Bet karžygys parašysiu!
Kurs tur tėtį ir mamužę,
tas parsiusdins gromatėlę,
tai žinos ir giminėlę.

Arba kareivių vaktininkų dainos atmaina:

Stov kareiviai ant vartos,
šalčio kenčia visados.

*Prūsų žemė be karaliaus,
mūsų brolius visus varė* ²²²⁾.

Didis Dievas ne padėjo,
kad prancūzai pergalėjo.

Iš parnetos ²²³⁾ smarkiai pėrė,
su deiginiais širdis vėrė.

O kurs vargdienis bernytis,
ne tur tėčio nei mamužės,
tas nesiųsdins gromatėlės,
ne žinos nei giminėlę.

*Kad prancūzai mus nušovė,
kaip šunyčius išvajojo;
po tris kartus dar atšovė.*

Sudnoį dienoį kad sustosim,
kai švies saulė tad spindėsım;
mūsų dūšios bus geresnės,
ne kaip anų paklaidūnų ²²¹⁾.

Mūsų broliai šalia jojo,
su prancūzais susijojo.

Su prancūzais susijojo,
visiems galvas nukapojo.

*Kad prancūzas pasitiko,
mūsų brolių mažai liko.*

*Kad prūsokai namo jojo,
mūs' sesutę paviliojo.*

..... ²²⁴⁾

O štai dar viena Prūsų nevykimo daina:

*O kad tie prancūzai
būt visi prapuolę:
mes biedni kareiviai
del anų vaikščiojom!*

Iš granatų mušė,
Prūsų mūrus griovė;
aš tiktai dairausi,
katron šalin virsiu?

..... ²²⁵⁾

Neaišku, kam priklauso Prūsų kariuomenę pajuokianti daina:

*Kad prancūzai mašeravo,
visus preisus sudramino,*

.....

Ką mes, vyrai, pasidarėm,
būrų jaučius išsivarėm;

ką mes, vyrai, pataksavom,
visus jaučius pašlektavom.

Kaip prancūzai mušt pradėjo,
visa žemė sudrebėjo.

O kas kojas jų suvalgė,
tas ankstryt keliais klaupė;

Kaip tie preisai bėgt pradėjo,
visos tvoros subraškėjo.

o kas ausis jo suvalgė,
tas gerai karaliaus klausė ²²⁶⁾.

Jog dainininkai aiškiai yra nusistatę prieš prancūzus, neabejojama, bet kas jie tokie? Kalbos vokietybės lyg į Prūsų lietuvių rodo, bet prieš tai taria jų žinomas *«prūsiškas»* pa-

trijotizmas. Pakrypimas prancūzų pusėn ir pasielgimas su (Prūsų?) „būrų jaučiais“ sako lyg už tai, jog „vyrai“ bus „Prankų“ kar-
žygiai. Bene bus tai Prūsų pasienio vokiečiuojantieji suvalkiečiai,
į legionus išėję ir 1806—1807 m. su prancūzais prieš prūsus sū-
sikovę? Vis delto neaišku.

Bene vienintėlis bus Rusų kariuomenės lietuvių prieš pran-
cūzus balsas, nežinia, iš Napoleono karų, o gal tikriaus iš Krymo
karo gadynės:

Lakštingala, graži paukštele,
tai gražiai sodelyj gieda,
su savo vaikeliais
tai meiliai kalba:

Jūs vaikeliai, mažiukėliai,
ne ilgai su jumis būsiu,
jau aš lėksiu sakaluose,
o jūs maži— jievaruose.

Mūsų brolelis baltas, raudonas,
tai jis gražus, patogus,

Prūsų lietuvių dainos aiškiai reiškia prūsišką neapykantą
prieš prancūzus. Yra betgi Didžiosios Lietuvos dainų, kuriose ne
tik aiškus yra palankumas Napoleono prancūzams, bet ir randame
legionų ir šiaip lenkų kariuomenės kovų prieš rusus atbalsių.

Štai daina, kuri lyg riša Prūsų Lietuvos 1806—07 m. var-
gus su Didž. Lietuva—*«Bėdos maršas iš Lenkų į Prūsus»*²²⁸):

*Kur tu, bėda, užgimusi,
kur tu apsikrikštijusi?
Ei bėda, bėda!*

Ant kupstynės aš užgimiau,
pabaly apsikrikštijau.
Ei bėda, bėda!

Kur tu, bėda, potam buvai,
kur del savęs vyrą gavai?
Ei bėda, bėda!

Varšava mane augino,
o tas *Vilnius* apženiijo.
Ei bėda, bėda!

Kur gi tu potam nuėjai,
kaip čion į Kauną parėjai?
Ei bėda, bėda!

Vilnius manęs ne mylėjo,
į pat *Kauną* palydėjo.
Ei bėda, bėda!

Čion aš Kaune tarp vandenų
naują madą bedabinu.
Ei bėda, bėda!

tai jis gražiai stonelėj
šėrė bėrą žirgelį.

Su savo tėveliu meiliai kalbėjo:
Tėveli, mano širdele,
ne ilgai su jumi būsiu,
jau aš josiu į vainelę —
su maskoliais mustravotis,
*su prancūzais vajavotis*²²⁷).

Kaune ne ilgai buvojau,
Jurbarką pasidabojau.
Ei bėda, bėda!

Ten ne ilgai gyvendama,
muitininkus prispausdama.
Ei bėda, bėda!

Kad ten bėdą jau pažino,
į Prūsus mane gabeno.
Ei bėda, bėda!

Ten uždėjau gyvenimą
per amžius mano buvimo.
Ei bėda, bėda!

Prūsai mane užkavojo,
kad *ne gerai vajavojo.*
Ei bėda, bėda!

Bėda buvau, bėda būsiu,
ne sudžiūsiu, ne supūsiu.
Ei bėda, bėda!

Viena daina neaiškiai gal rodo į lietuvių dalyvavimą tolimuose Napoleono karuose:

*O kaip mes ėjom,
kaip mes vandravom
per svetimą šalę,
nežinomais keleliais,
o ir užėjom
ir užvandravom
ant aštriosios karelės,
nežinomos vainelės.*

*Pasigailėkit,
jaunos seselės,
mūs' biednų žalnierių,
vargdienėlių brolių.
Karios ne valdot',
kraujuos ne braidot'
ir vargužio nematot,
kraujais ne apsiliejat.
Mes už jus kraują
savo praliejom,
didį vargą kentėjom
ir gyvastį padėjom.*

Kūkuok, gegute,
aiškiu balseliu
ant karaliaus sodelio,
ant obelies žiedelio.
Lėki, gegute,
lėki, raiboji,
ing Lietuvos žemelę
pas mūsų giminėlę.
Pas giminėlę
mūs' tėviškėlėn,
parnešk nors mūs' kaukeliu
pas mūs' mielus tėvėlius.
O ir apsakyk
aiškiu balseliu
tėveliui, motinėlei
ir garsiai giminėlei:
Broliams, seselėms,
jaunoms mergelėms —
tai mūs' mirtis pripodkas
ir visas mūs' dastotkas ²²⁹).

Kodel prileistina, jog šioji daina bus su Napoleono karais surišta? O gi štai delko: 1) iš dainos aišku, jog šalis, kurioje ištikusi «nežinoma vainelė», yra tolima (1797—1801 legionai Italijoje? 1808 Ispanijoje? o gal 1813—1814 Europos Vakaruose?); 2) kraujas liejama už savuosius (apie Kaukazo ar Krymo karus vargiai būtų lietuviai pasakę, jog juose lieję del savųjų kraują); 3) daina kilusi Suvalkijoje, kuri labiau už kitas Lietuvos sritis buvo įtraukta į Lenkų, tat ir į legionų gyvenimą. Žinoma, nebe pamato būtų ir Prūsų lietuviams ją priskyrus, atsirėmiant «karaliaus sodeliu», prisimenant tolimus Prūsų kariuomenės žygius (XVIII a. Pričkaus karuose, XIX prieš Napoleoną) ir jų prūsiškąjį patriotizmą («už jus kraują liejom»). Ar šiaip ar taip, daina nėra aiški.

Kita daina, kuri lyg rodo į legionus, jų kovas «už valnastį tėvynės», bet dainininkų susipainiota, su prancūzu ar prieš jį buvę kovota:

Pakūkuok gi, girios pilka gegutėle,
pakūkuok gi, visų biednų siratėlių,
leisk per girią balselį,
linksminink mane bernelį.

*Jau Lenkų žemėj vaina prasidėjo,
kur zbrainų berneliu tūkstantis nuėjo
su prancūzu vajavoti, —
reiks ir man berneliui ten išjoti.*

.....
(Atsisveikinęs su panele, bernelis) ant vainos išjojo
ant *Krakovos miesto*, kur jau vajavojo,
už valnastį tėvynės
liejo kraują savo ir gynės.

Lig tik bernelis pribuvo ant pulką,
tuoju *prancūzėlis persavo jam ranką.*
Puolė visas kruvinas
ir gulėjo devynes adynas.

Potam jam rona taip didžiai sopėjo,
kad į mielą rašyt negalėjo;
tokia del jo nedalia,
smarkumas buvo sopulio.

E kaip greitai rona liko išgydyta,
tuojaus ir vėl maršan buvo išrėdytas,
statytas ant šturmo vainos,
kur blizgėjo šoblės kruvinos.

Baisus tada tenai buvo pastikimas
ir strašniausias kraujo praliejimas,
jog upeliais tekėjo
ir tūkstančiai kūnų gulėjo.

Čia ir vėl bernelis roną apturėjo,
jog gausingai kraujas iš šono tekėjo,
tik ką ne taip iškadlyvas,
jog po vainai liko gyvas.

Potam su triumfu(,) pulko vainiku
prilankė panelę, būdams pulkauniku,
kada smutna liūdėjo
ir bernelį savo minėjo.

Įėjo į vidų su svetelių pulku,
nešdamas panelei vainiką ant rankų,
kaipo apierą didžią,
kad priimtų su ščyra širdim.

E kas čionai džiaugsmo del panelės buvo,
kai mielas bernelis iš vainos pribuvo:
veidą, akis bučiavo,
iš džiaugsmo ligos kuone gavo.

O kad visi smutkai panelės, bernelio
apturėjo galą nedėlios rytelį,
valgė, gėrė, uliavojo
ir «vivat, vivat» visi giedojo²³⁰).

Tartumei, «Pono Tado» paskutinioji giesmė!

Daug kitų dainų yra aiškiai Napoleono karžygių. Taip, *Nelaimingųjų bernelių* daina (Nelaimingi mes broleliai, kur mes pasidėsime) Prancūzmečiais gauna šitokio papildinio:

Dievas davė gerą dumą
prancūzų karaliui,
kad atėjo į mūs' žemę,
mumis išvadavo.

Tuos prūsokus, tuos bemeilius,
visus panaikino,
o mumis visus bernelius
namo sugrąžino ²³¹).

Taip ji skamba Vėliuonos panemunėje. Panašiai ji skamba, tuo pat metu užrašyta, ir anapus Nemuno, Suvalkijoje (Dievas davė dvasią šventą... Mūs' tėviškę, mūs' Lietuvą mumis sugrąžino), bet turi ir priedo, kurio anoji ne turi:

Nelaimingi tie berneliai,
kurie prūsų klauso;
nelaimingi tie biedniejai,
ką pagonų klauso.

ak laimingi tie jaunieji,
ką tėviškės klauso.

Po Berliną vaikščiodami,
jie graudžiai raudoja,
dieną naktį karčiamose
labai ašaroja.

Po Varšavą vaikščiodami,
jie gražiai dainavo,
Lenkų žemės apgynėjui
laimingai tarnavo.

Ak laimingi tie berneliai,
kurie lenkų klauso,

Širdis džiaugias ir linksminas,
kad mus lenkai ima
del liuosybės ir tikybės
šventos apgynimo ²³²).

Aišku, jog tie keli priedai atsirado Napoleonui atkovojus Varšuvos kunigaikštystę, t. sk. ir Suvalkiją. Suvalkijos lietuviai ne skyrė savęs nuo «Lenkų žemės», nors žinojo ir «tėviškę Lietuvą». Jie tuomet džiaugėsi, kartu su lenkais begindami «liuosybę ir tikybę» (bene viera? nors eilių atliepimas sakytų lyg prieš gaidynę — už tikybę), bet vėliau, Napoleono žygiui Rusijon nebepavykus, o gal ir šiaip, nustojo džiaugėsi lenkų laisve, ėmė ir prikergė dar vieną posmą:

Ir išaušo pavasaris,
gegutė kūkavo,
ir ateina mūs' tėvelis,
tai mus išvadavo ²³³).

Iš 1812 m. pirmųjų Napoleono laimėjimų laikų užsiliko daina ²³⁴):

Ok mes vyrai, mieli broliai,
mieli broliai, *vis bajorai,*
visim urmu į maskolius.
Mes maskolius išvarysim,
Lenkų žemę išcystysim.

Iš maskoliaus tiltus dėsime,
iš jo kraujo upę leisime.
Tas prancūzas dyvijosi,
kad maskolių parvajejo ²³⁵).

Bene į Napoleono karus, o gal į vėlėsnius sukilimus rodo (prancūzai įvedė lenkų kariuomenėj karabinus, plačiai žinomus joje 1815—1830 m.) kita tos pat dainos (Augin tėvas du sūnelių) atmaina ²³⁶):

..... ir an kūno aštrius dratus.
Reikia sūnui vaiskan joti,
tikram tėvui apraudoti.
Dėkui tėvui ir motinai,
kad man' mažą užugdino,
ant žirgelio užsodino,
karabiną užkabino,
davė ploščių ir mandierą,
davė šoblę ir čebatus

.....
O jūs broliai, *gromatoriai*²³⁷),
jau jums smertis nebe toli.
Jūs, broliai, pasiliaukit,
nuo maskolio pasitraukit:
jau maskolis ažuvinio
ir palioką šoble kirtu.

O toliau eina žinomoji jau daina: Augin tėvas du sūnelių, augindamas labai džiaugėsi... Sūneliai dainuoja, kaip jiems karalius (čia Napoleonas ?) duosiąs žirgelį, munderėlę, šoblę ir t. t.

Sena daina: Jau ir atlėkė gulbių pulkatis, o ir pavarė į karą joti—Napoleono gadynėje šitaip savo pradžią yra atmainusi:

Ir pavarė Paniparta
karumenę joti;
ką sudumojai
namelius pamesti ?

.....²³⁸)

O čia familiariai skamba:

Vadin mane Bonifacius už karalių joti,
ir pažadėjau už karalių joti.

.....²³⁹).

Arba dar familiariau: *Prašė mane Bonipartas į vainelę joti...*²⁴⁰)

1812 m. aiškiai rodo, net karuomenės dalį, sekanti daina, pasilaikusi ir Prūsų vaktos žvalnio atbalsių, užrašyta Suvalkų gub.

Prancūzas mandras, ką jisai padarė,
daugel karalių ant ruso suvarė.

Vai broliai, broliai, broleliai jūs mano,
nors mes visi eisim, ruso neparveiksim.

Ruso kojos stačios, o kelinės plačios,
o kazokai raiti, jie ant arklių greiti,
per lauką jie jojo, vis dzidas kilnojo,
o Bėmas dejavo, atgal maršieravo.

Delto prancūzams Dievas ne padėjo,
kad verbos dieną muštis pradėjo;
kaipo nuo medžių lapeliai nukrito,
taip prancūzai nuo šalčio iškrito²⁴¹).

Juozas Bėmas Galicijos lenkas 1809 m. stojo Varšuvos lenkų artilerijon, 1812 m. kaipo paporučikas buvo ties Ryga Makdonaldo korpuse, 1813 m. gynė Danską, o ypačiai pagarsėjo

1848—49 m. gindamas Vengrų nepriklausomybę prieš austrus ir rusus²⁴²). Tadgi Bėmas turėjo ten ir atgal traukti per Lietuvą, matyt, savo artilerijos kuopoje turėdamas ir lietuvių.

Minėtosios dainos terodo prancūzus ir Napoleoną įterptus žmonių dainosna. Yra betgi tos godynės dainų, kurias parašė šviesuoliai, o vėliau prisiėmė jas mūsų žmonės. Tai visųpirma. 1812 m. kurstomoji, kaip kad Klemento 1794 m., daina, kurią Vilniaus universito studentas Emerikas Stanevičia 20-aisiais metais, turbūt naudodamasis cenzūros žioplumu, paskelbė kartu su kitomis kaipo liaudies dainą:

Berneliai, berneliai, kur jūsų valnastis?

Eikit pas prancūzą tenai aną rasti.

Eikit linksma širdim savyj dūksaudami,
sugrįšit jūs visi savyj garbindami.

Ne bijokit sniego nei to pikto oro,
sugrįšit jūs visi prie karalius pono.

Nors kartu yra pateiktas vertimas lenkų kalbon, bet jis taip yra atsitolinęs, turbūt tyčia, nuo originalo (6 originalo eilutės išversta net 16!), jog ne davė jis pamato abejoti dėl dainos „neblagonadežnosti“²⁴³).

Nėvėliau kai 1812 m. pusės yra *Maršas priduosas lenkams*, kuris turi aiškių atspindžių iš 1797 m. Vibickio sukurtos ir vėliau perdirbinėjamos legionų dainos „Jeszcze Polska nie zginęła“. Toji daina težinoma vienu 80-ųjų metų Suvalkijos tekstu:

Marš Dambrauski į Lenkus,
palik valakus menkus,

su žalnierių daugybe,
su prancūzų galybe.

pribūk greitai į Rymą
lenkams ant padėjimo.

Jog armija taip didelė,
marš maskolius išvydę.

Eikit, lenkai, ant vainos,
taip labai nespakainos.

Eikit, lenkai, ant vainos,
taip labai nespakainos.

Slaunas labai yr vardas,
vajevojenčių kardas.

Slaunus labai yr vardas,
vajevojenčių kardas.

* * *

* * *

Imkit strielbas, granotas,
vežkit drauge armotas.

Sprauniai maršą žengdami,
savo žemę gindami,

Štai jau trenkimai girdėti,
praded žemė drebėti.

kad ir viera jau stos(?),
Dievui pasidabos.

Slaunūs lenkų ricieriai,
stokit drąsiai žalnieriai

Slaunūs lenkų ricieriai,
stokit drąsiai žalnieriai

su prancūzais draugystėj
jau sulauktoj valnystėj,

su prancūzais draugystėj,
jau sulaukėt valnystės.

Imkit drąsiai sau širdi,
kurie dabar jau girdi
didžios vainos to garso,
skubinkitės ant maršo.
Eikit, lenkai, ant vainos,
taip labai nespakainos.
Slaunus labai yr vardas,
vajevojenčių kardas.

* * *

Rusų visa armija
bėgti šalin igijo.
Daugel yra jų cnatos,
ne tur stengti ukvatos.
Slaunūs lenkų ricieriai,
stokit drąsiai žalnieriai
su prancūzais draugystėj
jau sulauktojų valnystėj.

Taipogi ir angliko
Ispanijoj neliko:
liepsna dūmų rūkstančių
daug išvarė tūkstančių.
Slaunūs lenkų ricieriai,
stokit drąsiai žalnieriai
su prancūzais draugystėj
jau sulauktojų valnystėj.

* * *

Jau visados taip stojos,
kaip calusčiausem (?) dabojos.
Jog ir didžiausią silą
pergalėtų, ne tylą (?).
Eikit, lenkai, ant vainos,
taip labai nespakainos.
Slaunus labai yr vardas,
vajevojenčių kardas ²⁴⁴).

Gal tą dainą bus bėmininkai—lietuviai dainavę, ant greitųjų
ją pardirbę iš lenkų dainos.

Prancūzmečių dainiją galime papildyti dar Lietuvos lenkų
daina, sukurta Napoleonui įėjus Lietuvon (*Pieśń wojenna litewska*):

Wstań rycerzu Jagiellona
i dosiądź twego rumaka;
potęga Napoleona
wraca ci imię polaka.
Dzielną podźwigniemy dłonią,
bądź jako byłeś Pogonią.

Dwadzieścia lat rumak w paszy,
a rycerz leżał spętany,
sam litwiny do pałaszy!
Bóg cudne zdarzył odmiany.
Orły białe czarnych gonią,
litwiny! bądźmy Pogonią.

Witaj bratni orle biały!
Witaj w Jagiellońskiej ziemi,
oczy nasze zapłakały,
gdys wszedł przed półki polskiem.
Ptaku niewinny i mężny,
bądź wraz z Pogonią potężny.

Patrz! na skrzydlatym piorunie
złoty ptak zwycięski leci,
wróg nad grobem jego runie,
on mu grzmi a dla nas świeci.
To kometą przepowiedni,
rusini! zadrżycie biedni.

Od grodu gdzie zmarł Batory,
przeszło Chreon (?) piastowe plemię,
gilowy piorun skory

błysnął w Giedymina ziemie;
skąd nas kibitki woziły,
niech wrogów będą mogiły.

Adam Jagiellończyk z rodu ²⁴⁵)
podniósł łaskę—związku znamię
i z Zyguntowskiego grodu
ku nam wyciąga swe ramię.
Z naszym Nestorem pospołu,
jak feniks powstańmy z popiołu.

Serca nietknięte niewolą,
ziomkowie, wzniesmy do nieba!
Bóg to krajów rządzi dolą,
jego pomocy nam trzeba.
Boże błogosław orężę,
rady i boju daj mężę!

Litwo! masz dziewczęta hoże,
te będą mężstwa nagrodą
i w wasz wawrzyn wplotą różę,
i nowy wam ród wywiodą.
Walczy przy ojczystej sprawie,
nie umrzem w wnukach i w sławie.

Bierzmy w silną dłoń orężę
za złotym Orłem i białym,
śpieszcie, śpieszcie w boje mężę
i działajcie sercem całym.
Piastów i Jagiełłów plemię,
wsławiajcie ojczystą ziemię ²⁴⁶).

Prancūzmečiams užbaigti nurodysiu dar daina virtusias eiles apie Poniatauskį. Lenkų kariuomenės vadas Juozas Poniatauskis, pagarsėjęs 1809 m. kovose prieš austrus, paskiau vėl 1812—13 m., žuvo ties Lejpcigu 19 spalio 1813 m., o 1814 m. rugsėjo mėn. iškilmingai buvo palaidotas Varšuvoje. Kitas garsus tuo metu, nuo Lietuvos Brastos kilęs lenkų veikėjas, poetas Julijonas Nemcevičius, atsirėmęs tomis laidotuvėmis, parašė istorijos giesmę (Z pomiędzy bojów i gradów ognistych) ir 1816 m. paskelbė jas savo garsiaame istorijos giesmyne: *Śpiewy historyczne*. Tos giesmės vertimas lietuvių kalbon buvo dainuojamas Suvalkų gub. lietuvių: *Smertis Juozapo Poniataucko* ²⁴⁷):

Iš didžių vainų ir plečių kruvinų,
pargrižta broliai iš šalių tolimų,
iškrikę visi pareina povaliai,
lenkų pulkeliai, lenkų pulkeliai.

Jau žmonėms rodos ²⁴⁸), kad plaukė prieš vėją
karūnos ²⁴⁹) baltos, kurias jie turėjo;
linksminos miestas, kad vaiską išvydo ²⁵⁰):
broliai pargrižta, broliai pargrižta!

Linksmybė trumpa, tuojaus klausė kožnas:
«Kur yra vadas, Juozapas atvožnas?»
Ištare broliai tuo lūpas užvėrė ²⁵¹):
«Elstroj prigėrė, Elstroj prigėrė».

Ne matyt vado tarp stiprių ricierių ²⁵²),
ne joja ²⁵³) anas pirm savo žaunierių ²⁵⁴).
Kožnam žaunieriui liūdną ženklą duoda ²⁵⁵),
gazelę juodą, gazelę juodą ²⁵⁶).

Jau nėra vado tarpu lenkų glitų ²⁵⁷).
«Kur yr?» Štai girdi balsą žmonių kitų ²⁵⁸):
«Guli ant morų parvežtas ²⁵⁹) iš Prūsų
ricierius mūsų, ricierius mūsų».

Vadas ant morų guli ²⁶⁰) nuvargintas ²⁶¹),
verkimas žmonių neišpasakytas ²⁶²);
neša jį broliai, ką vainoj ²⁶³) tarnavo,
ant pečių savo, ant pečių savo.

Juozapo žirgas paskui grabo seka ²⁶⁴).
Matydams žmogus kožnas taip šneka ²⁶⁵):
«Ir tu žirgeli verki ²⁶⁶) savo pono ²⁶⁷)
ir liūdno stono, ir liūdno stono ²⁶⁸)».

Nors Juozaps tave išplaukti trokštanti
plėšė nuo kranto iš Elstros šokanti ²⁶⁹),
smerties valandoj giliai panardino
ir nuskandino, ir nuskandino ²⁷⁰).

Iš namų Dievo prie žvakių gestančių²⁷¹⁾
neš jaunikaičiai skarbą²⁷²⁾ del trokštančių²⁷³⁾
parodyt kūną vado Poniataucko²⁷⁴⁾
kursai juos saugojo, kursai juos saugojo²⁷⁵⁾.

Kunigų maldos, brolių dūsavimas,
eina į dangų didis atminimas
už Poniatauką²⁷⁶⁾ Lenkų apgintoją²⁷⁷⁾
ir gelbėtoją, ir gelbėtoją²⁷⁸⁾.

Graudingos triūbos ir verksmas gailingas²⁷⁹⁾
silpnijo širdis brolių sopulingas²⁸⁰⁾;
armotų griausmai²⁸¹⁾ glušijo einančius²⁸²⁾,
kūną nešančius, kūną nešančius²⁸³⁾.

Kada atėjo²⁸⁴⁾ ant liūdno šventoriaus,
Viešpaties tarnas—svieto ministorius²⁸⁵⁾
minavo vainas, cnatas²⁸⁶⁾, gerus darbus
ir sunkius vargus, ir sunkius vargus²⁸⁷⁾.

Tardami broliai Juozapą žegnojo:
«Kentėjai vargą ir bėdą vainoje
ir pats²⁸⁸⁾ ant galo gyvastį padėjai,
kad²⁸⁹⁾ mus mylėjai, kad mus mylėjai».

Juozapas gynė Lietuvą ir Lenkus,
nors spaudė Prūsus badais, vargais tankiai²⁹⁰⁾,
bet iki smerčiui abi pusi gynė²⁹¹⁾,
Prūsus sumynė, Prūsus sumynė²⁹²⁾.

Tu lietuvninke, tuos žodžius girdėdams,
Juozapo smertį širdyje²⁹³⁾ turėdams,
atsidusk ščyrai už prietelių savo,
kurs smertį gavo, kurs smertį gavo²⁹⁴⁾.

Neverkit, broliai: Juozapas teisingas,
nes Sutvertojas yr mielaširdingas,
atsilsį davė už cnatas, tuos skarbus
ir didžius vargus, ir didžius vargus.

VII. Krakosmečiai.

Vibickiu sekamas Dambrausko maršas ir iš Nemcevičiaus verstoji Poniatausko mirtis įveda į mūsų istorijos dainas rašto kultūros ir literatūros. 31 ir 63 m. sukilimo dainose toji literatūra, verstoji, sektoji, net ir visai originalė, daugiau reiškia negu nuo senovės nusistatęs dainos kūrimo būdas. Kuomet pavyz. 1794 m. dainose, be Klemento dainos, ne kiek berasime literatūros, 31 (krakosmečių) ar 63 lenkmečių išpūdziai daug rečiau reiškiasi tradicine dainos žodmene. Tatai pareina, be abejo, ne vien dėl vis didesnio mūsų žmonių kultūros „literatūrėjimo“, bent «raštėjimo», bet labiausiai dėl to, jog 31 ir ypačiai 63 metų su-

kilimai jiems buvo labiau iš šalies pakišti, Lietuvos žmonės labiau buvo atsiskyrę nuo Lenkų gyvenimo ir nuo bendro valstybinio nusistatymo bei tradicijų (tikišinio ir šiaip kultūrinio bendrumo neličiu), negu jau skaldomoje, bet nė savo karaliaus, nė savo valdininkų, nė savo kariuomenės dar nenustojusioje, nepriklausomoje 1794 m. Lietuvoje. 31 m. tebematome dar gan vienodą politinę žmonių nuomonę, tuo tarpu 63 m. jų nuomonės skyla.

31 m. sukilimas yra davęs plačią patrijotinę lenkų literatūros dainiją. Tos patrijotinės eilės bei dainos buvo žinomos Lietuvoje, sukilėlių ir šiaip bajorų jaunuomenės sakomos bei dainuojamos, siekėsi ir prastuolių ausis. Juo labiau, jog kiti veikaliai buvo skiriami pačiai Lietuvai ir jos sukilimo nuotikiams.

Ne Lietuvos, tik Ukrainos lenkų žinomasis poetas Severinas *Goščinskis*, 1830—31 m. gyvendamas Varšuvoje ir atliepdamas jos siekinius ir išpūdžius, taijai lenkų kariuomenei, kuri 1831 m. gegužės mėn. Chlapovskio ir Gelgaudo vedama, šoko Lietuvon jos sukilimo palaikyti, paleido garsų ir tos kariuomenės mielai dainuojamą «*Marsz za Bug*»:

Uderzcie nam w bębny, zagrajcie nam w rogi!

Za Bug! za Bug! za Bug!

Niech lotne serca nie wyprzedzą nogi,
uderzcie w bębny, zagrajcie nam w rogi,
dla naszych serc, dla naszych nóg!

Za Bug! za Bug! ir t. t.

.....
Warczy próg Dniepru, pomrukuje Dzwina,
bo cudzy język polską wodę chłepce.

Wyje stepami polska Ukraina,
bo cudzy koń po niej depce.

Dyszy niechęcią bagniste Polesie,
burzami grozą naddniestrzańskie skały,
Lesista Litwa dąsa się i ćmi się,
na nasz pochód opieszaly²⁹⁵).

Dar garsesnė, mūsų laikams tebegyva dar kito Ukrainos lenko, Bagdono *Zaleskio* daina *Za Niemen*:

Za Niemen, het, precz!

koń gotów i zbroja,
dziewczyno ty moja,
uściśnij, daj miecz!

Za Niemen, za Niemen i pocóż za Niemen?
Czy kraj tam piękniejszy, kwiecistsza tam błon,
kraśniejsze dziewoje, że tak śpieszysz doń?

Nie śpieszę do dziew!
Ja śpieszę na gody
czerwone pić miody,
moskiewską lać krew!²⁹⁶⁾

To pat krypsnio—w Litwę, na Litwę—yra Andriaus *Slovačinskio* «Mazur wojenny» (Nasz Chłopski wojak dzielny, śmiały... Idźmy, bracia, żwawo, idźmy w Litwę...²⁹⁷⁾, nežinomojo poeto „Marsz obozowy“ (Bracia, do bitwy nadszedł czas... Roty na jeźdźców trzeba znieść, Litwie odzyskać wolność, cześć! Na Litwę! na Litwę!..²⁹⁸⁾, Stepono *Garčinskio* „Modlitwa obozowa dnia 7 maja w obozie pod Rudzienką“ (Nie na różańca pierścienie dziś liczymy modlitwy nasze... Do Litwy, wodzu, do Litwy!..²⁹⁹⁾ ir jo pat «Śpiew ochotników poznańskich wychodzących na Litwę» (Hej rozpuśćmy cugle koniom... Nieśmy wolność Litwy błoniom...³⁰⁰⁾ Rainoldo *Suchodolskio* «Mazurek trzeciego maja» (Witaj majowa jutrzeńko... Witaj Maj, piękny Maj. Przez armaty Mikołaja pójdziem w Litwę z bagnietami...³⁰¹⁾

Du žinomuoju ne Lietuvos lenkų poetu, minėtasis Garčinskis ir Gašinskis gegužės mėn. atyko Gelgaudo kariuomenėje Lietuvon; o trečias, sulenkėjęs vokietis Polis, kuris Vilniun atvyko rudenį 1830 m., o balandžio mėn. 1831 m. su universito studentais stojo sukiliman, prisidėjo prie Chlapovskio kariuomenės³⁰²⁾; liepos 13 d. jie turėjo su visa kariuomene pereiti į Prūsų apie Gąrgždus (Telšių aps., likusioji kariuomenė perėjo sieną 15/VII Degučiuose Raseinių aps.³⁰³⁾. Bebudami Lietuvoje, visi trys, kaip tik labiausiai žinomi 1831 m. sukilimo poetai, įvaizdavo Lietuvos sukilimą eilėmis.

Iš Garčinskio sukilimo dainų (Sonety wojenne ir Wspomnienia z czasów wojny) tik antrosios tebus kiek pasilaikiusios Lietuvos sukilimo išpūdžių («Elegija na śmierć Stanisława Grabowskiego»³⁰⁴⁾, iš dalies gal «Wchodząc do Prus»³⁰⁵⁾, nors čia sakoma apie vėlesnį kariuomenės išėjimą iš Lenkų), bet jokių aiškesnių vaizdų neduoda. Kastantinas *Gašinskis* davė du puikių, gyvu sukilimo vaizdų: «Zajęcie Rosien przez powstańców» (W miasteczku Rosieniach na rynku wokoło) ir «Rzeź oszmiańska»³⁰⁶⁾.

«Lietuviškiausiai» betgi jujų visų—Vincas Polis. Jo Piešni Janusza laiko savyje daugybę Lietuvos sukilimo išpūdžių, kaip «Obóz moskiewski pod Kownem» (O ojczyźnie i o sławie nuci młodzież po Warszawie, a pod Kownem gwar³⁰⁷⁾, «Dziad z Korony» (Zdała słyhać wiejskie dzwony³⁰⁸⁾, „Pożajście“ (Nad brzegiem Niemna jest puszcza ciemna³⁰⁹⁾, „Placówka pod Birutą“ (Na falach morskich zgasała dzienna zorza³¹⁰⁾, „Matuszewicz w Trokach“ (Rośnie jelnik—a tuż za nim leżą stare Troki³¹¹⁾, „Niedola“ (Da, Oszmiana z naszą Lidą zawsze razem idą³¹²⁾, „Patrol“ (Hej, panienko, dla Boga!³¹³⁾, „Powstaniec litewski“ (Jedzie szlachcic okoliczny, konik pod nim śliczny³¹⁴⁾, „Wach-

mistrz Dorosz na Litwie“ (Czy też lichu mi nadało służyć z taką ruchawicą? ³¹⁵), „Maroderka“ (Panienczko, litwineczko ³¹⁶), „Chata w puszczy“ (Pośród puszczy jodłowej nad rojstami dziedzina ³¹⁷), iš dalies gal „Polacy w Prusiech“ (Ponad hafem wi-cher wyje ³¹⁸).

Lietuvos sukilėliai ir poetai: Antanas *Goreckis* („Grzmot polskiej broni słyszycie—na koń, na koń Litwo mężna“ ³¹⁹), „Bitwa pod Kowganami“, W puszczy Białowieskiej ³²⁰, *Mykołas Chodźko* („Pieśń powstańców“ ³²¹), dalinasi dar vietas įspūdžiais, bet jau *Julius Słowackis* iš užsienio teatsiunčia savo „Pieśń legionu litewskiego“ ³²²). Užsieniuose taip pat tebebūdamas, sukilimui pasibaigus iš pasakojimų atakūria *Adomas Mickevičius* savo garsią *Nakvynę* (Nocleg: Nasz naczelnik nad Trockiem jeziorom) ir *Pulkininko mirtį* (Śmierć pułkownika).

Iš lietuvių kalba 31 metų sukilėlių dainuojamų dainų labiausiai žinomas yra, ypačiai lenkų minimas, Jeszcze Polska nie zginęta *Telšių* aps. (bene *Jacevičiaus* sukilėlių) žemaičių sekimas:

*Dabar lenkai ne prapuolė,
kol žemaičiai gyvi!
Kad visi prie ginklo puolė,
tad ir bus ščestlivi.
Lenkai, lietuviai, žemaičiai draugybėj,
kaip visada buvom, taip būsim vienybėj.*

Ar maž praliejom ašarų,
kad kožnam rudenį
rekrūtams ūkazai caro
liep imt paskutinį
vaiką motinai, o seserei brolių;
nebe mums jau poniavosi, prakeiktas maskoli
Kaktos mūsų ne bus skustos,
nei žvangės gelžiniai!
o Sibiras visad pustas
neb gražos minijai!
Visi vyrai eikim nevalią numesti,
neprietelį mūsų pakarop dvesti.

Gana vieros papeikimo,
gana jau kentėti,
o del puškų atliejimo
varpus nuimkėti.
Juk yr Dievas danguj—to Dievo teisybė
duos lenkams, lietuviams, žemaičiams vienybę.

Tris dešimtis sekmi metai
kaip carai čia valdo—
kame yr spakaini vieta?
kame Dievui malda?

Gins vyrus į patvadas, nubiaurios tau butą
ir mergaitėms, ir moterims siūlodami knutą.

Juk žemaitis kožnas turi
titnago strielbelę,
o į vaiską imk iš būrio
tinkamą žirgelį.

Vonykė tau sako: „Tą kart gausi mane,
kad išginsi iš žemaičių neprietelį šunį!“

Eikim visi imt Palangą,
o laivais nuplauksma
staličiop su valia dangaus
ir carą sugausma.
Tada sugrižę namop, kryžius pastatysma
ir išganymo metus ant jų parašysma ³²³).

Bene 31-siems metams reiktų priskirti (šiaip gana sunku atskirti 31-ųjų ir 63-ųjų metų dainos, nes kitos iš 31-ųjų m. lenkų dainų yra ne tuoju, tiksliai 60-ųjų m. gadinėje verstos ar sektos) „Gana broliai mums miegoti“, kurios pradžia primena „Dosyć bracia w kącie siedzieć, nic nie słyszeć, nic nie wiedzieć“, bet šiaip dar labiau „Ne prapuls mūsų tėvynė“, su kuria susitiksime 63 m.

Gana broliai mums miegoti ant kapo motinos,
nėr ką ilgai ir dumoti, nosis pakabinus.

Marš, marš vajauninkai į svotbą kruviną,
marš lietuviški žalnieriai prikelti motiną!

Būkit sveiki, mieli broliai, gentys ir prieteliai,
ne bus laimės mums, pakolei bus čion neprieteliai.
Marš, marš vajauninkai, marš ant visų kelių,
greit žemaičiai, lietuvininkai vykit neprietelių!

Iš tironų griūt tur kožnas arba likt sumintu,
idant anie mūsų ronas po smerties atmintų.
Marš, marš visi žmonės griebdami už plieno
ir kapokit be malonės tironą kiekvieną!

Eikit visi, padės Dievas, kur Nemunas plaukia,
ten per girias, kalnus, pievas lenkai ³²⁴) *atsitraukia.*

Marš, marš lietuvininkai ant didžio benkieto,
marš valnasties vajauninkai greit iš viso svieto!

Kaip suvienys karūnas Lietuvos ir Lenkų,
geros strielbos, kaip perkūnas, šaus iš mūsų rankų.
Marš, marš lietuvininkai, visi drauge greitai,
marš ir gudų vajauninkai padidinti skaitlių!

Ak jau esam išmokyti gerai vajavoti,
kaip tironus išnaikinti, vierą užkavoti.
Marš, marš Lietuva, marš Žemaičių šalis,
Dievui dėkui, dar nežuvo tėviškės mūsų dalis.

Ar tai girioj, mieste lauke, ant bile kokios vietos,
tegul kraujas upėms plaukia tironų pralietas.

Marš, marš kas tik gyvas smertį aniems nešti,
bus maskoliui didis dyvas, kaip imsime peštil

Šalin vargai, verksmai, bėdos ir krūvos kalmukų,
iškentėjom gana gėdos ir taip daugel mukų.

Marš, marš vajauninkai Lietuvos ir Lenkų ³²⁵),
nupuls geležių vainikai nuo kojų ir rankų!

Marš tik drąsiai, išnaikysim, ba jie taip jau stimpa,
dešimts mūsų išvaikysim tų šungalvių šimtą.

Marš, marš greitai, broliai, pabaigt tas nelaimės,
žiūrėk kaip dreba maskoliai ir bėga iš baimės!

Kaip maskolius išvargsim, tadės kitoms durimis
ir vokiečius išmėtysim tiktai su kepurėmis.

Marš, marš Lietuva atimt savo Prūsų,
Karaliaučius bus kaip buvo ir vėl liks jis mūsų!

Nes ta graži žemė mūsų, kur vokiečiai sėdi,
buvo ilgus amžius mūsų, patys savim rėdė.

Marš, marš vajauninkai drąsūs senų prūsų,
nes jūs esat lietuvninkai, kaip mes broliai jūsų! ³²⁶)

I 31-uosius metus lyg rodo posmas: Eikit visi, padės Dievas, kur Nemunas plaukia, ten per girias, kalnus, pievas lenkai atitraukia; Chlapovskis per Gardino sritį, o Gelgaudas per Suvalkiją? O velei kiti išsireiškimai (nupuls geležių vainikai, Karaliaučius bus kaip buvo ir vėl liks jis mūsų ir t. t.), prūsų prisiminimas, pagalios visas tonas primena mums Antano Baranauskio Kelionę Peterburkan, vadinasi, 63 metų gadyne.

Tai yra raginimo, kurstymo dainos. Krakosmečių sukilimo nuotikiams vaizduoti dainų turime pavyz. šitokią:

Stov žalnierius ant vaktos,
kenčia šaltį visados.

Apicieriai vaikščiodami

ir žalnieriam sakydami:

kaip mes ejom į Vilnių,

visi mūrai sudrebėjo;

kaip mes ejom Varšavon—

iš muškietų smarkiaiėjo,

iš armotų baisiai šovė,

su bagnetais širdis vėrė.

Tokia diena ir atėjo,

Dievas maskoliui padėjo;

ir atėjo šventas Jonas—

rusas lenkus pergalėjo ³²⁷).

Toji daina, kaip pastebim, yra tai mums žinomos 1814 m. dainos atmaina. Čia gal kalbama apie Lietuvos sukilėlių ir lenkų kariuomenės mūšį su rusais Panerio kalnuose ties Vilniumi (19 birželio, tat apie šventą Joną) ir bene apie Dembinskio prasiveržimą iš Lietuvos Varšuvon, po kuria šis radosi 3 rugpiūčio. Vis dėlto neaišku. Ir šiaip sunku nustatyti laikas Vilniaus mūšių paminėjimų, kurių ne kartą jose randame ³²⁸), taippat ir kareivių

vaikščiojimo Varšuvos gatvėmis irgi mūsų³²⁹). Kitus paminėjimus galime—vėliausiai—priskirti 31-iesiems metams, kitus gal Napoleono gadynei, kitus dar Kasčiūškos metui, o ypačiai Vilnių—ir dar senesniems laikams. Vėlei ne aišku.

Netrūksta betgi dainų, kuriose 31-ieji metai yra aiškūs, neabejojami. Visų pirma kelios Suvalkijos lietuvių dainos, pav. *Mariampoliečių daina*:

*Vai jūs mano lenkai, mano geri broliai,
būkim mes žalnieriais gera valia koliai;
ta tėviškė mūsų pribuvimo laukia
ir sūnelius savo ant pagalbos šaukia—
pasiskubinkim kuogreičiaus!*

*Išvart maskotų iš tos žemės Lenku
rūpinkis, kovoki—tai dalyks nemenkas.
Ne vertis būt nė sūnus tos tėviškės vardo,
kursai nenorėtų tuojaus stvertis kardo
ant pamušimo nevydonų.*

*O ir iš pavieta mes Mariampoliaus
turim pasirodyt gyventojais toliaus,
prie tėviškės mūsų, nors kunigaikštystos,
bet valnos dėl mūsų visados ponystos—
garbingos mūsų Lietuvos.*

*Ak kokia mums garbė drąsiai vajavoti
ir ant nevydonų jaugi viršų gauti,
netiktai rubežius laikyti,
prūsokus, maskolius naikyti,
taip pats Dievas mums padeda.*

*Patys mūsų tėveliai daleiskit datirti,
papeiktos malonės nenorėkit skirti,
nė tos taip garbingos jauniems uždarbės,
kad niekam nevertas yr žmogus be garbės—
garbingiausį kareivio vardą.*

*O kuris iš mūsų valia Dlevo žūsim,
neišmieruota garbe pagerbintais būsim,
jogei dėl tėviškės drąsiai mes kariausim,
norint ir gyventi dėl anos perstosim—
jūs mumis garbėsit visados.*

*Tegul tas iš mūsų pats už pečiaus sėda,
kuriam namie būti senatvėj ne gėda,
o mes visi sveiki linksmai ten keliaujam,
toliaus vainą vesti niekad nepaliaujam,
kol tėviškė išgelbėsime³³⁰).*

O štai kita daina: *Vaina po Stārāpole*³³¹):

*Kad jau lenkai, mūsų broliai, kareiviaut pradėjo,
tad Lietuvos jiems berneliai padėti norėjo.*

Ir surinko didžius pulkus *Pušetas baronas*,
kam tas vertas buvo žmogus? tik tikrai balvonas.
Neturėdamas jis išminties nė proto tikrojo,
ba surinkęs daugel vyrų po girią vadžiojo.

Potam vedė ant muštinės prie miesto didžiojo,
ten pastatęs mus ant smerties ir patsai atstojo.
O stovėjo daug maskolių mieste Starapolė³³²),
ką išbėgo kaip padūkė, ant mūsų jie užpuolė³³³).

Raiteliai ir bajorai visi jau pabėgo,
ba Pušetui karšta ugnis labai nepamėgo.
Todel drąsiai visi šokom, kad maskolių mušti,
o jeigu gerai pasiseks ir miestą atmušti.

Nes *šunponiai*³³⁴) *nieko dar neveikė*,
o maskoliai daugiaus vaisko tuojaus susilaukė.
Ir užpuolė kaipo vilkai ant mūsų vienujų,
daug išmušė, daug išbadė bernelių biednujų.

Vienus kirto, kitus rišo, o trečius badė,
o daugybę iš mūsų brolių į nevalią varė.
Ten ir mūsų *komendantą, apgintoją vieros*³³⁵),
poną Šoną pagriebė pagonai, kankino be miero³³⁶),
kur už mūsų šventą žemę smerte primokėjo,
už liuositybę žmonių ir vierą galva padėjo.

Atsibuski tu, Lietuva, žiūrėk, kraujuos plūksta
tavo sūnūs ir liuositybė mažinas jau, žusta.

Dar viena daina iš marijampoliečių kovų — *apie Teodorą Medekšą*³³⁷):

Kas tuos kapuose yra pakavotas?
*Sūnus Medekšos Maskvos užkovotas*³³⁸).
Atsimink, jog ir tu tos dienos sulauksi,
žinok, jog patsai čion nekaraliausi.

Namų šlovingų vardu Teodoras,
garbus vyrukas geras ir padoras³³⁹);
dvidešimts metų kaip tiktai turėjo,
jau tautos³⁴⁰) ginti dideliai norėjo.

*Pats kėlęs*³⁴¹) *jojo iš Rūdos Aukštosios*³⁴²),
o nežinojo komandos pirmosios,
jojo tolesniai, nieko neregėjo,
nė nuo kazokų nieks nepersergėjo.

Kazokų šimtas buvo čion sustelkęs,
užpuolė ant mumis palei Rūdos pelkes;
tuojaus kazokai šaudyti pradėjo,
tuojaus Medekša saviemsiems padėjo³⁴³).

O nors jų nedaug, tik dvylika buvo,
ir iš tų pačių nėvienas nežuvo—
iš baimės ³⁴⁴) bėgti kazokai pradėjo
nuo Teodoro tautos ³⁴⁵) apgynėjo.

Bėgdami gyrės, kad matė vejančius,
o *arti Vilniaus* ³⁴⁶) užmušinėjančius;
tuo laik išvydo mūsiškiai sunkybę,
matė kazokų guldančių daugybę ³⁴⁷).

Sutinka ant kelio kazokus bėgančius,
ant jo sveikatos besiskubinančius,
sakyti komandai bėgo kuogreičiausiai,
kad ta užmuštų Medekšą garbiausi ³⁴⁸).

Ir jojo sėbrus troško išbadyti,
labai įnyko kazokai gaudyti...
kurie drauge buvo, visi bėgt pradėjo,
tiktai ant plečiaus Medekša stovėjo ³⁴⁹).

O vėl bėgdamas nekuriuos kazokus
užmuša kaip šunis, baisus aidamokas,
ir savo žirgą su pentiniais diegdams ³⁵⁰),
iš tarp kazokų vis tolyn pabėgdams.

Atlėkia tuo kartu du baisiu kazoku,
išmuša jį iš žirgo su dideliu smūgiu,
tuojaus pikėmis ³⁵¹) pradėjo badyti
ir kaip pasiūtę, rėkaudami klykti ³⁵²),
o iš piktumo, kaip žvėrys, apnykę
po visur badė tautos apgynėją.

Nesudyk sunkiai—trumpas gyvenimas,
Dieve duok dangų—netikėts mirimas:
jis tautą ³⁵³) gynė kaip tik galėdamas,
gyvastį ³⁵⁴) savo už ją palikdamas.

Dieve galingas, priimk tą apierą
už savo vardą ir švenčiausią viera.
Kas gied tą giesmę, tas ištart težino
tam kavalieriui atsilsį amžiną ³⁵⁵).

Apie tą patį Rūdos mūšį yra ir kita daina, berods, pagadin-
toje atmainoje ³⁵⁶):

Dvidešimt metų daugiau neturėjo,
kad pons *Medžiaška* ³⁵⁷) muštis *po Rūda* nuvėjo
naikint maskolių, visokių pagonų,
vesdams muzikus ir jų visus ponus.

Drabstė kareivių patį *Dolgoruką*,
kur jį, kaip šunį vesdams, uodega pabruko (?),
o jo vadorių (?) sukaustęs nujojo,
kolei daug maskolių, kalmukų prijojo.

Nebdaturėdamas, Dolgoruką metęs
turėjo stroką savo šalin trauktis,
skreitas generolo savęs (?) išdalinęs,
ginklus kareivių savęs (?) išdalinęs.

Nepasiduodams, kol amžių padėjo,
su generolu tokis tris nudėjo,
tam (?) be skaitliaus krito maskolių,
o žirgs Medžiaškos ištrukęs su ponu ³⁵⁸).

Baltrui žemčiugus mesdams Dolgoruko,
Jonė (?) lig vandenį (?) išleidęs Baltruką,
jam sunaudojo pono sukrautą —
apsakė smertį po Rūda paliautą ³⁵⁹).

Ypatingai žymų ispūdį, matyt, bus i mūsų žmones padaręs
nevykęs Gelgaudo žygys iš Lenkų Lietuvon, pasibaigęs perėjimu
Prūsų sienos. Bene Suvalkijoje bus apie jį kilusi daina *Gelgaudas* ³⁶⁰):

Slaunas ³⁶¹) *vašas* ³⁶²)
[*Gelgauds* ³⁶³) *buvo*,
Lenkų vaiską rundijo.
Po Varšava nepražuvo,
maskolius vajevojo.

Tai mislijo Lenkų broliai —
Gelgauds ščyras ³⁶⁴) vajaaninks,
kurio nė Prūsų gendroliai,
netlaikys joks priešininks.

Sprauniai gali ir viežlybai ³⁶⁵)
visur su vaisku išeit,
iki maskoliui zrodlyvai
nieks negal su juo sueit.

Iki aukso nežinojo,
tolei buvo statkaunas,
širdies drūtos nebijojo,
labai buvo atvožnas.

O kaip aukso pažadėjo,
pradėjo sau mierkavot ³⁶⁶),
kokią zrodą padaryti,
ar maskoliui parsiduot ³⁶⁷).

Niekas negali žinoti,
kokios mislis jo buvo —
Lenkų vaiską peržegnoti ³⁶⁸),
kur tūkstančiai pražuvo.

Kaip pradėjo kieravoti ³⁶⁹)
nuo Varšavos stalyčios ³⁷⁰),
tad mislijo ponavoti
ant senosios granyčios ³⁷¹).

Kad pribuvo po Raigrodu ³⁷²)
Gelgauds su vaisku savo,
ten jau buvo pradžią zrodos,
nors nieks žinios negavo.

I Suvalkus kad atėjo
tiesiu lygiu plenteliu ³⁷³),
daug lietuvninkų suėjo
ties bromu bažnytiniu ³⁷⁴).

Drauge ėjo atieškoti
geležinį gronyčią,
cerkvių rusų kasavoti,
o atnaujint bažnyčių ³⁷⁵).

Kad jau buvo arti Vilniaus,
pradė(jo) kamandieravot,
liepė vaiskui skubint greitai,
kulkas į žemę kavot ³⁷⁶).

O čion kelias smiltėms tiestas,
kur mums reik maršieravot;
o *da Vilniaus toli miestas,*
gaila save mardavot ³⁷⁷).

Ir armotų nēr kur statyt,
reiks pašaliais vajevoj;
o maskolių nedaug matyt,
bepig juos bus iškapot ³⁷⁸).

Generolo mes nebijom,
taip būdami prasidēt,
bataliją nežiniomis,
nieks čia mums negal padēt ³⁷⁹).

— Nieko vaikai nebijokit,
viskas bėpig ten regėt;
tiktai drąsiai vajevoakit,
nebus nieko prasidėt³⁸⁰).

Kaip pradėjo bataliją,
vaiskas be ugnies³⁸¹) ginklų³⁸²);
šaukė tada jo armija:
— Jau nėra mums apginklo³⁸³).

Generolai, vajevoakit,
skirkit mums valnus³⁸⁴) kelius,
savo vaiską ratavokit,
baigia mus neprietelius³⁸⁵).

Jau padabniai, mūsų broliai,
nereiks daugiaus vajevoakit;
priims mus Prūsų gendroliai³⁸⁶),
reiks ten mums raitieravot³⁸⁷).

Kad ant gronyčios sustojo,
liepė ginklus padėti;
o žalnieriai gatavojo
jam gyvastį atimti³⁸⁸).

Tada adjutants³⁸⁹) pažino,
kad visus nor pražudyt,
vaiskui ginklus sugražino,
liepė smerčiu nužudyt.

Tvėrė arkliui už atlapų³⁹⁰),
praded jam viernai kalbėt:
— Jau prapuolei, neščistlivas³⁹¹),
nėr dabar kur tau išbėgt!

Ar tai tokia yr prisiega³⁹²)
dėl tėviškės ir vieros?
o mūs širdys neužmiega,
verda kraujuos be mieros?

Čia prapulsi, tave įausim,
kur nelenks kulka tavęs;
mus prapuldei be gailesčių,
nesigailėk pats savęs!³⁹³)

Prapulsk dabar, zdraica esi³⁹⁴),
neviernasis ant svieto³⁹⁵),
kur mus viernus vainos čiese³⁹⁶)
pastatei ant prapulties!—³⁹⁷)

Ir tuo čiesu pištalieta
ant jo jau gatavojo³⁹⁸);
širdis gailesčiu aplieta
ant smerties gatavojos.

Jau Gelgaudo veidas mainos,
smutkas jį apėmė;
tada Justins Kultkis ponas³⁹⁹)
pištalietu trinktelejo⁴⁰⁰).

Žemaičiai tam pačiam Gelgaudo pasitraukimui į Prūsus pa-
skyrė savo dainą⁴⁰¹):

Palik sveika, mylimoji. pabučiuok⁴⁰²) ant kelio,
joju greitai su kaimynais⁴⁰³) mušti neprietelio,
nes jau atein tikri lenkai po valdžia Gelgudo;
nebišleisma iš Žemaičių jau mes gyvo gudo!

Tai ištaręs, juodą arklį⁴⁰⁴) pentiniais suspyrė,
o mergaitė, nors verkdamą, jo drąsumą gyrė:
„Jok sveiks, tarė, jaunikaitei, duok gudams pažinti,
jog žemaičiai neduos veltui savo žemės minti“.

Jaunikaitis dar du kartu ant jos žvilgterėjo,
o mergaitė jau daugėsnei ano nebregejo.
Jodamas greitai su draugais per kalnus, per krūmus,
Pavandenėj gird šaudimą, išvyst jau ir dūmus.

Kaip tik anas Šimanasuskis⁴⁰⁵) atjojent pamatė,
priėmė visus meilingai ir į karę statė;
— Muškites, tarė, vaikeliai, už jūsų liuosumą,
nesigąskit neprietelių nei anų daugumo.

Tai išklause, puolė kartu ant čerkiesų būrio,
tuojaus eiles jų sumaišė, vyresnį nudūrė.

Paskiaus kirto, piovė, badė, iš šaudyklių šaudė,
kur tiktai gudą pamatė į kalinį gaudė.

Tuo kartu jau prasidėjo pati tikra karė,
šaudė maskoliai ir lenkai, vėl šaudykles darė;
virpėjo žemė nuo trenksmo, nuo balsų strošnybės,
saulės šviesybė užtemo nuo dūmo daugybės.

Virto kupetoms maskoliai, kūnais žemę dengė,
vienį negyvi gulėjo, kiti amžių bengė,
bet ir mūsų daug kareivių ten užmerkė akis,
o vardus jų ir pavardes anūkai apsakys.

Nuo pat saulės tekėjimo lig pat pavakarės
nepabengė dar šaudymo, nepabengė karės;
bet jau lenkai šaudydami ant Varnių patraukė,
kur ties karčema Gomalių⁴⁰⁶) ant maskolių laukė.

Čia keles puškas užslėpė, vienu metu iš savo,
o taip daugybė maskolių čionai galą gavo.
Paskui Varnios parnakvoję, gelbėtojai mūsų
visi kartu pasitraukė ant rubežiaus Prūsų.

Jaunikaitis mylimajai grometų parašė,
kurioje aną žegnojo ir palukos prašė:
— Einu jau į Prancūziją, turi tai žinoti,
palauk biški, vėl sugrįšiu jūsų išliuosuoti.

Gelgaudo dainos aiškiai ne liaudies sukurtos, tik vėliau jos
prisiimtos. Kas kita *Doružėlės daina*, kuri, rodos, būtų galima rišti su
Emilijos Plioteraitės atminimu. Tiesa žinome ją tik vienoje Suvalkiečių
atmainoje⁴⁰⁷), toli nuo Plioteraitės veikimo srities. Vardo pakei-
timas ir kitokia karžygės mirtis dainoje (Emilija pasimirė ne ko-
voje, gi Doružėlė — mušyje žūva) nieko nereiškia. Tai paprasta
legendos ir kūrimo ypatybė. Galbūt, seniau susikūrusi apie kurią
Lietuvos «Gražinų», bepigu ji buvo vėliau Emilijai priskirti⁴⁰⁸).

Buvo pana vardu Doružėlė⁴⁰⁹),
skaisti, graži Lietuvos mergelė.
Buvo tėvui, močiutei paklusna
ir kraują pralieti atvažna.

Pati ėjo visur ji žiūrėti,
visokių žinių klausyti;
vieno daikto neklausė tėvelių,
nė savo verkiančių brolių.

Išgirdo, kad vaina užstojo,
ji apie tai nieko neatbojo;
tėvas, motinėle verkė drausdami,
savo dukrelę vainon leisdami.

Pati ėjo į žirgelių stonėlę,
išsirinko sau širvą žirgelį,
iš visų aikių aikiausį,
joti į vainą šmarkščiausį.

„Jūs, tarnai, pabalnokit žirgelį,
šveiskit man gražiai šviesų kardelių,
jau aš dabar josiu vajavoti,
nekaltą savo kraują pralieti.

Tą tėviškę reik krauju girdyti,
kurs nor jos gyvenime būti“.
Taip sau širdį labai sugraudino,
kad tėviškę Lietuvą išpažino.

Kaip ji iš tėviškės išėjo,
daugel kareivių iškapojo.
Pirmoj vainoj verkė; regėjo,
kad žiednas už tėviškę galvą dėjo.

Ir dar žirgas labai suklupo,
dar ją nuo žirgo nenulupo;
ją už rankelės stvėrė,
ant jos daug šuvių bėrė.

Antron vainon jot atsivožijo —
daug labai kraujo išrožijo;
kaip lužo, sudrebėjo kardas —
labai Doružėlės gandas vardas.

Ji neturėjo nė kuo kirsti,
bet nuo žirgo jai reikėjo virsti;
ėmė tuo tarpu susitaikė —
daug neprietelių išvaikė.

Apverkė ji, apverkė Lietuvą —
daug labai nekaltų galvų žuvo.
Trečion vainon, vadinamon rytsaulė,
i labai anksti rytelyj kėlė.

Anksti dar prieš saulės tekėjimą,
prašė, meldė Dievo padėjimo,
kad juos Dievas išvaduotų,
nėviens iš jos draugystės nežutų.

Saulė raudonai krauju tekėjo —
kožnas bijojo ir drebėjo.
Kaip tik vaina užsto(jo), mušti pradė(jo)
ir tuojaus žemę kraujas rėdė.

Ant visos žemės kraujas raudonavo,
bet dar Lietuva karaliavo.

Kaip tik pirmiausiai Dorytelė krito,
tuojaus nuo žirgelio nuvirto.

Kur puolė pana graži Doružėlė,
tame daikte žolelė nežėlė;
delto žolelė toj vietoj nežėlė;
ten negyva ta mergelė gulėjo.

Rūpinosi generolai Lietuvos,
kur paną Doružėlę kavos;
visa yra graži, nekalta,
visas kūnas buvo baltas.

Savo skaistumo užlaikoma,
nuo viso svieto giriama,
kad taip drąsiai vajevojo,
kraują pralieti neatbojo.

Taipos jos garsus vardas buvo —
dabar jau amžinai pražuvo.
Visas vaiskas tarė tardamas,
Doružėlės labai gailėdamas:

Kavot reikia ant Vilniaus kalnelio
po šakotą, po žaliąja liepele,
žalių rūtų gražiai paklokīt,
baltoms lėlijėlėms užklokīt.

Čia reiktų dar paminėti *Graikų vadą* — eiles, beabejo, švie-
suolio parašytas, bet žmonėms jas dainuojant užrašytas⁴¹⁰). Ale-
ksandra Ypsilanti (Ypsilantis), apie kurį dainuojama, gimęs 1792 m.,
1821 m. kovojęs už Graikų nepriklausomybę, pralaimėjęs mūši-
ties Dragašanu ir patekęs Vengruose austrų tvirtovėn Munkač,
1823 m. perkeltas Čekuosna, o 1827 m. Rusijai spiriant paliuo-
suotas; miręs 1828 m. Vienoje⁴¹¹). Tat dainuojamojo veikalo lai-
kas — krakosmečių gadynė, bet ar bus jis tuo metu apdainuotas,
nežinau⁴¹²):

Aleksandras Ypsilanti
sėdž apkaltas Munkatuos;
surūdijo lango gelžis,
baisiai audra durginos.

Mėnesis ir šviesios žvaigždės
dūk debesų pa(s)islėpė.
— «Kam tie mane čion apkalė!»
Dūsauj' *graikų viršaitis.*

Pietų šalin ano akys
nuolatos žiūrėjo vien:
«Ai kad tavo žemėj būčiau
užkasts, brangi tėvyne!»

Savo langą atsivėręs,
aplinkynėj žvalgėsi:
ant uolų ereliai skraidė,
pakalnėse juodvarniai.

«Ar nėvieno nēr, kas žinias
atneš man iš tėvynės?»
Taip jis dūsavo ir akys
palengva užsivėrė.

Ar nuo ašarų ar miego,
galva, rankos slankinėj(a);
mat, kaip sapnuodams (?)
ar tam rodos tėvynė.

O taip miegant jam, galiūnas
dikts' ir rimtas artinos
ir ant nuskurdusio ilgai,
ilgai akim stebėjos:

«Aleksandrai Ypsilanti,
būk sveiks, nebedejuok to (?)
tam pačiam uolų plyšyj,
kur mums kraujas tekėjo,

ten, *kur Spartų vienoj duobėj*
yr apkasti trys šimtai,
taip nuo liuosų graikų šiandien
pargalėti barbarai.

Tau atsiuntė mano dvasią
pranešt šią džiaugsmo žinią:
Aleksandra Ypsilanti,
valna tavo tėvynė!»

Viršaitis iš miego bunda,
„Leonidas!“ sušuko,
jo akys, jo skruostai džiaugsmo
ašaromis paplūdo.

Ir pro langą tam per galvą
milžiniškas erelis
laisvas lėkė taikiais sparnais,
mėnesienoj supavos.

VIII. Baudžlavos, lenkmečiai, turkai ir kiti.

Tokios tatai mūsų dainos 1831 m. paskirtos. Sulyginus su jomis 1863 m. dainas, matome anas 1) daug toliau už 31 m. dainas nuo liaudies esant pasitraukusias, 2) dažnai priešingas esant pačiam sukilimui. Prisiminus 63 m. Lietuvos sukilimo esmę ir reikšmę, nebetenka stebėtis. Kuomet 31 m. sukilimas žmonių tarpe turėjo aiškesnį tikiybinį pobūdį ir net pats Žemaičių vysk. Giedraitis buvo panaudotas sukilimo tikslams, 63 m. vysk. Valančius nesikišo sukiliman ir žmonės neturėjo taip aiškaus tikiybinio akstino sukilti. Antra vertus, tarp bajorų ir žmonių, besitartinant baudžiovų naikinimui, perskyrimas pagilėjo ir sustiprėjo ryšiai tarp žmonių ir Rusų valstybinio gyvenimo. Tatai aišku, jog mūsų žmonės 63 m. ne taip veikliai dalyvavo sukilime kaip 31 m. ir jie nebuvo taip aiškiai jo pusėn palinkę. Reikia prisiminti, jog sukilimo metu Rusų valdžia mokėjo prieiti prie žmonių žemės klaušimu, o 64 m. ir yra ji savaip išrišusi. Tat žmonių palankumas sukilimui, pat pradžioje neperdidelis, ilgainiui vis labiau dilo ir daug kur pasikeitė palinkimu valdžiai bei nusistatymu prieš sukilėlius (veikė čia ir baudžiovų gadynės atsiminimai). Kunigų persekiojimai šiektiek prilaikė dar pirminį nusistatymą prieš valdžią, berods neperdaug.

To žmonių ūpo atvaizdavimą ir jo svyravimą aiškiai susekame 63-ųjų metų gadynės dainose.

Su 31 m. kurstomomis dainomis jungiasi žiemų Žemaičiuose: težinomoji ⁴¹³) *Garibaldžio daina*—maršas ⁴¹⁴):

Kelkit vyrai, kelkit narsūs ⁴¹⁵),
jau ateina lenkai garsūs...
kelkit broliai, nemiegokit,
maskolius gerai ištvokit ⁴¹⁶).

Norent maskolius ir turės,
mūsų vienas (niekas?) neišturės ⁴¹⁷);
kilst ir kitos karalystės,
didi valsčiai ir ponystės.

Jau iš jūrės Garibaldis
ant maskoliaus atsibaldys;
kyl prancūzai, anglionys,
ein spančykai ir rymionys ⁴¹⁸).

O jūs broliai, nemiegokit,
prieš maskolius stipriai stokit!
Juk maskolius nedaturės,
mūsų žemės neišturės ⁴¹⁹).

Juk maskolius Varšavoje ⁴²⁰)
šventą kryžių sukapojo ⁴²¹);
užtat anie daros glavnais,
jogei yra pravoslavonais ⁴²²).

Anie nėra unijotai,
bet tik yra tikri kotai:
mūsų vierą panaikino,
ant savosios prisaikino ⁴²³).

Ir čion nor tai padaryti,
kunigėlius išnaikinti ⁴²⁴),
paskui pasiūs čion barzdylas,
kad rūkytų jums kodylas ⁴²⁵).

O jūs, broliai, nemiegokit,
apie tai gerai žinokit ⁴²⁶):
jei maskolių nenaikįsme,
savo vierą panaikįsme ⁴²⁷).

Kad bus Lenkų karalystė,
gausit visi bajorystę,
gausit ir žemės gabalus,
tik išmuškite tuos vabalus.

Ir jūs, panos, nemiegokit,
apie tai gerai žinokit:
šimtą palkų ⁴²⁸) atskaitykite
ir per laukus pavarykite ⁴²⁹).

Priešpaskutinis posmas, berods ir kiti, aiškiai rodo dainos giminytę su sukilėlių atsišaukimais. Tuo pat kurstymo tikslu radosi liuosas «Jeszcze Polska nie zginęła» vertimas tikriau net tik sekimas ⁴³⁰):

*Neprapuls mūsų ⁴³¹ tėvynė ⁴³²,
pakol ⁴³³ mes gyvensim ⁴³⁴,
neprietelius mūsų žemės
visus išnaikysim!*

Nuo austrijokų, maskolių, prūsų,
atimsim gražią tėvynę mūsų! ⁴³⁵)

Mes del tavo apginimo
kraujo negailėsime,
naikindami neprietelius
akyrčiai praliesime!

Motina mūsų — tėvynė šventa,
mes tavo vaikai, būsi tu atimta ⁴³⁶.)

Eikim broliai, visi kartu,
mes už savo viera,
tegul pažįs neprietelius
mūsų daugel gerų ⁴³⁷).

O graži mūsų tėvynė šventa,
mes tavo vaikai, būsi tu atimta.

Ir vėl bus ta mūsų žemė
kaip visados buvo,
bėgsit gudai kaip pasiūtę,
čia mūsų Lietuva ⁴³⁸).

Nuog austrijokų, maskolių, prūsų,
atimsim gražią tėvynę mūsų ⁴³⁹).

Eisim toliau visi draugėj,
linksmai gied(duo)dami,
naikint savo neprie(te)lius,
paliokus gindami.

O graži mūsų tėvynė šventa,
mes tavo vaikai, būsi tu atimta ⁴⁴⁰).

*Eisim toliau visi draugėj,
kur Nemūnas plaukia,
klaūs paliokai žiūrėdami,
koks čia vaiskas traukia ⁴⁴¹.*

Nuog austrijokų, maskolių, prūsų,
atimsim gražią tėvynę mūsų ⁴⁴²).

O kad visiškai atimsim
mes savo tėvynę,
tada linksmai pagieduosim
kartą paskutinį:

O graži mūsų tėvynė šventa,
mes tavo sūnai, būsi tu atimta ⁴⁴³).

Vilniaus veikėjas Mykalojus Akelaitis paruošė ir Prūsuoje «Giesmėse nabožnose» sukilimui išleido dviejų lenkų patrijotinių dainų vertimą. Viena jų — Bože coś Polskę — vertime pavadinta *Giesmė už tėvynę* ⁴⁴⁴):

*Dieve, kurs Lenkus per amžių daugybę
ant sparnų Tavo apiekoj nešiojai ⁴⁴⁵),
davei jiems šlovę ir didžią galybę,
o nuog neščeščių meilingai dabojai —*

*Keliame maldas prieš altorių Tavo,
tėvynę valną gražink mace Savo!*

Tu Dieve paskui ant mūsų žvilgterėjai,
už viera šventą Lenkus pabudinai,
ir visam svietui parodyt norėjai,
kad ir varguose garbę jų aukštinau —

Keliame maldas ir t. t.

Gražink mums čiesą senovės šlovingą,
laimink laukus ir dirvas supūstytas ⁴⁴⁶),
suteik valnastį ir ščestį gausingą,
parstok koroti, Dieve užrūstytas!

Keliame maldas ir t. t.

Dar mūsų žemė neseniai užimta,
o jau upeliais bėg iš mūsų kraujas;

graudu dėl žmonių ir nevieno šimto,
kad jų tėvynę spaudžia rundas naujas.

Keliame maldas ir t. t.

Dieve Visagalis, be kurio valios
ant svieto gera nieko nesiranda,
ištrauk mumis iš maskolių nevalios,
tegul nodieja mūsų prasibunda.

Keliame maldas ir t. t.

Dieve Švenčiausias, per Jezuso ronus
susimylėk ant brolių numirusių,
o tuos pastiprink, kuriuos spaudž maskolius,
priimk apieras sūnų žemės mūsų.

Keliame maldas ir t. t.

Kad šiandien Lenkai skęsta ašarose,
už tuos brolius, Pone, meldžiam vienkartu,
kurie užmušti sunkiose mukose,
patrauki mumis prie valnasties vartų.

Keliame maldas ir t. t.

Motina Dievo, Šidlavos bažnyčioj
stebūklais savo Žemaičius gelbėjai,
prašom, duok loską Tavo avinyčiai,
sugražink Lenkus, katruos numylėjai.

Keliame maldas ir t. t.

Mūsų bažnyčias išvertė maskolius,
šaudo nekaltus ir kapoja kryžių,
be Tavo sparno prapuls mūsų viera,
Dieve, neduok mums prapulti ant amžių.

Keliame maldas ir t. t.

Viens Tavo žodis, Galingiausias Pone,
mus menkus iš dulkių prikelti gali,
bet jei daleisi ant mūsų koroną,
korok kaip nori, bet numesk nevalią!

Keliame maldas ir t. t.

Kitas Akelaičio vertimas—*Giesmė pas Mariją, Motiną Dievo*
(Modlitwa do Królowej Polskiej — Matko Chrystusa, najświętsza
Maryja):

Šventa Marija, prieš altorius Tavo
vaitojant skundžiamės ant koronių savo,
žmones nekaltus maskoliai naikina,
kryžių ir paveikslą Tavo niekina.

Gaileščių Tavo meldžiam nužeminti,
kaip Motinos vaikai nuvarginti.

Stebūklais ant daug vietų pašlovinta
ir mūs Karaliene Lenkais (!) praminta,

parmelsk rūstybę Pono ant mūsų teisią,
apieravok Jam mūsų mūką baisią!

Gaileščių Tavo ir t. t.

Norints baisus jungas ant mūsų sprandų yra,
širdy turim nodėją, meilę, viera, —
atversim ant šūvių mūsų krūtine,
tik apiera teišperka tėvyne.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Tu Čenstochavoj šventa Poni mūsų
gynei Lenkus nuo rankų švedų baisių,
šiandie, kad mūsų žemę maskoliai vargina,
tegul Tavo ranka juos išnaikina.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Vienam tin (!) Dieve mūsų apginimas
ir pas Mariją mūsų užstojimas,
su juo drūta galės sumušti menkas,
o baisy maskolių pergalės lenkas.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Kitas gimines, kurios tur liuosybę,
sugraudink per mūsų nelaimių didybę,
Motina, išliuosuok nuo vargų sunkių
tėvyne mielą lietuvių ir lenkų.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Jei Dievs Visagalis duos mums tvirtybę,
atims tėvyne vėl Savo liuosybę,
išliuosuos iš rankų mučytojų
ir prašlovįs vardą išgelbėtojų.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Tąsyk bažnyčiose, kur graudžias šiandien
giesmes giedam, ašarose paskendę,
mes linksmi dėkavones Tau giedosim,
o per šventus garbę Tau danguj duosim.

Gaileščių Tavo ir t. t.

Garbė ir šlovė Tau, Traičioj viens Dieve,
garbė Tau, Dvasia Šventa, Sūnau, Tėve,
šlovė, Marija, kad per užtarimą
Tavo, Dievs atleis mūsų nusidėjimą!

Gaileščių Tavo ir t. t.

Turime vertimą, bent pradžios, ir Z dymem pożarów, berods, vēlesnīų laikų. Tai Aleks. Fromo—Gužučio Su gaisrų dūmais, 90-aisiais metais išspausdinta; kada išversta, nežinia⁴⁴⁷). Ar bebuvo kitokių vertimų, iš 60-ųjų metų, irgi neturime žinių. Gužučio težinome pirmąjį posmą, kuris, tiesą pasakius tėra menkas atpasakojimas proza, ne poetingas vertimas:

Su gaisru dūmais, broliško kraujo garojimu,
prie Tavęs, Viešpatie, siunčiamas balsas netilsta.
Baisulingai mes skundžiamėsi myriaus vaitojimu,
nuo sopulių smarkios žmogžudystės plaukai žilsta.
Degantis erškėčių vainikas pažeidė galvą kruvinai,
kaip paminklas rūstybės Tavo, iškeltos rankos amžinai.

Yra dar viena daina, kuri bent savo tonu aiškiai seka lenkų
patrijotinėmis dainomis; tiek joje yra svetima lietuvių dainoms,
kruvina, kerštinga:

Šitai jau diena baisinga atėjo,
kurios kaip svietas stovi, negirdėjo:
kraujo praliejimas, didis sumišimas, —
oi eina daina su kruvina vaina!

Dziegorius muša, garsas atsišaukia,
visas sutvėrimas striošnu balsu šaukia
mušt, kart išnaujo, naikint šunies kraują;
oi laikas, laikas iškirst velnio vaikus!

Broliai, tik drąsiai tironus išpiaukim,
dirsių, kūkalių rauti nepaliaukim,
dėkim, kapokim, niekad nenustokim:
jau dabar laikas naikint velnio vaikus!

Gruskim tuos žalčius už Juodųjų marių,
tegul ten balvonai nors su nagais aria!
Vykim tą raugą kur pipirai auga —
dabar yra laikas naikint velnio vaikus!

Neseniai pas mus rėplom atrėpliojo,
pametę meškas ką Maskvoj vadžiojo —
mušt juos kaip mešką, tegul kraujas teška:
oi vaisių, vaisių naikinkim tą baisų!

Neseniai pilvu kaip žaltis atslinko
ir gyvent vietą mūs' žemę aprinko —
į sniegus, šalčius gruskim Maskvos žalčius,
oi vaisių, vaisių naikinkim tą baisų!

Neseniai Maskvoj vienas kitą edė,
dabar su mumis jau ir drauge sėdi.
Van! nér jums vietos čionai pažadėtos, —
oi vaisių, vaisių naikinkim tą baisų!

Tų neprietelių grusti nepaliausim,
pakol ik vienam visų neišpiausim;
o kad užklupsim, gyviems kailį lūpsim,
tą vaisių, vaisių naikinsime baisų!

Vienais didžiausiais dirvas išarsim,
kitus skandinsim, o trečius iškarsim —

plėškim, draskykim, sąnarius narstykim,
to vaisiaus, vaisiaus kad ne liktų balsaus!

Sušukim visi kaip vienas naujas:
Van! piktos dvasios, laukan šunies kraujas!
Jei esat greiti, bėkit kaip raiti
iš čion, ba smertis jumis prisiartins.

Ne duot pasilsėt anei vienos dienos,
o bėgs grieždami dantimis kiekvienas;
lai bus jiems pietūs taip ant kožnos vietos,
oi vaisių, vaisių išnaikinsim baisų!

Už mūs' krividas, kurias iškentėjom,
ir už tą kraują, kurį ilgai liejom,
užduosim smertį tironams, ba verti,
nustvėrę mecių ir aprinę plečių!

Tu, kuris tokius baisius žodžius girdi,
keikdams tironus surūstink sau širdį,
statyk krūtinę kartą paskutinį:
pasibaigs ir daina, ta kruvina vaina⁴⁴⁸).

Kasžin, ar ne didesnį įspūdį turėjo į žmones daryti kažkokio žemaičio⁴⁴⁹), bene Mykalojaus I godynėje Rusijoje kareiviaujančio, bet Suvalkijoje užrašyta daina *Balsas šaukiantis brolio pas broį*⁴⁵⁰). Galbūt, bus ji daug anksčiau už 63 m. parašyta, bet toje godynėje, kur buvo žinoma, ypatingai turėjo veikti:

*Šaukia mano balsas, balsas,
liūdnasis alapas, alapas!
Aš pas tavo šaukiu balsu,
iš burnos savo alasu:*

*Savo brolių balsu šaukiu,
Lietuvos pagalbos laukiu;
maskolius—spaustojas tavo,
maskolius—būdelis mano...*

*Tu Lietuvoje gyveni,
pats save suramini:
taip yra Lietuva šviesi,
jos sūnūs džiaugiasi visi!*

Aš niekad negaliu džiaugtis—
reik su maskoliais ramintis,
bet jie mane labai baudžia,
kaip replėmis širdį spaudžia!

Ateina tamsybė nakties —
žibanti šviečia tau liktis,
visados šviesą išvysti,
Maskolijos nepažįsti;

Savo tėviškėj gyveni,
pats ant manęs ne atmeni,
o aš laukiu prapuolimo,
o ne savo gyvenimo!

Idant aš tikrai numirčiau,
Maskolijos ne matyčiau —
verkiu kas dieną, vaitoju,
ašaroms' burną mazgoju.

Ne turiu kuo burnos prausti,
ant to mano kūno votys —
eičiau kur ne žinodamas,
maskolių ne matydamas.

Maskoliai labiausiai pyksta,
kad lietuvininką išvysta;
ant svieto, mat, geriaus būtų,
kad tos Lietuvos ne būtų...

Kursai tą vardą išgirsta,
kožnas vienas biauariai pyksta,
vis tai nori išnaikinti
ir Lietuvą pražudyti.

Balsas mano verksmo šaukia —
Lietuvos galybės laukia!
Tasai mano graudus balsas
ir liūdno verksmo alasas...

Visada tamsybę matau,
ašarėles naktį barstau,
ir diena išrodo naktis —
reikia su maskoliais pyktis!

Visi muškite maskolių,
nuog manęs tą neprietelį,
broli, gink kiek galėdamas,
ant manęs atsimindamas.

Ar ne girdi mano balso,
šaukiančio liūdno alaso?
Ko taip tu atsitolinai,
ar manęs ne išpažinai?

Gal tu būtinai numirei,
ant balso neatsišaukei?
Kad ir mano balsas šaukia,
bet brolis ne atsišaukia!

Atminki mano sielvartus,
žinoki tuos baisius vartus,
kuriais esmu uždarytas,
iš Lietuvos išvartytas,

kad niekados ne išeičiau
ir broliams ne apsa kyčiau,
į tėviškę ne sugriščiau,
tą Maskoliją vis keikčiau!

Keikiu aš tenai būdamas,
ant maskolių žiūrėdamas,
kad iš tenai ne išeinu,
gimtoj Lietuvoj ne būnu.

Tam kalinyj užrakintas,
iš tėviškės išvartytas —
ne žinot' to išvaymo,
į tuos vartus uždarymo!

Kaip Lietuva vajevojo,
savo čielybę dabojo —
ta Lietuva yr motina,
nors nevidonai niekina.

Kad ir taip toli atskirtas,
Lietuvos sūnum vadintas, —
vai broli mano, žinai ką —
biauri ta mano močeka!

Reikia kas dieną man verkti,
tą svetimą šalį keikti,
gyvastis broliu vadina (?),
nors ne kojoms, žodžiu mina.

Ji yra motina kraujo —
daro sopulius iš naujo,
kraują kaip vandenį geria,
kūnus, kaip su žagre, aria.

Labai baisiai kotavoja,
niekad mušti ne perstoja, —
toks mūs' brolių nuliūdimas,
Maskolijoj gyvenimas.

Ta baisi man Maskolija
lietuvninkus visaip ryja, —
ta amžina bėda, bėda
lietuv'ninkus ėda, ėda!

Aš keikiu ant jų: rūpužė!
ne regit, kaip kuklos ūžia,
kuklos birzgdomos lekioja —
māne maskoliai mindžioja!

Aš ant tos mirties statytas,
visas kūnas sukrūvintas,
margai krauju sutaškytas,
kaip ant plauko pakabintas.

Kūną adatomis bado,
girdyti maskoliai veda —
skauda galvą, ne trivoju,
ašarų patalą kloju.

Man ant kūno daro rėžius,
baudžia maskolių kaip spiečius(?),
kraujas bėga kaip ir upė —
man apie rytdieną rūpi!

Aš dar gyvas pasiliksiu,
ar kaip mušė — ne nunyksi,
pasenau aš tarp maskolių
kraujuos kasdien iki kelių.

Nieks ne girdi mano balso,
ne žiūri nė ant alaso,
manęs pareinant ne laukia,
šaukti pas save ne šaukia.

Pasilieku kaip pelėda,
noris Maskolijoj gėda —
jau aš šiandien turiu mirti,
su tuo svietu atsiskirti.

Iš gaileščio širdis plyšta —
jau Lietuva nepažįsta;
iš tos tėviškės Lietuvos
mane Maskolijoj kavos.

Sergu visas dienas, naktis,
nėra kuo votis gydytis,
nėra kur man gauti vaisto,
ne turiu del kūno maisto.

Ne duoda maskoliai pikti,
mano nevidonai peikti,
jie neatboja sau nieko,
kad kuprotas ir kolieka.

Keikia žemaičius pamatę
ir savo akis pastatę:
«Tuos šėtonus išnaikinkim,
savo žemėj ne laikykim!

Kada jiems labai prikaks,
rasi, tik iš akių išnyks;

Progai pasitaikius, nurodysiu, jog yra ir daugiau dainų, kuriose aiškiai atsispindi sunkūs rekrūtų kareiviavimo laikai, labiausiai gal Baisiojo Mykalojaus 20—50 m. gadinė. Rusų karai su *turkais*—20-aisiais, 50-aisiais, gal ir 70-aisiais metais—ypačiai puolė mūsų kareivių domėn. „Turecka žemelė“⁴⁵²⁾, „Turkų žemė“⁴⁵³⁾, „Turkijos žemelė“⁴⁵⁴⁾, „Turkijos miestelis“⁴⁵⁵⁾, „Turcija“ (ta pati Kalvarija)⁴⁵⁶⁾ retam kuriam dainynui nėra žinomos, pasitinkamos dainose: Augin tėvuželis vieną sūnuželį, O kad mudu augov, mudu du broleliu, Augin tėvelis du sūnuželiu, Oi aš augau pas tėvelį tik vienas sūnelis, Vai varė, varė mus tris brolelius ir t. t. Kai kuriose dainose „Turecka žemelė“ turi būt senesnio, negu Rusų viešpatavimas Lietuvoje, kilimo, kaip štai „Užčirškino kazokėlis svetimoj šalelėj... negerk, seserėle, kazoko vynelio... įves tave, seserėle, Tureckon žemelėn... ant marių krantelio...“⁴⁵⁷⁾ Toji daina, kaip ir kitos apie kazokus, greičiausia bus pasemta iš Ukrainos, iš kazokų kovų su turkais, tat ir „Tureckos žemelės“ paminėjimas čia bus ne betarpio lietuvių su jais susidūrimo atspindis, tik kazokų dainos įvalzdžio kartojimas.

Taip pat ne mūsų gimtinės, bet Ukrainos kilmės bus *Daniulos ir Koitrinos daina*⁴⁵⁸⁾:

*

Per dvi dieni Daniula
nei gėrė, nei valgė,
trečią dieną Daniula
į vaiską išjojo.

Ir išjojo Daniula
turkaus vajavoti,

tada jie suvisum pražus,
Lietuvos, jų žemės ne bus.

Ne bus kam užtaravoti,
nė jų žemės atminti.
Lietuvos ponais būsime,
mokslą savo platinsime.

Ten mes gerai gyvėsime,
savo valdžioj turėsime»⁴⁵¹⁾.
Bėda man' baigia varginti,
ne užilgo reikės mirti.

To vargo ne iškentėsiu,
be laiko savo numirsiu.
Brolau, kad ne atsišauki,
manęs pareinant ne lauki,

gyvenki, liki jau sveikas —
ne esi tėvelių vaikas.

*

ir paliko savo Kotrę,
sunkiai dūsaujančią.
O jojo sena motė
pėr naktis ne migo,
aukso krasėj sėdėdama,
gromatėles piešė.

Aukso krasėj sėdėdama,
gromatėles piešė,
ir papieštas gromatėles
pas sūnų nuleido.

— O Daniula, sūnau mano,
bent sugrižk atgalios,
tavo pati Katarina
didę valią ėmė.

Tavo pati Katarina
didę valią ėmė,
didžius dyvus darydama,
dvarą išgaišino.

Ir parjojo Daniula
į septintus metus,
ir jis pamatė Katariną
per lauką parjojant.

Ir išėjo Katarina
ant didžiojo dvaro,
iš to džiaugsmo Katarina
jam vartus atkėlė.

Iš to džiaugsmo Katarina
jam vartus atkėlė.
Ne pridavė (jis) nei rankelės,—
jos galvą nukirto.

..... (pasirodo, jog Daniulos motina
apšmeižusi savo martę—jo turtas likosi tvarkoje).

Eis Daniula į alkierių ⁴⁵⁹)
motės pažiūrėti:

— O tu, sena motute,
tu tris griekus turi.

Vienas griekas, motinėle,
pačiai galvą kirtau;
antras griekas, senoji,
kad sūneliai verkia ⁴⁶⁰);

trečias griekas, motute,
siratėliai liko;
tavo didžiausis nudėtas:
mane patį pražudei.

Pažiūrėki ant saulės,
ne gerk šalto vandens;
paklausysi senos motės,
mano pačios nėra.

Nesistebėsiu ukrainiečių, rusų ar lenkų dainose radęs šios dainos originalą. Juo labiau, jog ir kitos panašios dainos ne atrodo esančios mūsų kilmės. Ypačiai puola jose šiaipjau retas mūsų dainoms pono ar kareivio ir jo žmonos įvardinimas, kuris dažnai „madnai“, neperlietuviškai skamba. Pavyz. *O po Kriokuva* (Kedainių miestelyj) *cidabriniai vartai* (ponas važiuoja į kelionę arba į Raseinių miestą, jį pasivija sluga ant Neries arba Dubysos tilto ir praneša, jog poni Onulė su kazokais kvortoms ošianti; ponas patikėjęs nukerta jos galvelę, o žirgas poną, gal teismui nusprendus, sudrasko ⁴⁶¹). Arba *Aš išgirdau naujieną, serga poni, negali* (ji rašo pas Vilniaus daktarą, bet čia ponas nelaukiamas parjoja; poni betgi pasiteisina ir daktaro nepažinęs, ponas duoda jam rublį gydytis pas Vilniaus daktarą ⁴⁶²). Arba vėl: *Nuvažiuosiu į Krajyną, suderėsiu su Ragina (Maryna)*; grįždamas sužino ją mirus ⁴⁶³). Tos pat rūšies: *Išjojo Jasius į Gudus, į vaiską, paliko Kasę (Mārę) sergančią* (sugrižęs ją randa pasimirus, kartais palikus vaiką ⁴⁶⁴). Pagalios *Aš turėjau seną matę*, liepė manei ženyti (grįždamas iš kariuomenės radęs žmoną pasimirusią, sūnus nori nukirsti matei galvą ⁴⁶⁵). O čia slaviams žinomoji ir Mickevičiaus panaudotoji *Poni poną nudaigojo*, rūtų darže pakavojo

(grįžta jo broliai ponaičiai, kurie riša ją prie pušelės ir sudgina ⁴⁶⁶).

„Turkiškų“ dainų pavyzdžiui paminėsiu dar *Kai aš buvau jaunas bernelis* (bene pirminis jos tekstas siekiasi dar kryžiuočių laikų—p. 24-25):

.....
O kai mane vežė *Grodnos (Grodniaus) miestelin*,
žinau nebegrišiu į savo kraštelį.
Varė dar toliau *int Turkų gronyčios*,
kur dyki laukai, nēr nė jokios ulyčios.

.....
Nebebuvo tos nodiejos čionai mums gyventi,
kad pradėjo turkus (= turkas) kaip kopustas skinti.
Dunojaus upėj kruvinas vanduo,
mūsų broliukų šimtai nuskendo,
per kurį mes perplaukėm ir ant vainos stojom;
ėjau baisiai nuvargęs kaip ne savo kojom.
Nuo turkų kulkos kaip žąsys skrenda,
tarp mūsų vargdienių kaip gyvos lenda.
Vieni purve gulėjo išvirtę trupuose,
kiti pusgyviai baigės gulėdami kraujuose.
Vainas pabaigė, ronytus kavoja,
kaip skruzdės, skujas, egles nešioja,
į vieną duobę šimtus kavoja,
kad ir gvaltą rėkiančių nežielavoja.
Iškasė duobę—sedžiauką plačiausią,
privertė pusę ronytų baisiausiai.
Kokios jų šyrdis yra, katrie trupus kavoja
ir *broliukams verkiantiems galvas nukapoja* ⁴⁶⁷)!

.....
Kitoje (Reiks važiuoti kuo toliaus) sakoma:

.....
Kai prijojom *Duno upę*,
žalnierėlių daug sutupę.

.....
Ar mes *turkus* gi paveiksim,
ar mes patys pasibaigsim.
Pažiūrėkit, jenerolai,
kaip lietuviai gražiai joja,
kaip lietuviai gražiai joja,
o maskoliai šalyj stovi ⁴⁶⁸).

.....

O štai neaiškios dainos (Į didį miestą žiūri vėtra) įvaizdys:
ant strainių žirgelių sėsime,
Karamzinu apiplėšim,
marš! ⁴⁶⁹)

Karamzinas, matyt, bus kuris Turkų ar Kaukazo miestas ar miestelis.

Minėtoji jau „Kai aš buvau jauns bernelis“ daina turi dar labiau išplėstą, negu anoje atmainoje, vaizdą ⁴⁷⁰). Berods, čia pasipainioja ir čerkesai, kurie „raitai lakiojo, katrą sustiko, šoblēm kapojo“. Minėtoje atmainoje baigiasi Dunojaus perėjimu, gi čia ir, Dunojų perėję,

pradėjom muštis su turkais iš naujo,
papludo upeliai sumaišyto kraujo.
Turkų iš kalnų bėgo sraujas upelis,
ėjo juodraudonas su krauju vandenėlis.
Sausas vėjelis ant mūsų pūčiojo,
ant mum dūmai eina ir kulpkos klaidžioja.
Juoda žemelė turkų buvo kraujo margo,
mūsų vargdieniais broliais kaip lapais klota.
O Dievas davė, turkus pergalėjom,
savo žemę (!) gynėm ir kraują praliejom,
ale baisiai ir daugel turkai buvo užmušti,
pilni ravai ir upeliai, kaip ir gulę, primušti.
Kurėjo ant vainos su turkais,
kaip tiltas nuklota buvo trupais.

.

Ten pat dar apie mūsų:

Trenkimas žemės mums smertį rodo,
šauda, kapoja kaip žuvį skrodžia;
nuo turkų eina lietūs strošniausis,
gelbėk žustančius, Dieve mieliausis!
Sonais ir kniupšti kruvini virsta,
lėkia per sieksnį galva nukirsta;
nesmato šviesumo tarp dūmų daugumo,
tiktai ausimis girdis verksmas brolių baisumo.

Pakartojama laidojimo aprašymas, bet pirm to dar apie sužeidimą:

Daugelį baisybės kožnas paregėjom
ir nuo turkų gastičių apturėjom.
Visur balsai broliukų gaudingi;
ne duok Dieve, nei vienam tokių mūsų regėti.
Pilnas lazaretas brolių priguldyta,
kulpkom ir štikais sudraskyta.

Kožnas rauda be jokio rotunko, Dievo prašo
ir ant savo tėvelius raštą smertelną rašo.
Negi sulaukė savo tėvelio,
kad ateitų lankyti mirštančio sūnelio;
tik ateina daktaras sopulių gydyti,
kad iš sopės širdį plyšta.

.

Kartais minimas dar Kaukazas—Mykolajaus I gadynė: o ir
prijojom aukštus kalnelius—tai *Čerkesų žemelė*⁴⁷¹).

Apie karus su čerkesais sako anos «turkiškos» dainos
atmaina:

.
Varys (mus) dar toliaus už prūskos gronyčios,
kur siauros ulyčios.

.

Tenai čerkesai raiti lakioja,
mūsų broliukams galvas kapoja⁴⁷²).

Pasitaiko ir «*Švedų gronyčia*»⁴⁷³).

1904—05 m. Rusų ir Japonų karas įsiterpia į senąsias dai-
nas. Pavyz. minėtoji daina apie turkus ir čerkesus šiaip atsimaino:

.
Varys (mus) dar toliau už turkų gronyčios,
ten yr didi laukai, nėra ulyčių.

.

Pulko kamandieris visų pirmu joja,
o kaip reikia šauti, vis ranka moja,
o tie japonai raiti lakioja.
Dunojaus (!) upės kruvinas vanduo.

.

Tenai nėra kapų anei šventų vietų,
visus krauja į vieną vietą:
žydus, cigonus, torkus, totorius,
sumaišė visus su mūsų broliais⁴⁷⁴).

Kitoje dainoje sakoma:

Velyk būčiau su broleliais
lankoj šieną piovęs,
o ne tenai su japonais
taip smarkiai kariojės.

Velyk būčiau, motinėle,
ant svieto negimęs,
nė už svetimą tėvynę
kraują savo liejės⁴⁷⁵).

Net didysis 1914—1918 m. karas įsispaudė į mūsų seną-
sias dainas. Štai žinomos dainos „Mes trys broleliai žalioje lan-
koj“ 1917—18 m. užr. atmaina:

Švytruokim, broliai,
mes lygioj lankoj,
o rytoj būsim
vokiečio rankoj.

Mane bernelį
Sestakave stumdo;
Kauno miestą
armotomis mušė,
o mane jauną

su kojomis spardė.
Ir išmetė iš gimtinio veido,
liepė išsivilkti iš marškinėlių,
liepė atsigulti ant akmenėlio.
Pirmą kaip kirto,
žemė drebėjo;
antrą kaip kirto,
kraujas teškėjo⁴⁷⁶).

Čia aiškiai sakoma apie 1915 m. Kauno tvirtovės paėmimą. Tuo būdu Didž. Lietuvos „maskoliai“ pakeisti „vokiečiais“; vadinasi, grįžta į pirminį Prūsų Lietuvos tekstą.

Kitos kareivių iškeliavimo ar svetur buvimo dainos nebemini karų—turkų, japonų ar čerkesų. Vienos jų yra idėmios dėl dabarties įvaizdžių, kaip štai „Šit ateina rudenėlis“ atmaina, kurioje girdime apie „prijomą“, varo bernelius „ing vakzalo, sėsti ing vagono“:

kaipo važiamom mes toli į svetimą šalį,
šviesios dienos, tamsios naktys ant geležio kelio⁴⁷⁷).

O čia pavyz. „Vibursko pulko vyresnio žalnieriaus“ daina:

Nuvažiamom mes į vaiską
Rosijos žemelėn.

Mes važiamom dieną naktį,
mylės viorstus skaitem,
laukim visi tos valandos
kelionės pabaigos.
Mes pabaigėm kelionėlę
Novgorodo mieste.

Tadu varo mus bernelius
į *Viburską pulką.*

Nėra kada apmislyti
Lietuvos šalelės,
arba gromatos rašyti
pas jauną panelę.

Tuo pradėjo muštravoti,
učenę daryti;
jums—prastiems muzikams
neveik apsakyti.

Po učenės labai tankiai
į karcą uždaro.

Kaip išduoda akzaminą
ant seno žalnieriaus,
tada nė viens nesibijo
paties licipieriaus.

Tadu kožnas sako: Reikia
gromatą rašyti,
savo mylimas mergeles
reikia atlankyti

.....⁴⁷⁸).

Grižkime į 63-sius metus. Yra trumpų, neišsivysčiusių tos gadynės dainų, kaip apie brolelį, kurs/likęs už gronyčios, laukia pavasario, idant Lietuvon grįžtų karauti (lyg 31 m. Gelgaudo išeivių dainų tąsa):

Trisdešimts metų kaip vainelė buvo ⁴⁷⁹),
tai mūsų brolaičiai pražuvo.
Daug užmuštų ant žemės gulėjo,
daug į svečią šalaite išėjo.

Ir pasiliko viens brolaitis su prancūzu už gronyčios;
lauk(ia), kad išauštų pavasario diena,
išildytų ežero ledelį:
būt brolaičiams žirgelius girdyti,
būt sesaitėms vainiką mirkyti ⁴⁸⁰).

O štai kita dainelė, kurioje dainininkai nėra aiškiai ir griežtai nusistatę:

Ciesorius žmones kad išvalnino ⁴⁸¹),
tai Lenkų ponus jis įpykino;
jie ėmė giesmes naujas giedoti,
ėmė į buntą žmones villioti.

Ir aš išgirdęs jau miške vaiską,
ant katro širdis man labai linko,
dieną ir naktį ta mislis buvo,
kaip galėč' nueiti į lenkų krūvą.

Kalbas' tą metų pas katrą vieną:
Kas girdėt Lenkuos? kokia naujiena?
Garsūs vadovai po mūsų miškus—
pons Jablonauskas ir kunings Mockus ⁴⁸²).

Daro įspūdžio, lyg dainos kurėjas, kurio širdis pirma buvo linkusi „ant“ lenkų vaisko, vėliau žiūrėjęs į sukilimą kaipo į ponų buntą prieš žmonių paliuosuotoją—ciesorių.

O čia lyg dainos nuotrūpa, lyg šiaip jau tarinys:

Anapus laužo
maskolius tave gniaužo ⁴⁸³).

Arba: *Kad išgrūdo iš gimtuvės žemelės*
per puikų beržynėlį,
ak nebuvo tiek lapelių,
kiek iškrito graudžių ašarėlių ⁴⁸⁴).

Bene vysk. Valančius yra parašęs *dainą apie Papilės mūšį*, kuriai pats rodo «Palik sveika, mylėmoji» dainos gaidą ir kuri visu kuo seka ana ir kitomis 31 m. dainomis ⁴⁸⁵):

Paklausykit visi manęs, ir didi ir maži,
aš jums dailiai padainiuosiu šią pasaką gražią,
kaip mes baisiai susimušėm ties miestu Papilės,
kame yra žali krūmai, taipogi balos gilios.

Lenkuos kilus sumišimui, musiejei nemiegojo,
vienį pirkto švyno kulkas, šaudyklių ieškojo,

kiti per žydus iš Prūsų⁴⁸⁶) paraką vežino, tardamies visi nabagai, jog to nieks nežino.

Aš kaip lygiai nesenas, vėl tą patį dariau, o tuo tarpu išsigirdau, jog jau kiti kariu(ja), šokau tuojaus pasiklausti senelio tetušio; tam manęs leisti nenorint, pritarė matušė:

— Reikėtų, tėvai, man rodos, tą vaiką išleisti, juk be to nenustabysva, neliausis jis geisti. — Tėvas tarė: — Žinok, motin, prapuls vedums vaikas, nes aš tikiu, jog atėjo nelaimingas laikas.

Netur musieji nei pinigų, nei ginklų kiek reiktų; ar gal būti, kad tie vaikai maskolius paveiktų? Aš to tečiaus neveizdėdams, išspudinau naktį⁴⁸⁷) ir dabojau, kur gieresnei būtų man nukakti.

Tarp visų mūsų vadovų buvo viens garsesnis, Jablonauskis, stiprus vyras, už visus drąsesnis. Prie to veiklai ir priklydau Kviėdainės miškuose, atradau aną nakvojant krūme, ne namuose.

Vadovas tuoju man sakė: — Eik į vaikų būrį; kad prie manęs atkeliavai, jau kariauti turi! — Aš nuėjęs šmakš po galvą kepurę padėjau ir ant plikos kietos žemės gerai pargulėjau.

Rytą metą Jablonauskis vaikus suskaitė; buvo pesčių į du šimtu, o trys tiktai raiti. Žydai statė į abažą mums visokius valgius, pištilietas, kulkas, strielbas, o kitiems ir dalgius.

Su tais ginklais apveizdėti, mokinos šaudyti, o šaudyklių neturintys ben(t) guviai badyti. *Pirmą kartą susimušom ties rubežiu Prūsų; krito maskolių daugybė, trys tiktai iš mūsų.*

Mes šaudėm stoję už medžių⁴⁸⁸), kaip tik kurs galėjo Maskoliai eiti į mišką dabar nenorėjo⁴⁸⁹). Paskiaus guviai vėl užpuolėm savo neprietelių, *nepertoli nuo Tenenių važiuojantį keliu.*

Kol maskoliai iš vežimų girti išsiritė, aštuoniolika *kryžiu*⁴⁹⁰) toj vietoj pakrito. Žmonės tuos maskolius vežė, pavojų pamatė, šoko tuojaus į parkasus, o arklius pastatė.

Dar paskesniai *nukeliavom į pat Tryškių giria*⁴⁹¹), kuriame⁴⁹²) vienas iš mūsų susirgęs numirė. Ten *palikę pas Papilę*, radom gražią vietą, tarsi tyčiomis del mūsų nuo Dievo žadėtą.

Čia mumis veiklai pamatė keli žydai godi, *Papilę*⁴⁹³) būriui maskolių tuojaus davė žodį.

Atėjo muštis su mumis tiktai viena rota,
kuri valandą patrūkus paliko išklota.

Likusieji grįžo greitai, pagalbos šaukdami,
iš Kursėnų dviejų rotų žalmierių laukdami.
Mes tuo tarpu numirėlių avalus nutraukėm,
apsirėdę kaip vien reikiant, dar maskolių laukėm.

Neužilgo tie sugrįžo kuogiliausioj tyloj,
bet nelygiai jau didesnėj, ne kaip pirma, syloj.
Tuokart Viešpats mums suteikė ypatingą dalį,
jog nėviena mūsų kulka ne lėkė pro šalį.

Maskoliai vienas po kito į krūvas suvirto,
tartumei, jogei kas medžių tą pievą prikirto.
Neprieteliai pergalėti didžiai susigėdo,
todėl staiga vėl sugrįžo jau be kokio rėdo.

Vakarop tečiaus maskoliai dar kartą atėjo,
kurie lygiai kaip ir pirmi čia galvas padėjo.
Krito tarp šimto maskolių, atėjęs ištolo,
Engelartas vyresnėlis, sūnus generolo.

Apie tokį pamušimą kad garsmas pasklydo,
maskoliai kuodidžiausią pavojų išvydo ⁴⁹⁴).
Geidė todėl, idant garsmas veikiausiai nutiltų,
kad visi žemaičiai tuokart drauge nesukiltų.

Gėdėdamies, jog su mumis nieko nepadarė,
tris tūkstančius į Papilę savųjų suvarė.
Tą naujieną mes išgirdę, nieko jau neblaukėm,
bet tomis taipog giriomis į *paprūsi traukėm.*

Maskoliai, arklius paėmę, po mūsų važiavo,
o mes biedni visi pesti kleidom sylas savo,
per tris dienas ir tris naktis nei valgė nei gėrė,
tečiaus stipri jaunikaičiai kelionėj ištvėrė.

Dabar kartą *susimušėm ties pat upe Jūros* ⁴⁹⁵),
kame nedidė Akmenė su ta upe durias ⁴⁹⁶).
Jablonskis paregėjęs maskolių daugybę,
o savųjų nuvargintų didžiausią silpnybę,

tarė: — Jau prieš tokią sylą mes ne daturėsim,
tiktai veltui tuos miškuose kraują savo liesim.
Tai pasakęs, gražų arklių spėrai pabalnojo
ir į *Prūsus*, ačiū Dievui, *laimingai išjojo* ⁴⁹⁷).

Mes kaip tik savo vadovą jojantį išvydom,
beregint po visus miškus kur pakliuk išskydom.
Aš laimingai per mylistą tikro mūsų Dievo
naktį pagal parkeliavau pas savąjį tėvą. Amen.

Papilės mūsų dainoje ne matome tvirto nusistatymo už suki-
mą: tėvai abejoja, jaunuomenė greičiau kaip jaunuomenė, ne

kaipo tvirtai nusistačiusi politikos grupė dalyvauja sukilime. Neaiški taip pat ir daina: Ciesorius žmones kad išvalnino. Daugelyje betgi kitų dainų žmonės nusistato prieš sukilėlius. Beabejo, daug čia bus pasidarbavę Rusų valdžios agentai, ypačiai valsčiaus raštininkai, tačiau baudžiavų prisiminimas ir valdžios politika baudžiavas naikinant dar tiksliau ir svariau čionai veikė.

Labai įdėmios yra «prasčiokėlio eilės»: 2 gegužės 1862 m. „Šlėktu malonės arba majuvka“, 1908 m. net II leidimu Amerikoje paskelbtos:

*Pradžioj 19 to amžiaus mūsų žemėj ištiko,
kad katalikas kataliko nelaisviu paliko.
Ponas sidabro karietoj važinėjo,
o žmogus vargšas badą ir šaltį kentėjo.*

*Kamisoriai, vaitai ir urėdai ponavojo,
katras norėjo, tas bizunais žmogų kotavojo;
žmogų kaip gyvulį parduot tiesą turėjo,
ant šunų mainė, kur norėjo ten padėjo.*

*Kaip norėjo, taip ir padarė,
kitą užkapojo, iš svieto išvarė;
teisybės nė užtarties žmonės neturėjo,
ašarose papludę į dangų žiūrėjo.*

*Daugiau katalikų kraujo išgėrė katalikų ponai,
ne kaip Egipto žemėj izraelitams faraonai.
Bet ir mūsų žemė, kaip Maižiešiaus, sulaukė,
kad ciesorius iš ponų rankų nelaisvius ištraukė.*

*Kad ponai tokią nelaimę pamatė,
visi prieš ciesorių ragus pastatė.
Išrašė pas viens kitą gromatas ir raštus,
į visus dvarus ir į kraštus,*

*kad į miestą susirinkti ir susivažiuoti,
kad vienas kitam galėtų kokią rodą duoti.
Sutarė pasikelimą arba buntą padaryti,
Rusiją iš Polsčiaus ir iš Lietuvos išvaryti.*

*Atsiliepė vienas: „Broliai! mes nieko negausim,
jei kvailių mužikų mes neapgausim;
reikia Majuvkos banketą padaryti
ir visus chlopus ant to suprašyti.*

*Mylėsime, būčiuosime, vienybėj ūliosime,
tikrai chlopus pasikelti priviliuosime“.
Paskyrė vietą Panevėžio mieste,
ir ten suvažiavo ir suėjo pėsti.*

Po maldu bažnyčioj ėjo ant Majuvkos
Meištaivičiaus pušynan arti prie Dembruvkos.

Sviets iš miesto ėjo kaip vanduo tvino,
vienas galas buvo mieste, antras prie pušyno.

.....

Iš viso pavieta žmonės iš aplinkio,
nesuskaityta daugybė svieta susirinko,
iš bajorų visokių lachmitų ir ponų,
mužikų, miesčionių ir visokių stonų.

Ponai del Majuvkos daug skarbo sudėjo,
katras kiek turėjo ir kiek išgalėjo.
Sustatė stalus po viorsto ilgumo,
lentas gražiai suklojo po du sieksniu platumo.

Ten ir staliukų buvo bent keli desėtkai,
aplink kubilai alaus, arielkos užšėtkai.
Ant stalų prikrovė brangiausių valgymų,
vyno, likerių, šampano visokių gerimų.

Pintyniai, krepšiai pilni cigarų, baronkų,
sūrių, sviesto, mėsos ir kilbasų kaip pastarnokų.
Pastatė karūną aukštai ant pušies del ženkle
ponai savo Polščiaus senovės paminklo.

.....

Tada pons Davudcas su ranka pamojo,
tuojaus kapelija grajiti nustojo.
Atsigrižęs ant mužikų, tas ponas taip sakė:
— Juk šiandien del jūsų užsidedė švakė.

Paduokim viens antram ranką, laikykim vienybę,
sakė, esam broliai po šventai tikybai.
Eikit visi prie stalo, valgykit ir gerkit,
kitam pavasaryj užu ginklų tverkit.

.....

Visi valgė ir gėrė, o mužikai ką pagavę ir į terbas kišo.
Paskui ponai, ponios ir panelės šoko su mužikais, būčiavos ir
«dalikatniu būdu metežon viliojo; katras prižadėjo, tas cigarą
gavo»:

Potam paėmę Polščiaus karūną savo,
giedodami tą giesmę į miestą keliavo:
„Nuo austrijokų, maskolių ir prūsų
atimsim brangią tėvynę mūsų!“

Visi išsiskyrę į namus savo parėjo,
ponai pavasaryj į miškus išėjo.
Už vargus Izraelitų faraonai paskendo,
už vargus mužikų ponai koronę atrado.

Kiek skarbo ant Majuvkos pasikelti dėjo,
tiek ciešorius ponams kontribucijos uždėjo,

jų pulkus iš namų išvarinėjo,
daugybė lachmitų Cibrijon nuėjo.

.....
Ponai, apgaudami, bus vienybė, tarė,
tuoį ciesačius gražią vienybę padarė,
jog dabar atėjo tie laimingi laikai,
ar ponas ar muzikas—vieno tėvo vaikai.

.....
Ten pat ta pati Panevėžio majuvkos tema kitokiu ritmu,
bet tuo pat nusistatymu, lyg kitoje dainoje yra apdainuojama:

Buvo diena labai graži,
suėjo didi ir 'maži,
vyrai, moterys ir mergos;
Panevėžij juk ne vargas
ir pėstiemis paėjėti,
bile tik pasiviešėti.

Kaip tik saulė užtekėjo,
tartum žemė judinėjo.
Retkarčiais putė vėjelis,
kvepėjo žalias gojelis,
gegutės visur kūkavo,
pavasari pranašavo.

Ėjo pypkes rūkydami,
į šonus įsiremami,
ciesoriui dėkavodami
ir su ašaroms melsdami:

— Dieve, duok jam sveikatą,
pailgink anam gyvatą!
Sveikas, Aleksandrai, karaliau
[mūsų!]

Prie tavęs linksma ir smagu. —
Šitaip eidami dainavo,
kitas ką kitą niūniavo.

Kiekviens buvo ramaus veido,
kad nuo ponų atsileido.

Žmonės meldėsi už carą, o ponai sutarė prieš ciesačius
kariauti:

Bet muzikai susiprato,
neėjo į ponų ratą.
Tik lachmitai pasikėlė,
prieš karalių ranką kėlė.
O lietuviai po šios dienos
ne daro maišto nė vienas.

Pakviesti Meištačičiaus majuvkon, žmonės eiti ėjo, bet abe-
jodami, bene «ims vėl varyt į dvarą»:

Kokia čionai jų vienybė,
kad nebūtų tik šunybė.
Tik da pernai jie mus plakė,
kaip tie šunes kraują lakė,
o šiandien vienybėn prašo
ir jaunesnių vardus rašo!

O čia dar „kur nebuves Šepelis Kazys pribuves“ ir paiški-
nės, jog ponai «ne taip nori tėvynės, ką ant maslionų puodynės

seniai Varšavoj išmainė», kaip vėlei pavergti muzikus. Majuvkoj muzikai «valgė, gėrė, o ant galo nuvertė ir visą stalą».

O kaip pavasaris priėjo,
dvarininkai miškan neėjo,
tik dvariškiečiai, ponų slugos,
braidė po balas ir lugus,
ir karališkiečiai pakliuvo,
kur ponus užmiršę buvo.

Kaip tiktai Polščią išgirdo,
tuoj visi miškan sulindo.
«Panowie za grubszą drzewą,
jak za murem pod Warszawą».

.

O štai pridūrtas šitoksai epizodas:

Panevėžyį ant Majuvkos,
pušynėlyį prie Dembruvkos
susirinko visi ponai,
jų liokajai ir furmonai.

„Nasza Polszcza“, rėkė uram,
bloškė į aukštį kepurėms;
ponai bloškė ir gražiausias,
o muzikai kuo prasčiausias.

Kad reikė(jo) atgal atrinkti,
kepurių negal pažinti:

ponai vietoj kepelužų
gavo kučkalių triausių.

Muzikai ponus apgavo,
slaptės kepurėms ne savo;
kaip ponai išvažinėjo,
muzikai drąsiai dėvėjo.

Ponai ausines da laiko,
ant parodos siųsti taiko
Čikagon ar į Paryžių —
palikimus senų vyžų.

.

Čikagos parodos paminėjimas rodo, jog šios eilės yra parašytos neaknsčiau kai 1893 m. Net smulkūs epizodai atmintyje užsiliko, bet kiti tariniai (pav. ponai žmonės mainė šunimis, turėję teisę parduot juos kaip gyvulius ir t. t.), greičiausia, bus vėlesnio nei 63 m. žmonių nusistatymo vaisius. Bus čia ir rusų pasidarbauta, bet neteisinga būtų ant jų viskas suvertus, kaip kad lietuvių šviesuoliai, šitokias dainas užėję, kartais kad darė. 1886 m., pavyz., Šliupo „Lietuviškasis Balsas“ užsipuolė ant Ed. Volterio, jog šis į „Vilenskij Viestnik“ nusiuntęs savo parašytą rėkrūtų dainą, kurioje lietuvninkai dainuoja:

Dieve aukščiausias ir sveiką Marija,
tegul nežusta mums brangi Rusija!..

Juk «dar nei vienas lietuvis nei žemaitis nevėlijo ir nevėlys Dievo palaiminimo del Rusijos savo prispaudėjos ir marintojos». «L. B.» patarė lietuviams Volterį «su šluota išvyti iš savo namų»⁴⁹⁸). Tuo tarpu šitokių dainų, rasint užnemunę teišskyrus, rasime kiek tinkami⁴⁹⁹).

Yra, pavyzdžiui, net Majuvkai panaši, gal anksčiau už aną sukurtoji daina *Baudžiavos paminėjimas*⁵⁰⁰), kurios kiti tariniai bendri yra ir Majuvkai (aiški šių dviejų dainų giminystė):

*Paklausykite visi stonai,
biedni, bagočiai ir ponai,
ką aš čionai pasakysiu
ir į knygas užrašysiu.*

*Mano tėvas man kalbėjo,
ką jis nuo senių girdėjo,
kad Lietuvoj buvo šturmai
ir praščiokų pilni purvai.*

Tais šturmais ponai vadinos,
kurie sau mūrus dabinos,
iš biednų muzikų gera
anie statė puikų dvarą,

nes kožnas biednas žmogelis
ir jo mažiausias vaikelis
turi darmai proceuoti
ir kaip tėvą šenavoti.

Pilni laukai muzikėlių,
biednų kaipo siratėlių,
kuriuos ponai kankindavo
ir jų viską atimdavo.

Visi žmonelės nuliūdę,
kaipo avelės pablūdę,
ne žinojo ką daryti,
pradėjo Dievo prašyti,

kad juos Viešpats ratavotų
ir valnystą dovanotų,
išgelbėtų juos nuo ponų,
kaip nuo prakeiktų šetonų⁵⁰¹).

Viešpats girdėdams šaukimą
savo brangaus sutvėrimo,
prižadėjo jiems padėti,
nuo baudžiavų išgelbėti.

Per dvasią įkvėpė Dievas,
tas visų siratų tėvas,
kad prie karaliaus rašytų
ar patys eitų prašytų⁵⁰²).

Taip žmonės tada padarė,
kaip Dievas į širdį tarė,
o pas Ciecorių nuėjo⁵⁰³)
ir prieš troną jo stovėjo.

Ciesorius matė stovinčius,
biednus žmonelius verkiančius,
klupščius prie trono einančius,
mielaširdystės prašančius.

Ciecorius klausė žmonių:
— Ko jūs čia klupot ant kelių?
Kas tai yra per navynos,
kad jūs' ašaros kruvinos?

Jie tarė:—Ak nubiednėjom,
dirbdami silas padėjom,
ponams darmai služydami
ir gyvulius teriodami.

Koks mūsų ponų baisumas,
kaip piktų žvėrių smarkumas:
kaip apmaudos jiems užaina,
žmogų ant šunies apmaino⁵⁰⁴).

Susimilk ant mūsų, pone,
parodyk savo malonę,
o pasigailėk biednųjų,
savo padonų viernųjų. —

*Ciesorius kaip tėvas tikrasis,
mūs' Aleksandra antrasis,
žmonių priespaudą pažino
ir valnastį sugražino.*

Žmonės namo keliaudami⁵⁰⁵),
vienas antrą tiešydami,
o už Ciecoriaus malonę
darė Dievui dėkavonę.

O parėję į namelius,
linksmina savo bernelius,
kad jau nereiks dvare būti
ir su savo duona džiūti.

Kožnas savo bernui sakė:
— Neškit namo žagrę, šakę,
rytoj neisit jau į dvarą,
tegul tenai velniai aria! —

Ponai įsiūto, tarės, ginčijos, ant galo nutarė:

Sakė:—Eikim šen bajorai,
o ir visi mūsų dvaronai,
prieš Ciecorių vaje vosim
ir muzikus katavosim⁵⁰⁶).

Kaip jau ginklus jie turėjo,
drąsiai viens kitam kalbėjo:
— Šausim, piausim, dursim,
[smeigsim,

... kaip norint mes juos iveiksime!⁵⁰⁹)

Susirinko visi ponai,
jų lekojai ir furmonai⁵⁰⁷),
ekamonai, nomiesnikai —
tai jų buvo vajaunikai.

Tai jie žinos, kas mes esam,
kad lenkai smarkūs tebesam:
kaip tik ant vainos išeisim,
kaip žaibai ant jų užeisim.

Visi ėmė po muškietą,
dalgi, šakę, pištalietai;
kuris dalgės neturėjo,
tai su pagaikščiu išėjo⁵⁰⁸).

...⁵¹⁰)

Maskolių betgi išsigandę, slapstėsi kur galėjo (vieni šiauduose, kiti rugiuose), o maskoliai juos šaudė ir korė. Jų maldu Dievas ne klausė, žinodamas, jog jie tik «šlovės ieškojo»⁵¹¹).

Be tų ilgųjų eilių, yra visa eilė dainų ex re sukilimo, bet daugiau apie paliuosavimą nuo baudžiavų ir dėkingumą carui. Tai lyg supolitikintoji baudžiauninkų dainų tąsa kaip štai šitokių: *Kas nor vargužį vargti* ir ašarėlių braukti, tekėk už būro vaiko, baudžiauninko sūnytėlio⁵¹²), — dar labiau — Mužikėlio giesmė (*Vos aušra švinta*, vištos pradėd kargti, o man vargdieniui reik dirbti, reik vargti⁵¹³), perdirb. iš Poškos Žemaičių ir Lietuvos muziko (*Dalėlė žmoniu* brangi, vienok paniekinta⁵¹⁴), — pastebėtina, jog Mužikėlio giesmė kreipiasi į ciesorių (Viešpatie Dieve, Viešpatie Ciesoriu, ar jau per amžius taip mums bus nedoru?), taip pat ir Mužikas (rašyk pas Aleksandrą ar pas Konstantiną... kas dieną meldžiamės už anų sveikatą), — arba baudžiauninkų *daina apie kaniušą* (Mes ne galim apipiešti nei išpasakoti, kad jau esame nuo ponų iš visur apstoti... Ai tas dvaras, tas pragaras, daug svieta vargina... Kaip mes eisim iš to dvaro, daug cudų darysim, visus ponus ir tįjūnus į peklą varysim⁵¹⁵).

Tat ne tik baudžiauninkų gyvenimas, bet ir jų dainos buvo prieš ponus ir baudžias nusistačiusios⁵¹⁶). Sukilimas ir baudžiavų panaikinimas tebuvo akstinas senai neapykantai prieš ponus išsilieti. Šit kelios tos rūšies dainos: *Per daugel metų kentėjom nevalią*, kolei ne sulaukėm teisingų karalių (Gyvenk, karaliau, Aleksandra mūsų, sveikas būdamas, būk stipru ir drūsu⁵¹⁷); *Senovės čiesai ne teisingi buvo*, daugel iš mūsų nekaltai pražuvo (Gyvenk karaliau, Aleksandra mūsų, sveikas būdamas, būk stipru ir drūsu; Dieve Aukščiausias ir Sveika Marija, tegul ne žusta mums brangi Rusija⁵¹⁸); *Mes jauni žmonės trumpo atminimo...* galim atminti senąsias adynas, kaip mūsų tėveliai buvo suspaudime (galim Aleksandrą gerą ciecorių šlovinti..., ciecorių Rusijos vienujį mylėti⁵¹⁹); *Mūsų seneliai vot šitaip sakė*—vis kadakalvieks užsideds žvakė⁵²⁰).

(Jūs, durniai ponai... o mūsų ciesorius šventas žmogelis... kaip tik aveles, mus visus gano ⁵²¹); *Pagarbinkit, mieli broliai*, visi tikrai Dievą, kad mums davė ant šio svieto labai brangų tėvą, kad ištraukė mumis visus iš nevalios ponų (ciesorius mumis visus... kaipo višta po sparneliais glaudžia savo vaiką ⁵²²). Tų dainų gadinė tai 60—80 m., ne peržengianti «Aušros» optimizmo. Jos apvainikavimas ir politikinis sunaudojimas — tai Kauno gub. Žvirblio 1883 m. Aleksandrą III apvainikuojant pasiūstoji daina, kurioje išgyręs naują carą ir išreiškęs ištikimumo jausmus, prašė leisti lietuviams spausdintis savo raštus, nes tada jie ne nešią iš Prūsų. «Meilu būtų», sako «Aušra», «jeigu p. Žvirblis tą dainutę atsiųstų į «Aušros» rėdystę, — tada ją paskaitytų visas svietas, bet ne viena maskolių kancelarija» ⁵²³).

Visų tųjų dainų istoriningiausia — 1867 m. Seduvoj užrašyta daina Kas gi do čiesas ⁵²⁴):

*Kas gi do čiesas,
o kokia gadynė,
kad muzikai ponus
po kojų pamynė!*

Ne tur ponai valios, —
jų žmonės — karaliaus ⁵²⁵) —
mūrų mūravoti,
nei žmonių koroti.

Sugriūs ponų mūrai
ir aukšti dvareliai,
kad jau nebeslužij(a)
prasčiokai žmoneliai.

Iš dvaro — duonelė,
iš dvaro — kumelė ⁵²⁶):
kas ne nuvažiavo,
tą pons užgavo.

*O kad Ponitauškas
Polščiuj ponavojo ⁵²⁷),
ponams davė valią
ir žmones korojo.*

Šešiosdešimts metų
padonaisiais buvom,

pakol Aleksandra
karalium ne buvo.

O kai Aleksandra
karalium pastojo,
visus padonuosius
jis išratavojo.

*O kai Katarina
Polščiuj užvajavojo,
sodžius kasavojo,
dvarus būdavojo.*

O kai Aleksandra
karalium pastojo,
dvarus kasavojo,
sodžius būdavojo.

Aleksandra karalius
prasčiokus mylėjo,
buntauninkams ponams
turmą pažadėjo.

Iš dūkaunų stonu,
kunigų ir ponų,
katrie buntavojos,
visus išvežiojo.

Yra dainų, kur labiau paniekinama, negu keikiama, valdžios ir galios nustojusieji bajorai. Pavyz. žinomoje žemaičių dainoje Ak tu Dieve visagalį, garbin tave visos šalys, pijonyčios dangaus prašo—įsiterpia posmas (užr. dar 1861 m.):

O bajors šoblės ne turi,
ant arielkos meiliai žiūri;
kad jis pinigų turėtų,

arielkos gerti galėtų
per visą amžį ⁵²⁸).

Taippat dar prieš sukilimą užraš. dainoje Kaip senovės
žmonės šlovės ne turėjo = Pakolei bajorai šlovę teturėjo:

Neseniai bajorai žmones kotavojo,
dabar pas tuos pačius žmones kalėdoja;
oi dabar reik jiems «Oiče naš» kalbėti,
obelinę lazdą del šunų turėti ⁵²⁹).

Bene smarkiausiai bus ponai paniekinti dainuškoje:

*Oičizna naša,
velnias poną neša.
Kad kas jį pagautų,
šimtą rublių gautų.*

Su ponais arsim,
su ponioms akėsim,
o su ponaičiais
vagas varinėsim ⁵³⁰).

Paniekinimą ir koliojimus tematome «1863 — 1864» dainoje:

*Jūs paliokai, jūs laidokai,
šit atjoja jums kazokai;
užded jums karštą garą —
karia, šauna, svetur varo.*

katrie jumis prisakdino
ir į miškus įvadino...

Jūs vaitojat, jūs dejuojat,
kunigėlius garbavojat,

Jūsų galas — lieknai, balos
ir ant Kamčatkos sabalas,
Novaja-zemlia kankynė —
vot atiečestva—tėvynė ⁵³¹).

IX. Sunkūs laikai.

Kad ir ne su sukilimu, bent su baudžiovomis tenka mum^s
sumegzti Žemaičių «svieto lygintojų» — razbaininkų veikimas:
Kiti jų prieš lenkmečius (Raudonkrutinis, bene Raginis), kitⁱ
tuojau po lenkmečių plėšikavo. Apie Joną Vaitkų, pramintą *Rau-*
donkrutiniu, turime žinių, jog jis dvarus teplėšęs, o vargšams pa-
dėdavęs; šie todėl ilgai jį gerbę ir gyre ⁵³²). Dainų apie jį ir jo
darbus nežinau.

Raginio kuopa dainavusi šitokią ūliauną dainą:

*O mes jaunieji vaikeliai,
ant Žemaičių kazokėliai,
naktį miego ne miegojom,
dieną ūliavojom.*

mums pinigai nei po kam,
by mes linksmi gyvenam.

Bėkim, vaikai, visoms

[kerčioms,

Mes dienomis ūliavojam,
naktimis vis vandravojam
po bagotus svirnius,
imam naudas, pinigus.

jau ir svieto yra erčioms,
praded žmonės jau vaikščioti,
mumis kulkoms čestavoti.

*Naudas biedniems dovanojam,
pinigus praūliavojam;*

Mes tuos žmones pavitojom,
su kulkoms pačestavojom;
žmonės visi pabėgiojo,
už kerčių visi sustojo.

Ant batelių vaškavotų
ded mums gelžines sagotas,
iš žiuponų išvelka,
į bradečkas įvelka.

Baltos lentos tai mums lova,
utes mušti tai ir bovas,
ulia, ulia, ulia, ulia,
ulia, ulia, ulia, ulia⁵⁸³).

Blinda yra vėlesnės gadynės razbaininkas, apie kurį plačiai pas mus pasakojama kaip apie svieto lygintoją. Prisiminkime Žemkalnio Blindą. Tuo tarpu užsilikusioje Blindos smerties dainoje žmonės stoja aiškiais, griežtais jo priešais⁵⁸⁴):

Buvo slaunus razbaininkas Blinda ant pavietų trijų,
susirinko didžią šaiką ir nieko nebijo,
muša svieta, rabavoja ir smerčiu pritvoja,
ant svieto kraujo ir ašarų nieko neatbojo⁵⁸⁵).
Bet padarė Dievas cūdus, katalikai sprauni
ir užmušė Luokės mieste razbaininką slaunį⁵⁸⁶);
šventas Jurgis tai padarė, Dievo valią kad ištare
ir atsuko smoko sprandus, sviets akmenimis sudaužė galvą ir
Atbėgo ir palicija, kad jau aną cvičijo. [žandus⁵⁸⁷].
Žandarai su palošiais plikais norėjo nusikratyti katalikais,
bet sušuko visi žmonės: Šalin del Dievo malonės!
Atėjo ir popas, norėdams duoti jam kokios rodos,
bet ir tas tenkinos išlikęs be zdrodos;
sušuko visas jomarks: Teks ir tau įduoti kailį!
Ant šio jomarko labai dailio
atėjo ir kunigėlis, norėdams dušią ratavoti,
bet nebėr čieso razbaininkui prisigatavoti,
nebėr čieso razbaininkui gailėsį daryti,
kad jam reik svieto ašaras peklos dūgne ryti.
Graudžiai palicija, sliedovatelis ir asesorius raudoja,
kad glaunio prieteliaus razbaininko nustojo,
katras svieta plėšė, rabavoja
ir suplėšto pusę skarbo aniems dovanojo,
o jau dabar vienos bitės viečnai nustojo,
su katra jau dabar būtinai atsižegnojo.
O tuos visus gerus žmones, katrie Blindą nukarojo,
Šiaulių turme anuos visus užkavojo,
bet žinom gerai, jogei mūsų ciesaorystėj
turim vieną ciesaoriaus draugystėj,
katras užlaiko teisybės ir užveiz vyresnybės,
švyt kaip ant dangaus šviesi žvaigždė netemstanti.
Taip mūsų kunigaikščio Oginskio teisybė tvėrianti,
nes jisai nuvažiavęs į Šiaulius,
liepė išleisti vyrus teisius ir buklus,
katrie Blindą nukarojo ir smerčiu jį pritvojo⁵⁸⁸).
Eikit visi giedodami,
Dievą savo garbindami...⁵⁸⁹)

Kokias dainas dainavusi 70—80 m. plėšikavusi Suvalkijoje jau-
nuomenė, del savo vadovo Jono Matusevičiaus iš Keturvalakių
par. *jonvaikiškais* vadinama, tarp savęs gi besiskirianti Lapėmis,
Vilkais, Spangiais ir t. t. ⁵⁴⁰⁾, nežinau. Spėju betgi, jog bus jie ir
Raginio dainą dainavę. Bent tuo pat metu Suvalkijoje užrašyta nauja
tos dainos atmaina, kuri išvysto pirminį tekstą ⁵⁴¹⁾:

Kad mes augom trys broliukai, klebons ne žino ką darys,
ant žemaičių kazokiukai, po bažnyčia vaikščiodamas.
dieną gėrėm, ūliavojom,
naktį svirne rūbavojom.

Po bagotus svirnelius
rinksim skarbus, pinigus;
pinigus praūliavosim,
biedniems naudą dovanosim.

Mums pinigai ne per kas ⁵⁴²⁾,
bile linksmi gyvenam.
Da mums rūpi kelionė
į žemaičių kleboną.

— Labas vakaras, klebone,
tu drūtas is pone!

Ar daug turi pinigų
parakvijoį surinktų? ⁵⁴³⁾ —

— Turiu, turiu pinigų
nuo žemaičių surinktų. —

— Nešk, klebonai, pinigus
ir brangiausius daiktus. —

Auksą, sidabrą padėjo,
rankas į kruvą sudėjo.

Po varpnytę šokinėjo,
varpus traukyti pradėjo,
sujudino miestponius
ir aplinkinius žmones.

Kaip miesčionis sujudino,
ir paėmė po nevalei;
kaip paėmė po nevalei,
per šventorių po ūdu varė.

Iš aksomų kaip išvilko,
į bradižkas jau apvilko,
rankas, kojas užrakino
ir kazokus atvadino.

Nusudijo laidokus ⁵⁴⁴⁾
ant katoržnos robotos.
Kai sudiev jiems pasakė,
klebons per ausis ištaškė.

Dėkui tau, klebone,
užmokėjai mums, pone.

Toji daina atgyjo toje pat Suvalkijoje 5-ųjų metų revoliu-
cijos gadynėje, tikriausiai 1906—07 m. garsųjų giltiniečių tarpe ⁵⁴⁵⁾.

Razbaininkų betgi dainos tai viena, o žmonių nuomonė apie
juos visai kas kita. Blindos mirties daina aiškiai tai prirodo, o
čia dar bendras razbaininkų pasmerkimas ⁵⁴⁶⁾:

Džiaugias žmonės visi, ūkininkai,
kad yra suimti vagys, robauninkai.
Nesigailėkit jūs pridėti kašto,
išvarysim vagis mes iš savo krašto.

Mes juos išvarysim kur pipirai auga,
katrie kompanijos blogos nesisaugo.
Nebereiks jums laukų, ulyčios saugoti,
galėsit per naktį spakainiai miegoti.

Nebereiks jums klėčių su zamkais rakinti,
bile su kablelėms būtų užkabinti;

neberekis del arklių pančių geležinių,
užteks nuo iškadės virvės kanapinės.

Siunčia juos per sielskį ir per paliciją,
varo juos per sodžius kaip kokias bistejas.
Nuvaro į Kauną, prie tačkos rakina,
gelžinį lenciugą ant kaklo kabina.

Per dieną prie tačkos žemes vežinėjo,
per naktį tormijoje uteles penėjo.
Nuo duonos kunto, nuo krūpniko sauso
veidas persimainė, plaukai pasišiaušo.

* * *

Ir vėl grįžkime į lenkmečius. Matėme, kokie del jų jausmai
vyrauja mūsų žmonių dainose: neapykantos, keršto, ironijos.
Tuos jausmus sušvelnina Rūsų valdžios persekiojimas kunigų del
sukilimo ir vėliau, persekiojimas bažnyčios. Ir šiaip nukentėję ar
persiėmę kitų nelaimėmis kunigai patys rašo graudžias dainas,
ypačiai išstremti, kurias paskiau žmonės dainuoja. Štai viena tokių
dainų⁵⁴⁷):

*Kunigėliai mieli, kur jūs pasidėjot,
kur tie jūsų žodžiai, kuriuos mums kalbėjot?
Jau iš debesėlių sulaukėme lietu,
o mūs' kunigėliai namon ne sugrižta.*

Užtekėj' saulelė, menuo nusileido—
da mūs' kunigėliai gromatos ne leido.
Jau mes susipratom, pat's gromatas rašom,
kad jau į bažnyčią nieks mūs ne užprašo.
Rašom gromatėlę graudžių ašarėlių,
jau mes vargšai esam didžiam rūpestėlyj.
Einam keliu viešu per naktį ir dieną,
jau mes ne sutinkam kunigo nei vieno.

Šventos dienos rytą einam į bažnyčią,
jau mūs' *kunigėlių nėra spaviednyčioj*.
Vaikščiojam po kalnus, ganyklų ne randam—
piemenys(is?) niekina, aveles alkina.

Mes kaip ir nevalioj kenčiam mokslo badą,
ieškom piemenėlių, liejam ašarėles
Ant jūrų krantelio sutemė naktelė—
klaidžiojame vienos, kaip avelės biednos.

Žalioje girelėj pamatėm kelelį—
išbėgo vilkelis, išgaudė aveles.
Avelės išbludo, piemenys nuliūdo,
kad jau avinyčios neatranda durų;

bijo pikto vilko, šoka ir nuo tilto,
kad tiktai pagavęs rūbų nenuvilktų.

Piemenys iš rašto graudžiais balsais prašo:
«Avelės, kur klystat, ar mūsų ne pažįstat?»

Kad ir paniekinti, ne nor praganyti,
dar prašo avelės, kad namon sugrįžtų:
«O jeigu sugrįšit, geriaus padarysit,
greičiaus mokytojus savo nuraminsit».

O kada sugrįšim, kam mes pasakysim,
kad jau mokytojų bažnyčioj ne rasim?
Seserys ir broliai, jūs graudžiai raudosit,
jeigu mokytojų savo ne dabosit.

Mes per piktus žmones, nedorus pagonis
ne tekom nevieno savo mokytojo:

*kunigus išvarė, bažnyčias uždarė,
daugel mokytojų Sibirijon išvarė.*

prapuol' jau dorybė, už nieką čystybė—
pamynė po kojų mokslą mokytojų.
Karčiamose kaukia, piktais balsais šaukia,
peklos ponais stojas, nereik mokytojo.

O kad įmanytų, rūbus nurėdytų—
kokiais patys yra, tokiais pastatytų!
O ar jums ne gaila tokio brangaus stono,
kad taip paniekinot kunigus klebonus?

Kad būčiau žinojęs, būčiau to dastojęs
ir savo avelės būčiau išdabojęs;
velyčiau numirti nė kaip atsiskirti,
nė savo avelės verkiančias palikti.

Daina, tiesą pasakius, neaiški; net neaišku, kas bus ją su-
kūręs, tėvynėje be kunigų pasilikę žmonės ar ištremtas kunigas.
Kitas dainos autorius yra žinomas; tai Rusijon ištremtas
kun. Senkus. Jis parašė *Tarpe Virbalio ir tarpe Vištyčio* ⁵⁴⁸):

Tarpe Virbalio ir tarpe Vištyčio,
tarp Bartininkų ir Prūsų gronyčios
ten aukštas kalnas Jevonis vadintas,
žalioms pušelėms gražiai apsodintas ⁵⁴⁹).

Ant viršaus kalno akmenų bažnyčia,
į rytų šalį Gužinų koplyčia.
Ten prie koplyčios mažieji nameliai,
aplink namelius agrastų krūmeliai.

O pietų šalyj ten už klebonijos
augo darželyj rožės ir lėlijos.
Tuojaus po kalnu upelis Jevonis,
nuo to ta vieta vardu *Paievonis*.

Ten mano dienos perėjo jaunystės,
su kunigėliais gražiausios draugystės,

Kaip aš užstojau dūšių randytoju
ir buvo gera ir linksma kaip rojui.

Avelės mano klausė balso mano,
aš jas mylėjau kaipo dūšią savo,
bet neprieteliai manip užvydėjo,
del jų laimės ir zdrodyt pradėjo.

Kaip strošnus vilkas per naktis ik rytui,
tykodams iš jų kad katrą prarytų,
ištiko vėtra (,) nešė žemę šiapus,
sujudin pačius palaidotus kapus.

Išvertė medžius, į krūvą sukrovė,
patį ąžuolą iš šaknių išrovė,
nunešė toli, giliai pasodino,
bet šiaurūs vėjai jo šaknis judino,

Užvydėdami, kad jis ne žaliuotų
ir saldaus kvapo į šalis ne duotų.
Visas pasenęs, samanoms apaugęs,
vasaros čiesą pavėsio negaudams.

Čią reiktų paminėti ir kun. J. Zlotožinskio (Złotorzyński)

Ten už miesto ant kalnelio:

Ten, už miesto ant kalnelio,
stovį kryžius šalia kelio.
Aplink kapai, žiedai, medžiai,
o ant kryžiaus tokie žodžiai:

«Iš Lietuvos išvarytas,
lankė šalis, žemes kitas,
nes jau pabaigė kelionę,
amžinatsils duok jam, Pone!»

Palei kryžių kitas kapas,
ap'barstytas sausais lapais
ir apaugęs žole suvis,—
Čion, mat, pakastas lietuvis.

Jo tėvynė, tėvai jojo
tarnais namieje pastojol
O nabagą jį išvarė
ir... jis čion akis uždarė.

Svetimžemiai jį maitino,
svetimžemiai jį dabino,
ji rustino, ji mokino;
(. ?)

Svetimi į jį kalbėjo,
svetimi jį palydėjo
ir pastatė kryžių prastą,
idant ženklintų pakastą.

Nes apleido jį tuo suvis,
nes jis buvo tik lietuvis,
nes jo žemę, vardą, šlovę
į grabą seniai sukrovė.

Dar prošalį jei kas eina,
ne nulenkia nei kepurės;
vėjas tik čion savo dainą
baubia, tartum anos jūrės.

Liūdna čion, ak, visad liūdna!
Matyt žmogų yra trūdna!
O kur, broliai, lietuviystė?—
Joks į čią anei ne klysta.

Jokiai dūšiai jo pagalbą,—
nieks už ją nesukalba
į jo Dievą, jo malone
anei atsils' duok jam, Pone⁵⁵⁹).

Ypačiai pagarsėjo savo graudžiomis dainomis, kurias žmo-
nės dideliai pamėgo ir prisisavino, kun. Vienožinskis ir kun. Ba-
ranauskas. Kad ir patys del sukilimo nenukentėję, jie jautriai at-

liepė savo dainose ir dainelėse tos gadynės žmonių ūpą. Žinomas yra Vienožinskio *Kur prapuolė tas kelelis*, kurs pro kryžių ėjo (mergelė—Maskvon išvaryta, gal kūkuoja kur Samaroj, išvaryti jos broliai ir motina, o jos dvarelyje gyvena maskolius barzdyla⁵⁵¹), *Oi, tu salal sakalėli* (nulėk, kur gyven mūsų brolėliai ir apsakyk, «kaip yr liūdna sveturmi gyventi», kur «skaudžiai trėmė Cinakaktis, kurs jau seniau nirtu»...⁵⁵²).

Prie «Kur prapuolė tas kelelis» ir kitos tos pat rūšies dainos viename 1894 m. dainų rinkinyje štai kas pastebėta: „kada Gudų vyriausybė jau buvo (1863 m.) maištą apmalšinusi, tada ėmė tyrinėti, kur buvojo pakilinėčiai, iš kurių namų buvo išėję žmonės į pakilnčius, ir priedanga visokių priekabių daugybę žmonių išgabeno į Samaros, Tomskos ir Tobolskos valdybų tyrus laukus. Todelei mūsų broliai, surašę skundas ir vaitojimus, siųsdavo į Lietuvą, čionai gi žmonės lietuviai jas giedodavo kaip šventas, apgailėdami savo brolių lietuvių sunkų padėjimą... Apgailėtina yra, kad jų daugybės nužuvo per tų pačių žmonių paikumą, kurie jas sudegino, butent bijodami, kad maskoliai neieškotų ir atradę tokias dainas buk sukištų visus žmones į kalines. Bet gi maskolius ir taip ne snaudė, nes jis iki šiol išrado ir toliaus išranda visokius pragumus, idant tiktai su tais sunaikinti lietuvių gyvenimas“⁵⁵³).

Galbūt, sąryšyje su anuo Prapuolusiu keleliu yra «vaitojimas» greta jo užrašytas⁵⁵⁴)—Ko gi man sukas galvelę, ko gi man spaudžia širdelę (ašei vienas atskirtas, į Samarą išvarytas... oi kaip sunku tarp barzdočių, kad ne girdžiu savo žodžių!), arba kitas «vaitojimas», kiek toliau užrašytas⁵⁵⁵) — Kaip smutna gyvent svetimoj šalelėj, lyg paukšteliai sugautoj vietelėj (prašykime Dievą, brolėliai, širdingai, tepagrąžin mumis tėvynę meilingai... Tegul bus ramybė, pagriš lietuvėliai).

Su tais vaitojimais reiktų megzti ir *daina iš Prancūzijos*⁵⁵⁶):

Sveiki, žemaičiai Lietuvos,
kaipo vaikai vieno tėvo.

Savo mislėm čionai stojam,
po kojom ašaras klojam.

Girdim Lietuvos nelaimės,
mūsų tikrų brolių baimės,
pilnas kalines nevalios
Tomskos, Tobolskos, Samaros.

Graudu Lietuvai veizėti,
niekad ne buvo girdėti
tarp geros sėklos kūkalių,
labiaus parakvijo Užpalių.

Tos pat rūšies, «Samaros rinkio», sakyčiau, bus daina Ko gi nuliūda, mano širdelė, del šio svieto nelaimių⁵⁵⁷):

Jau susikėlė visos pašalys,
susidrumstė kaip marės,
sujudo vėjai, patvino vilnys
po lietuviškas šalis.

Nebėr malonės tarp tikrų brolių
ir tarpe susiedėlių,
nebėr pakajaus tarp didžiū ponų
ir tarpe mužikėlių.

Suspaudė vierą, ima bažnyčias,
nebvelyja statyti,
apkrovė cerkvėms kaip

[pavietrėm's,

baugu ir pamislyti.

Spaudžia muzikus, spaudžia

[bajorus,

taip kunigus ir ponus;

aptemo visa mūsų Lietuva,

kaip debesys užėjo.

Nebėr linksmumo visai

[Lietuvai,

nes tyrionys suėmė;

susgrūdō būriai juodu

[barzdylų,

o mūsųosius ištrėmė.

Ateis ta diena, užpus kits vėjas,
viskas išvirs iš vietos;

tiktai mes, broliai, kėskim

[ik galiai,

nudžius mūsų ašaros,—

ateis ta diena, pašauks

[kiekvieną

iš Tomskos ir Samaros.

Visų tų savo šalies nustojusių dainininkų pryšakyje stoja jaunas kunigėlis, vėliau vyskūpas, Antanas Baranauskas. Aprašydamas savo 1858 m. kelionę akademijon, ši tą gal ir vėliau įterpęs, jis savo Kelionėje Peterburkan⁵⁵⁸) vaizdžiausiai ir gaudžiausiai išreiškė 50—60 m. lietuvių jausmus. Jo Kelionė suskilo atskiromis dainomis, kurios žmonėms didžiai pamėgo: *Sudiev, Lietuva*, man linksmu buvo gyvent savo šalelėj,—širdį man skaudžia, skaudžia ir gaudžia, svetimojon važiuojant; *Nu Lietuva, nu Dauguva*, pasilikit sveikos (Anei rašto, anei druko mums turėt. ne duoda; tegul, sako, bus Lietuva ir tamsi ir juoda. Kad tu, gude, ne sulauktum, ne bus kaip tu nori, bus kaip Dievas duos, ne tavo priesakiai nedori); *Ne taip skamba akmenėliai* patkavoms daužyti, kaip vaitoja mūsų broliai šiaurėn išvaryti,—ne taip staugia platus plentas gniaužtas diližonais, kaip vaitoja mūsų žemė po svetimais ponais,—ne taip puola drėgnas rūkas kai dienele švinta, kaip gausingai mūsų brolių ašarėlės krinta ir t.t. Čia pat reiktų pridurti ir to pat Baranausko 1857 m. *Giedu dainelę, savo giesmelę* apie rūpesčius, vargelius Lietuvos krašto, ne taip iš rašto—giedu senųjų žodelius; ypačiai tos dainos garsūs, skambūs ir gaudūs Kalnai ant kalnų, o ant tų kalnų kalnai ir maži kalneliai⁵⁵⁹).

Baranausko dainelės, tiesa, iš šalies tejęjo į žmones, bet jos, beabejo, prilaikė juose savo šalies ir praeities meilę. Šiaip, žinoma, jos ėmė varžytis su žmonių dainomis ir tiesė kelią pavojingai liaudies kūrybai patrijotinei poezijai. Baranauskui praskynus kelią, atsirado *Sunku gyventi žmogui ant svieto*, *Ne daugel mūsų, broliai, čion yra*, atsirado Maironio dainos: *Miškas užia, verkia, gaudžia,—Eina garsas nuo rubėžiaus—žirgą reiks balnoti,—Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka,—Jau slaviai sukilo ir k. t., Zauerveino Lietuviais esame mes gimę*, Vanagėlio *Kur banguoja Nemunėlis*, Kudirkos *Lietuva tėvyne mūsų* ir t.t. ir t.t.

O čia užėjo 1905 m. šturmas, suskambėjo naujų dainų kitos jųjų ir seniau buvo žinomos): *Atsisakom nuo senojo svieto, Neliaukim kuoptis į vienybę, Kad drąsiai liaudis su ginklu ėmė veikti* ir kt.

Beabėjo, šios ir kitos dainos, pats net mūsų chorų estetiniu žvilgsniu dainų parinkimas padeda gyvenimui dildyti dainose iš senesnių laikų užsilikusius istorijos prisiminimus. Tačiau kaip žmonių daina kad ir susiaurino savo geografinę sritį—daug kur mūsų žmonės yra nustoję dainuoti—betgi ne išnyko, gyvena ir gaudina mus (kai kur ji net vėlei išigavo į parapijas, iš kur jau buvo išnykusi), taip ir 1) tebeprilaiko ji istorijos prisiminimų, bent istorijos vardų daugiau nei paprastai tat manoma (gana pažvelgus į Lietuvos Mokslo Draugijos vis tebedidėjančią dainų užrašų turta), 2) prisiima į save šiuos ar tuos, svarbesnius ar nepersvarbius, bet žmonių omenėn puolančius viešojo gyvenimo, šių dienų žmonių istorijos vardus, nuotikius, vaizdus. Dainų istorija nėra dar užsibaigusi, bet ir istorija dainose nėra dar savo amžiaus atgyvenusi.

Tiesa, sunku dabar dėl dainų nusakyti, kurios bus pačių sodžiaus žmonių sukurtos. Matėme, kiek sveria „ne žmonės“ mūsų naujybinėje (gal ir ne naujybinėje!) istorijos dainoje: kitų 31 ar 63 m. dainų autoriai yra tikrai ar spėjamai žinomi, kitų kad ir nežinomi kuo vardu, bet neabejojamai bus «ne žmonės». Kiek gi tų dainų patiems «žmonėms» galime priskirti? Ir kuomet sakome čia apie žmonių dainas, turime omenėje ne kas jas bus sukūręs, tikrai kas prisiėmęs, prisisavinęs, nudainavęs. Žmonės jas dainuoja, skaito savo dainomis—mums to gana; tai ir bus *žmonių dainos*. Kas kita jų forma, kuri taip dažnai skiriasi nuo jų sėnųbinių dainų ir retai tesulygsta su jomis.

Kad istorijos gyvenimas vis dar tebeveikia į mūsų dainiją, turėjome jau ankščiau pavyzdžių iš Japonų karo, net iš vokiečių invazijos Lietuvon. Čia duosime dar kelis pavyzdžius.

Yra visa parapijos gyvenimo dainija, tikra parapinė poezija. Kunigų kilnojimas, bažnyčios statymas ir pan. paprasta jų tema. Štai iš vienos tik srities—daina *apie Užpalų bažnyčią* (Dabar linksmindamies dainuosim dainelę, o pasveikindami naują bažnytelę, džiaukimės visi iš Dievo malonės, mūsų parapijos susirinkę žmonės... Kitos parapijos taip savęs kalbėjo: Iškur užpalėnai tiek skatiko sudėjo? Du šimtai tūkstančių tai yra daugybė ir neišsakyta bažnyčios brangybė...⁵⁶⁰), —*Atsisveikinimas su Rokiškio* (Sudieu, sudieu jums, parapijonai, sudieu mieščionys ir visi ponai... Iškelia mane pakraštin Prūsų... Mieste Mosėdų rasiu aš kitą ten sau sėdą...⁵⁶¹), *Dusetų bažnyčios daina* (Padėk man, Dievuli, dainas rašyti, Dusetų parapijos vargus rokuoti... Klebonas... daleidimą gavo..., kad valnu mūryti..., Varšuvon išvažiavo plytų derėti. Ponė Tizengauzen neim pinigų... Žmonės iš Jelavkos net plytas veža... Vyskūps... pašventino... Jei patinka mano raštas, tegul gieda kožnas kraštas dainą Dusetų⁵⁶²), *Pandelio parapijos daina* (Pandelio parapija daug vargo datyrė, labai gailiai verkė, kai prabaščių skyrė⁵⁶³), *Rauda del Kozmino*⁵⁶⁴) (Pradėsim dainuoti apie kanauninką, Kupiškio kleboną—gerą pravadninką... Nebėra tėvelio mūsų mylimiausio, visos parapijos piemenio brangiausio. Šaluška

kunigas kaip tik dasižinojo, galvelę suspaudęs balseliu raudėjo).

Tiesa, tai vis Strazdo ir Vienožinskio krašto dainos, bet ir kitose Lietuvos srityse panašių rasime. Tiesa gi, kitos jų ne tik ne bus iš savo parapijos išėjusios, bet joje pat veikia užmirštos, o kurios jų išliks, iš anksto ne pasakysime: žmonių omenė ne būtinai garsiausius vardus ir dailiausias dainas užlaiko! Jog kartais, rodos, nepersvarbūs nuotikiai jų omenėje ima viršų ant svarbių, rodo Kražių kankynės neatsiliepinimas dainose, o vėl 1818 m. lietaus ir ledų *Koronė* pasiekė mūsų laikus tam tikroje dainoje ⁵⁶⁵):

*Tūkstantis metų aštuoni šimtai
aštuoniolikie žmonelių prigimti.
Buvom sulaukę meilės, patiekos,
tos neiščestės ne žinojo niekas.
Lijo čiela dieną ketures adynas,
ledų stovėjo kruvos penkes dienas.
Augusto mėnuo—šiltas čiesas buvo,
daugel tuo čiesu iškados pribuvo.
Rugius priėjusius iš čerito sulaužė,
žmonės verkdami savo rankas gniaužė.
Ir vasarųjų su žemėms sumaišė,
laukai ir pievos su žeme sumušo ⁵⁶⁶).
Šiltas čiesas buvo augusto mėnesij,
padarė iškadą, nēr kam pasiskūsti.
Žiekai, piemenys vos gyvi liko,
daugel be čieso galvijų išnyko.
O jau už tala, kad ant skrypkų groja,
padabniai Dievas mus visus koroja.
Seniai ir diedai, ant jaunųjų spėjat,
padabniai patys Dievui nusidėjot.
Pasiprovykit gale gyvenimo,
tegul iš jūsų paveikslus ima.
Duokit jauniėsiems paveikslus tokius,
jogei tai yra griešyt ledokas.*

O čia iš parapijos akyračio platumon išplaukianti daina ⁵⁶⁷):

*Užaugau Pasvaly,
apleidžiau miestelį,
išėjau mandravot,
sau laimės paieškot.*

*Iš namų eidamas,
gailingai verkdamas,
parpuolęs ant kelių,
būčiavau kryželį.*

*krutėjau pamaži
į miestą Panevėžį,*

*vakzale sustojau,
po miestą vaikščiojau ⁵⁶⁸).*

*I vagoną sėdau,
rankas susinėriau,
į dangų žiūrėjau,
tėvynės gailėjau.*

*Mašina sujudo,
širdelė nuliūdo,
greitai aš pamačiau
ponystę vokiečio.*

*Hamburge sustojau,
po miestą vaikščiojau,
ten rūbus sau radau
Amerikos mado.*

*Nuėjau ant porto,
pamūčiau akrento,
kaip ant strošno sudo
ir dūšia nuliūdo.*

Susėdom akrente,
iš visur surinkti:
ten buvo *prūsokų,
lietuvių, paliukų.*

Ant krašto atstojau,
nuliūdęs dumojau:
gal laimės ne rasiu,
ant marių paskėsiu.

Ein vilnys ūždamos,
akrentą sukdamos;
nėr baimės didesnės
ir smerties greitesnės.

Be kapų, kunigų,
bažnyčios apeigų,
sirenos užgiedos,
žuvelės palaidos.

Po dienų trylikos
krašte Amerikos.
Sudiev dabar visiems,
nebesimatysim.

Per dienų trejetą
pačioj Amerikoj
Te Deum laudamus
giedosim džiaugdamies.

Kasžin, gal kaip mes šiandien mūsų senovės kariavimu kad sekame, taip ateityje džiaugsimės dainoje prilaikę šios Amerikon kelionės įspūdžius!

Yra betgi naujų dainų, kuriose minimi yra net pasaulinės reikšmės nuotikiai, pavyz. *Kitajaus* 1901 m. daina⁵⁶⁹):

Kitąkart Kitajaus žemės
žmonės ne žinojo,
ponai kas arbata gērė,
tie teminavojo.

Kitajų arbata auga,
gal ten ir pipirai,
to ir dabar mes ne žinom,
ne meluoja vyrai.

Tiktai dabar ten kariauja
aštuoni karaliai,
visi Europos didžiūnai
ir visi dauggaliai:
prūsokai, prancūzai, anglikai,
italai, japonai,

austrijokai ir maskoliai,
da amerikonai.

Visi mušas, visi pešas,
tiktai ne įveikia;
kad antros tiek būtų liaudies,
ant Kitajaus reikia.

Tu Kitajau, baisus esi,
kiek ten svieto žusta,
kad ir iš visos pasaulės
ten kareiviai plusta.

Geriaus eikit visi namo,
kur tėvai, matušės,
pas savo brolius, seseles,
pas meilias mergužes.

O čia jau Lietuva vokiečių okupacijos metu⁵⁷⁰):

*Kur gimiau, augau,
ar ne Lietuvoj?*

Kur duoną valgiau,
ar ne Lietuvoj?

*Diena rūsti,
diena sugraudinta,*

*dabar Lietuvą
yra suvarginta.*

Mūsų Lietuvą
kaip rožė žydėjo,
mūsų Lietuvą
kaip mėta kvepėjo.

Diena rūsti,
diena sugraudinta,
dabar Lietuva
yra suvarginta.

Ak Dieve Aukščiausias,
gelbėk tą Lietuvą,

nes jau mūsų broliai
kiekvienas pražuvęs.

Diena rūsti,
diena sugraudinta,
dabar Lietuva
yra suvarginta.

Tas bendras Lietuvos įvaizdis sustiprinamas dar kitomis dainomis⁵⁷¹), pavyz.:

Kada saulelė liūdna tekėjo,
tai su *germanais* karas prasidėjo.

Oi tu Lietuva, žemele mūsų,
tave aplanko kareiviai Prūsų.

Kaip į Lietuvą pradėjo joti,
pradėjo žmonės gaudžiai raudoti,
bėgo iš namų kiek kas galėjo,
Prūsų matyti nieks ne norėjo.

Išbėg iš namų, alpsta, dejuoja,
badu mirdami jau jie vaitoja⁵⁷²).

Arba žinomos dainos žodžiais prasidedanti nauja daina:

Paklausykite, broliai, trumpų mano žodžių,
menka mano kalba, imkite širdin žodžius.

Broliai lietuviai, ant manęs ne pykit,
ką aš rašysiu, noriai skaitykite!

Mūsų tėvynė, brangi Lietuva
po valdžia nemcų dabar pakliuvo.

Liūdna dėl mūsų *ta vasarėlė,*
kaipo rūstinga mums motinėlė,

Šaudė armotos, degė ulyčios,
liko be varpų visos bažnyčios.

Tylėjo varpai, nebegrojijo vargonai,
buvo nuliūdę žmonės ir ponai.

Ėjo bažnyčion visi po vieną,
jie ne žinojo, kas tai do diena.

Sveikin viens kitą visi nuliūdę,
eina prie darbo kaip ir apsnūdę.

Kad jau *germanai pas mus atėjo,*
visi su baime to svečio laukė.

Mes nelaimingi daug vargo matėm,
kožnas prie gričios apkasus kasėm.

Sodžiai, vienkiemiai degti pradėjo,
rankas nuleidę žmonės turėjo.

Granatos trūksta, net žemė dreba,
tada jau žmonės labai nustebo.

Rusų kazokai mumis paliko,

tuojau germanai plačiai aptvino.
Prijojo dvarus, net ir ulyčias,
arkliai stovėjo kluonuos ir grįčios.
Kareiviai ėjo, ėmė ką gavo,
o kas juos prašė, kartais mojavo.
Ėjo per grįčias visi krūvoje,
vaikellai verkė, močios bijojo.
Ant Dvinsko grūdos kaip didis šturmas,
ant mūsų lauko liko tik purvas.
Tenai juos *rusai* smarkiai užstojo,
didžią daugybę nemcų paklojo.
kiti sugrižo, pas mus gyveno,
kas tik papuolė, viską gabenė:
Kas tik turėjo javų ar šieno,
vištų, kiaušinių, sviesto ar pieno.
Ėjo per gurbius jie kožną dieną,
paliko tikslai karvytę vieną.
Padarė vargus neapsakytus,
atėmė žirgus ir pakinkytus.
O kiek jie liko našlių, vaikelių,
katrie nebturi savo tėvelių,
kas dieną laukia tėvelių mūsų,
o jie jau *guli po kulka prūsų.*
Bėdos mums buvo, kad valdė ruskas,
šiandien gyvenam, valgom be druskos.
Sunkūs tie laikai dabar dėl mūsų,
pažinom visi mes ranką prūsų.
Kur gi tie laikai jau pasidėjo,
arkliai, pakinklai mūsų žvangėjo,
šilkinės skaros, juodi žiponai—
nebenešioja gražių ir ponai.
Kiti jau sakė, kad Dievo nesą,
valgė petnyčioj sviestą ir mėsą;
praslinko dėl mūsų jau tos dieneles,
duok Dieve bulbių tik ir duonelės.
Tikra teisybė čionai, ne melas,
šitos dainelės dabar jau galas⁵⁷³).

Tikra teisybė, ne melas—ir mes pasakysime, liūdnei prisiminę
tuos laikus. Pabaigai privesiu dar vieną dainą⁵⁷⁴):

Nauji svečiai jau pas mumis lankytis pradėjo,
ir savo tvirtą valdžią ant mūsų uždėjo;
baido, gandin anie žmones, kad anų klausytų
ir jų visą paliepimą anie išpildytų.

Liepė griovius jiems sukasti, kelius padaryti,
nuakėti, nublinkuoti ir žvirų nuvežti;

katrą baltą dienužėlę naujas žinias neša
ir į kaimą atvažiuavę, viską jie surašo.

Savo knygas pasiėmę, jau kitur važiuoja,
ant šunų labai jie pyksta, kad į anus loja;
*jų kalbos ne gal suprasti, jie per nosį knarkia,
o už šunį reik mokėti šešiolika markių.*

Kad mažą sodele reik kur išbandyti,
sako, kad siauros ulyčios, reikią paplatyti;
vokiečiams smailūs pakaušiai, ne gal greitai joti
šaly gatvių, medžiams šakas liepė iškapoti.

Anie pypkės didžiai ruko, biau ru pažiūrėti,
ir pažarui atšitikus liep kobinius turėti.
Mums ant turgaus atvažiavus neramu stovėti,
priėję du žandarų prašo užmokėti.

Jie skambiu ⁵⁷⁵⁾ ne nor mainyti, anie smulkių prašo,
rankon kreidą pasiėmę, ant vežlankių rašo;
kokie anie gaspadoriai yr ant mūsų ūkių,
tie žandarai perskeltskverniai laksto kaip padūkę.

Gal ir šimtą kiaušinių ant karto išgertų ⁵⁷⁶⁾,
liepią šulnius užtaisyti, kad ne pasinertų.
Keliauninkams anie naktį ne leidžia vaikščioti;
kad patinka katrą keliu, pradėd raštavoti.

Nuliūdimas širdį mano spaudž katrą adyną,
kad *pradėjo jaunuomenę vežti į Berliną.*
Aš jums rašau tikrą tiesą ne kaip kokią tyčią,
kad *priseis mums šlavinėti Berlino ulyčią.*

Kaip galėsime iškentėti tą baisųjį karą,
Vokietijoje tiek tegausime duonos pusę svaro.
Daugiau blogo mes patirsime ne kaip kokį gerą,
laukai mūsų stov nedirbti, kelius taisyt varo.

*Vež į Prūsus sidabrinčius, iš vež ir auksinius
ir vis Rygą nor atpirkti, kaip kupčius kiaušinius.*
Vokiečiai tur didį norą ieiti į Rygą,
o rusai neįleidžia, greit išbado su špyga.

*Prie didžiųjų tų armotų mūsų broliai stovi,
o Rusijos patsai caras juos komandavoja.
šimtās metų jau pradėjo kaip tāsai bebuvo,
kad reikėtų mums apleisti tėvynę Lietuvą ⁵⁷⁷⁾.*

Ne abejoju, jog ir 1919 m. bus atsiliepę mūsų dainose. Susi-
mildami, rinkite jas ir žymėkitės! ⁵⁷⁸⁾

PASTABOS.

1) Vulfstano pasakojimas yra užrašytas ir paskelbtas Anglų karaliaus Alfredo Didžiojo (871—901).—Scriptores rerum prussicarum. I. 1861 m. (Wulfstans Reisebericht, p. 732—735).

2) A. Mierzyński. Źródło do mytologii litewskiej. 1892 m. I. 88—90.

3) J. I. Kraszewski. Litwa. 1847 m. I. 294.

4) Ludwik z Pokiewia. Litwa. 1846 m., p. 295.

5) To pat Pieśni litewskie. 1846 m., p. 97—98.

6) Ditlebs von Alnpeke Livländische Reimchronik (Scriptores rerum livonicarum. I. 1857 m., p. 572—576).

7) Lietuvių dainų literatūros istorija. I. 1919 m., p. 5.

8) (S. Daukanto) Dajnes Žiamajtių, p. VIII—IX.

9) Lietuvių dainų literatūros istorija. I. 8 prierašas.

10) Preussische Chronik. 1876 m. I. 91.

11) Prierašas prie Gražynos. Grunovių pakartotojo dar, jo žinią visai pavaikindami: Lucas David. Preussische Chronik (—1583). 1812 m. I. 100—101; Ch. Hartknoch. De festis veterum prussorum diebus (Selectae dissertationes historicae de variis rebus prussicis. 1679 m., p. 176); T. Narbutt. Dzieje starożytne narodu litewskiego, 1835 m. I. 282—283.

12) Strikauskio žiniās išlukštinau savo Lietuvių dainų literatūros istorijoj, I, 9—13.

13) Kronika polska, litewska ir t. t. 1846 m. II. 245.

14) Polnoje sobranije russkich lietopisiei. XVII. 248 ir 302.

15) Lietuvių dainų literatūros istorija. I. 10—11.

16) Kronika. 1582 m., p. 443; 1846 m. II. 36—37.

17) Historiae Lituanae I. 1650 m., p. 330.

18) J. Juškievič. Litovskija narodnyja pieśni. 1867 m. № 4. — Lietuvių dainų literatūros istorijos p. 12 yra mano neištaisyta spaudos paklaida; turi būt «J. Juška 1867 m. № 4».

19) S. Mikuckij. Vstupitielnaja lekcija («Varšavskija Universitetskija Izviestija», 1876 m. № 1).

20) J. Juška, 1867 m., № 5.

21) Kronika. I. 320. Piešni o Dowmancie.

22) Al. Brückner. Starożytna Litwa. 1904 m., p. 27.

23) Kronika. I. 318—319.

24) Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane. 1847 m., II-ji kilmės lentelė.

25) J. Pistorius (leid.). Polonicae historiae corpus. 1582 m. II. 212.

26) Kronika. II. 204.

27) J. Juška, 1867 m. № 9. — Užrašyta toje pat Ariogalos apylinkėje, ką ir Gurdos daina.

28) J. Basanavičiaus Oškab. dainos, № 122 (1870 m.).

29) J. Basanavičiaus, № 410 (1899 m.).

30) A. Juškos Liet. dain., № 45.

31) A. Schleicher. Handbuch der litauischen Sprache, II. 40 (Kumutacio užr. 1852 m. pas Ragainę).

32) Beabejo, praleista visas posmas. Labai gaila, nes dabar neišku, arbe karaliaus bajorai čia bus važlavę ar kas kitas.

33) Vienas — du posmu apleista. Ne paaiškėjo tat, kuo panelė statėsi esanti.

34) J. Basanavičiaus Lietuviškai—trakiškos studijos (1898 m. «Dirvos» № 4 kn. 5), p. 72, «Dirvos» red. kun. J. Miluko užrašyta Šenadorio vestuvėse iš Seirijų Rameikio, «o iš ginčių, kurias senos moterys pakėlė apie tai, kad dainuotojas perkeičias žodžius, pasirodė, jog šios dainos varijantai yra žinomi ir kituose Dzūkijos kraštuose, o net ir apie Senapilę, pas kapsus, guogus. Iš prieštasties veselinio trukšmo ir linksnumo česnyje esančių, kurie įsismaginę jau kožnas savo daina ir tai vis navatnesne gyresė, negalima buvo užrašyti visų variantų paminėtos dainos».

35) Liet. Moksł. Dr. K. Krupavičius Dzūkų dainos iš Lazdijų (iš «Žarijos» redakcijos), sąs. № 51 daina № 25.

36) J. Basanavičiaus Lietuviškai — trakiškos studijos, p. 61—72: Sargon'as.

37) Ten pat, p. 71.

38) Dainos, 1825 m., p. 353—354.

39) «Dziennik Wileński» 1817 m. № 35 (30. XI).

40) Dajnes Žiamajtių. 1846 m., p. IX.

41) Daynas Žemaycziu. 1829 m., p. 6.

42) Ludwik z Pokiewia. Pieśni litewskie. 1844 (įžanga nuspauzdinta iš 1838 m. «Tygodnik Petersburski»), p. 6—10.

43) M Biržiška. A. Baranauskio «Kelionė Peterburgan» (1908 m. «Vilniaus Žinių» № 130); Vyskūpo Baranausko raštai (Seinuose, 1912 m.), p. 41—42.

44) 1828 m. «Kolumb» n. IV, p. 200—202.

45) X. Lud. A. Jucewicz. Wspomnienia Żmudzi. 1842 m., p. 116: „pieśń tę w okolicach Połagi slyszalem“. — Ludwik z Pokiewia. Walenowicz (1841 m. «Linksmine», p. 194): (pieśń tę) «przed kilku laty przesłałem był ą. p. Brodzińskiemu» (Br. pasimirė 1835 m.). Birutos vertimą Jucev. duoda jau 1838 m. (1838 m. «Biruta» p. 1—3) — E. Gisevius. Eine lithauische Ballade («Neue Preussische Provinzial-Blätter, B. III, Heft 5, 1847 m.), teikdamas Birutos originalą ir vertimą (p. 367—371), sako (p. 367): „Mir theilte sie der Herr Kaplan Baumgart, der sie von einen Geistlichen in Polangen erhielt, vor kurzem mit“. W. Pol (Dzieła, IX. 1878 m., p. 120—prieš rašė prieš savo Placówka pod Birutą (Pieśni Janusza) rašo: „Henryk Kałusowski, obeznany z starożytnościami żmudzkiemi, powieǳiał, iż znalazł (w okolicach Połagi) szczątki pieśni, opiewających wyprawę hetmana Żmii na Birutę“. Toje pastaboje (Pieśni Janusza pasirodė 1834 m.) turbūt turima omenyje Kestutis ir Biruta.

46) E. Gisevius, ten pat, p. 367: «Gewisz findet sich in jener Gegend (Palangoj) noch ein ganzer Cyklus von historischen Gesängen, zu dem diese Daina gehört... Die Melodie ist einfach und volkstümlich und scheint für wirkliches Volkslied zu sprechen“. J. I. Kraszewski (Litwa. 1847 m. I. 296) sviruoja.

47) (S. Daukanto) Dajnes Žiamajtių (1846 m.), p. 137.

48) Daukantas, p. 135—137; Juškos Svotb. dainos, № 295; Jucevičius, Wspomnienia Żmudzi (1842 m.), p. 119—121; Gisevius, Eine lith. Ballade.

49) Lietuvių Mokslo Draugijos folkloro archivas: Milvydas, sąs. № 59, daina № 6; M. Davainius-Silvestraitis, sąs. № 77, daina № 79; Zubrickas, sąs. № 134, daina № 46.

50) E. Wolter. Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts, 4. Dionysius Paszkiewicz („Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft“, Band IV, p. 309—310: Dumoimas Sena Ziemaytczia ant Kalna Birutas Dayna Historini).

51) Kiti: Kur mums išplėšė mūsų neprieteliai.

52) Kiti: Artį susiedu kuršėnų ir prūsų.

53) Kiti: Tasai karaliaus dėdė, Keistuts buvo.

54) Kiti, matyt, vardą pamiršę: vienturtį.

55) 1838 m. «Biruta» p. 153. Antrosios vertimas: «Dziko wicher w lesie wyje» primena kitos Jucevičiaus teikiamos dainos pradžią: «Smarkiai ūžia vies (vėjas) miškuose» (Lud. z Pokiewia. Pieśni litewskie. 1844 m., p. 33).

56) Jucevičius, matyt, pripažįsta čia kalbant apie Jūrą—upę, ne apie jūrą—mares.

57) Jucevičius prirašo: Litwy (Pieśni litewskie, 19).

58) Vilniuje.

59) 1838 m. „Biruta“ p. 153—154 ir Lud. z Pokiewia. Pieśni litewskie, p. 19—20.

60) „Szauklis ten który trąbi albo bije w bęben na pobudkę. Szauklami na Żmudzi nazywają stróżów nocnych. W dawnem wojsku litewskiem musieli oni spełniać obowiązek doboszów“ (Lud. z Pokiewia. Pieśni litewskie, 103).

61) 1838 m. «Bojan», p. 145—146 (pažym.: «Sałanty 1837 r.») ir Pieśni litewskie, p. 40—41.

62) Anachronizmas — vertėjo ar autoriaus?

63) A. Mickiewicz. Poezye. 1888 m. II. 57.

64) J. I. Kraszewski. Litwa. I. 296.

65) Ludwik z Pokiewia. Z mowy litewskiej (1841 m. «Linksmine» p. 74—75) ir Pieśni litewskie (1844 m., p. 73—74).—Odinčio (Odinio?) «Czegoś smutny, ojciec stary? Wyprawiłem syna mego, wyprawiłem na tatory... krew tatarska rzeką płynie, broń tatarska mostem leży» (Poezye, 1832 m., p. 88—89) yra tai Rėzos „Ko dejavo tetužis senasis“ 183—14 m. dainos perdirbimas, kurioje, žinoma, nėra žodžio nėra apie totorius.

66) L. Kondratowicz. Dzieje literatury w Polsce. 1850 m. I. 204, sekdamas Wiszniewski'ū, kuris pasiėmęs šią žinią (žiūr. K. Wł. Wojcicki. Historia literatury polskiej. I. 1859 m., p. 464) iš Stan. Sarnickio XVI a. rankr. Księgi hetmańskie.

67) W. Łast. Pierśaja czytanka. 1916 m., p. 59—60.

68) J. I. Kraszewski. Litwa. I. 296.

69) Ludwik z Pokiewia. Z mowy litewskiej (1841 m. „Linksmine“ p. 75—76) ir Pieśni litewskie (1844 m., p. 71—72).

70) Jucevičius: Tatorej joja, jojent kałbeja.

71) Juc.: Nieks su jemis ne pasiramoses (nie stoczy walki).

72) Juc.: Nes...

73) Ludwik z Pokiewia. Litwa. 1846 m., p. 111. Vertimas p. 111—112.

74) Ten-pat, 111. Didžiumai Jucevičiaus teikiamų dainų pasiekiant mus tik išverstai, duodame čia Žiobrių ir totorių vertimą, kuris rodo, jog J. juos versdamas gan artimas buvo originalui; tat spėjame, jog taip pat ir tais atvejais, kuomet dainų vertimus (be originalų) mums teikia:

Łany zielenieją, lasy kwitną,

Tatarzy jadą, jadąc rozmawiają (kałbeja !):

„Piękne są dwory litewskie,

lecz mężni rycerze i zajądą żubry.

Jak tych rycerzów zwyciężyć?

Jak tych żubrów wyniszczyć?

Rycerze olbrzymy, żubry srogie,

żaden z nimi nie stoczy walki.

Dosyć myśleć, dosyć gadać,

morze przepłyniesz, jesion przychylisz,

lecz ani rycerzów ani żubrów

nigdy nie zwyciężysz.

75) L. M. Dr. folkloro medžiaga — K. Krupavičiūtės Džukų dainų rink. sąs. 51 № 34, iš „Žarijos“ redakcijos gautas.

76) Ludwik z Pokiewia. Z mowy litewskiej (1841 m., „Linksmine“ p. 73) ir Pieśni litewskie (1844 m., p. 53—54).

77) Ludwik z Pokiewia. 1838 m. „Bojane“ p. 144—145 (p. 146: „Sa-
łanty 1837. r.“) ir Pieśni litewskie (1844 m., p. 38—39).

78) Pirmoji eilutė ir vertimas (ne visur tikslus, pav. Badas, vargas,
linksminuoju išversta: pėdžac me życie tułacze) paduota 1838 m. „Bojane“
(p. 143—144 su priedais p. 146: „Sałanty 1837 m.“) ir 1844 m. Pieśni li-
tewskie (p. 36—37), visas tekstas su vertimu — Litwa, 1846 m., p. 96—97,
ten pat pastaba: „wolny przekład“.

79) Em. Staniewicz. Spiewy ludu litewskiego (1820 m. „Tygodnik
Wileński“, t. X, p. 189—190): „motinėlė... išleidė į didį vaiskelį... Ant juo-
dojo į vaiskelį jojau“ — A. Juškos Lietuviškos dainos, № 964: „su juo-
duoju karumenę josių“, № 791: „su juoduoju karumenę josių“; Lietuviškos
svotbinės dainos, № 21: „su juoduoju į vainelę josių“.

80) Ludwik z Pokiewia. Litwa. 1846 m., p. 195. „Ir iš Rygos mel-
nias“ (melnis) Juc. verčia (p. 196): był z Ryzskiej psarni“.

81) A. Juškos Lietuvos dainos, № 57; pakartota Amerikos lietuvių
1893 m. dainyne (Liet. dainos iš visur surinktos), p. 309—310.

82) S. Stanevičia. Daynas Žemayczii (1829 m.), p. 53—54; Ludwik
z Pokiewia. Litwa 1846 m.), p. 100—101; J. Juška, 1867 m., № 17; Brug-
mann, № 101 ir k. t.

83) Н. К. Черты изъ жмудской народности («Вилевскій Вѣст-
никъ» 1867 m. № 141), daina užr. Šiaulių aps. Šiaulių gim. II kl. mokinio
Dimitro Ivanovo.

84) A. Juškos Lietuviškos dainos, № 1078 ir kt.

85) Ten-pat, № 1079.

86) Ten-pat, № 1122.

87) Ten-pat, № 1169.

88) Ten-pat, № 1071, pastaba p. 38.

89) Brugmann. Litauische Lieder. 1882 m., № 51 (nuo Garlevos).
Brug. mano, bene bus čia Vėliava pakeista panašiai skambancia Vėliuona,
lyg rišdamas tą dainą su Neselmano № 22 iš 7-rių metų karo (Žaliojoj
žolelėj). — 1893 m. amerikiečių dainyne (p. 318): Aukakalniškiuos, pakal-
niškiuos didis karas buvo.

90) Karalium — karelium — kareiviu. Žiūr. 1362 m. Kauno paėmimo
dainą. Amerikos lietuvių 1893 m. dainyno leidėjai šiaip aiškina (Liet. dainos
iš visur surinktos, p. 324): „Karelis reiškia kareivį, ricierių, o paėina nuo
žodžio karis. Kareliu pavirsiu tai yra įeigu numirsiu ant vainos, būsiu mi-
nėtas kaip tikras ricierius, kuris garbingai mirė“. A. Juškos Liet. dain.,
№ 1176: Į krygę josių, kareiviu pastosių ir Ragainę vajavosių.

91) Ten-pat, № 1145.

92) A. Juškos. Liet. dainų, № 1162.

93) A. Juškos. Liet. dain., № 1173.

94) L. M. Dr. J. Širvydo (Panemunėlio par. jaunimo 1894—1895 m.
„Triusas Mužikėlio“) rink. daina 29 („senovinė“) I, rink. p. 163.

95) L. Giros. Iš lietuvių liaudies poezijos (1913 m. „Vaivorykštės“
kn. I, p. 174 — Paberžės par daina).

96) L. J. Rhesa. Dainos. 1825 m., p. 94 ir 96.

97) Žiūr. Lietuvių dainų literatūros istorijos I. 114 (priedas 375),
kur nurodyta dainos literatūra ir aiškinama jos autentiškumas.

98) NARBŪTO Dzieje narodu litewskiego. III. 1838 m., p. 68. — Kra-
šiausio Litwa I. 1847 m., p. 63, 465—466. Pats Rėza tos dainos svarbumo
istorijos tyrinėjimui, regis, ne bus pastebėjęs, kas juo didžiau prirodo ją
esant tikrai iš žmonių užrašytą (Piktupėnuose palei Tilžę).

99) L. M. Dr. J. Širvydo rink., № 30 („senovinė“), I rink. p. 164,

100) Ten-pat, № 32 („senovinė“), I rink. p. 165.

101) A. Juškos. Liet. dainos, № 1082. — 1882 m. „Wisłos“ tom. II,
p. 780 bene J. Karlačiūsus duoda J. Kibarto vertimą lenkų kalbon savo
str. Dwie pieśni litewskie ze wzmianką o Chodkiewiczzu, pridūrdamas:
„z polskich śpiewów ludowych nie znamy żadnego, który by przechował

imie sławnego hetmana,... lud litewski... okazał się wierniejszym pamięć wielkiego wojownika“.

102) Anoji — nuo Viksvytės, šioji — nuo Blažienės.

103) A. Juškos Liet. dainos, № 1107. Taip pat išversta „Wisłos“ straipsnyje.

104) J. Chodźko. Żegota z Milanowa Milanowski (Podania litewskie. Serya pierwsza i druga. 1870 m., p. 176—177). „Pieśń, która i dotąd na Żmudzi między ludem pospolitym śpiewana“ (176). Bene iš pakursės: Chodźko remiasi Linkuvos Milianovu, Vilniaus gub. buvusiu bajoru deputatu (171). Ta pati daina kai kuriomis atmainomis yra ir J. Basanavičiaus užrašyta ar pakartota 1867 m. Oškabalių kaime Suvalkijoje (Ožkabalių dainos, 1902 m., № II).

105) A. Juškos. Liet. dainos, № 1102. Nuo tos pat Viksvytės ką ir Augin tėvas sūnelį (apie drūtąjį Katkų).

106) Kantyczkas žemaityszkas arba giedoimay... par rupesten... kun. Wincenta Martiniona iš Walmusu Walmika arba Wilmika.. (be titulinio lapo ir daugelio puslapių, apie 1830 m. — Lietuvių Mokslo Draugijos knygyno № 203/64), p. 614—615.

107) Tenpat, p. 615—619.

108) Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje, p. 173.

109) Dzieje starożytne narodu litewskiego. I. 55.

110) Tenpat, 55.

111) Tenpat, 53.

112) Rėzos Dainų (1825 m.) p. 282. Toliau nieko bendra su Lietuvos daina nebeturi:

Po jūrių, po kalnelių
kavojau siratėles,
sušildžiau piemenacių.

Miela Saulyte, Dievo dukryte,
kas rytais, vakarėliais
prakūrė tau ugnele,
tau klojo patalėlį?

Aušrinė, Vakarinė:
Aušrinė ugnį prakūrė,
Vakarinė patalą klojo.
Daug mano giminėlės,
daug mano dovanėlių.

113) Karol M. Br.....i. Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty. 1844 m., p. 56—57.

114) Tenpat, p. 129.

115) Mačiulis — 1884 m. «Aušros» № 7—8, p. 250—260 ir „Mitteil. der lit. liter. Gesellschaft“ II. 2. p. 124; V. Kalvaitis. Prūsijos lietuvių dainos (1905 m.), № 511 (iš Ragainės par.). L. M. Dr. Markuzos rinkinio VI. 8 (... graudin mūsų širdužę).

116) L. M. Dr. folkl. Markuzos rinkinio.—Zubrickio-Viriko (184, № 76).

117) L. M. Dr. folkl. J. Širvydo rankr. Trišas Mužikėlio, I p. 82 № 7 (ciš burnos žmonių).

118) Tas pat sakoma anksčiau apie kryžievių vadą, o paskiau, kaip matysime, apie karalių.

119) A. Juškos Liet. dainų, № 1112.

120) 1794 m. sukilimo posmą savo darbe daugiausiai pasikartoju iš savo str. 1794 metai ir Kasčiuška mūsų dainose (1917 m. „Lietuvos Aido“ priede „Liuosoji Valanda“ № 2).

121) M. Biržiškos Antanas Klementas. 1910 m., p. 22—23.

122) R. M. Senovės daina (1902 m. «Tėvynės Sargo» № 10—11 A, p. 59—60). Ten: pilalės, upalės, kucaliai. Pasak R. M., kartu su kito mis dainomis kun. K. Jaunius ją nusiuntęs prof. Kuršatčiui išspausdinti.

123) Iš H. Budriaus „37 Dainos oder litauische Volkslieder“ 1848 m. („Neue Preuss. Provinz. Blätter“, V. 345) pasiėmė G. H. F. Nesselmann. Litauische Volkslieder, 1853 m.; № 32. Ten ir gaida. — Palyg. ir Ch. Bartsch. Dainų balsai. I. № 120. Barčo nuomone, daina kilusi iš Suvalkijos (II, p. 295).

124) Bezzenberger'io atmaina, 1882 m. (Bartsch. Dainų balsai, II. № 298). Barčo nuomone (II, p. 295), „Šilės Gryjus“ esąs senesnis medžiotojų dainos tekstas, gi Kasčiuškos vardas esąs naujesnis, XVIII a. „Nachbildung“.

125) Šilės atmaina esu jau paskelbęs 1917 m. „L. A.“, „Liuososios Valandos“ str. apie Kasčiušką dainose.

126) J. Basanavičiaus Ar buvo „Ašmenos“ vartai? (1905 m. „Vilniaus Žinių“, № 282).

127) A. Juškos Lietuviškų dainų (1882 m.), № 1118; K. Brugman'o Litauische Volkslieder (1882 m.), № 81; Lietuviškos dainos iš visur surinktos, 1889 m. išleidime p. 13—14, o 1893 m. išleidime p. 314—315; V. Kalvaičio Prūsijos lietuvių dainos (1905 m.), № 259, 367. Liet. M. Dr. M. Dav.-Silvestravičiaus rink. 77 № 25 (1882 m. nuo Raseinių).

128) L. M. Dr. folkloro medž. Vilniaus lietuvių gimnazijos mokinio J. Jakšto rinkinys.

129) 1884 m. „Aušros“ № 5—6 (p. 184—185), El. Zeronyčios užrašyta. — Jos atmaina L. M. Dr. folkloro medž. — iš Šiaulių atsiųstas Adolfo Švambario rinkinys, parašytas pirm kelerių metų.

130) Švambaris:

Kad Kasčiuška jojo
par žalią girelę,
žaliąją girelę
tamsiąją naktelę.

— Pastoi, pastoi, pons Kasčiuška,
atjoj Lenkų ponas!
Ir suklupo bėrs žirgelis —
Kasčiušką sugavo.

Taip greitai sugavo,
nevalioj apkalo
ir į tormą pasodino,
torme numarino.

Skambin skambinėli,
grajin vargonėli,
išskambino, išgrajijo
kojas ir rankaites.

131) Berods Barčas del vienos kitos Maž. Lietuvoje užrašytos dainos (№ 189—Po mano tėvo stiklo langeliu alyvužiai žaliavo, užr. 1886 apie Klaipėdą, № 338 — Šiandien midų gersim, rytoj iškelsim į Vengrijų žemę, užr. apie Stalupėnus 1825 m.) pastebi, jog jos priklausančios dar XIV a. (Dainų balsai, II. 294, 296). Tatai tegalima sakyti del formos ir atskirų sąvokų senobingumo, ne del dainos minimų istorijos vardu, kurie Maž. Lietuvos dainose nėra senesni per XIII a.

132) Seku Neselmanu (Litauische Volkslieder, 1853 m., № 10), kuris rėmėsi Rėzos (Dainos, 1825 m., p. 38) ir Gizevijaus (Acht zehn Dainos — „Neue Preuss. Provinz. Blätter“ 1846 m. I. 24) tekstais. Neselmano nustatytu tekstu seka ir Šleikeris (Lit. Lesebuchu. Glossar, p. 13—14). — Tą dainą Rėza išspradžių davė vertime str. Ueber lithauische Volkspoesie žurnale „Beiträge zur Kunde Preussens“, 1817 (1818?) m. I, iškur lenkų kalbon ją vertė Brodziński's str. O poezyi ludu litewskiego („Pamiętnik Warszawski“, 1822 m., III. 250). Kiti vertimai lenkų kalbon: Odyniec (Poezye, 1832 m., p. 88); Brzozowski (Pieśni ludu nadniemeńskiego, 1844 m., p. 82); Zatorski (Witold nad Worskłą, 1844 m., p. 147—148), Kraszewski (Litwa, 1846 m. I. 347).

133) Iš kn. Šadausko palikimo L. M. Dr. folkloro rinkinyje. — Vinco Krėvės Senovės džiūkų karo dainos (1913 m. „Vaivorykštės“ kn. II, p. 385). Berods L. G(ira) p. 390 apie V. Krėvės surinktas dainas sako, jog šis „ne vien surašė tas dainas, bet atmetęs taip barbarizmus, taip kitas vėlesnes stiliaus ir išsitarimų antplūdas, padavė jas kaip ir restauruotąsias, prisilaidydamas, be to, savo darbe dar tų bendrųjų pasaulinės poezijos taisyklių, kurių mūsų dainų nežinomieji įkvėptieji dainiai ne žinojo, o kurios, dainų ypatybių nenaikindamos, tik daugiau kultūros gali joms duoti“.

134) V. Kr.: Karaliaus kareivėlių (bene restauruoti?).

135) V. Kr.: Kai pasiugėjom, kai paugėjom, mes nujojom karalin, i Vengrijos žemele.

136) V. Kr.: Vengrų kareivius.

137) V. Kr.: Ir kėlės krygužėle, tai smarki muštinėlė.

138) V. Kr.: Aukštojo.

139) Neselmas, № 21.

140) A. Juškos Liet. dainos, № 99 (iš Vėliuonos apyg.). — Pakartota Amerikos lietuvių 1893 m. dainyne (Liet. dainos iš wisur surinktos), p. 323—324.

141) Yra vokiečių 1757 m. dainėlių, kuriose sakoma apie žygį i Bėmų šalį: O. Böckel. Handbuch des deutschen Volksliedes, IV leid., 1908 m., p. 258, 259.

142) A. Juškos Lietuv. dainų № № 1076 (O kad mes jojom), 1101 (O kad aš augau pas tėvužėlį), 1159 (Kad mudu augov pas tėvužėlį); Kalvaitis Prūsijos liet. dain., № 476 (Kol aš ne gėręs — baltas raudonas), be Bėmų arba Eistrų — № № 477 (Šiandien mes gersim), 479 (Prūsų karalius tur daug zalnierių).

143) Neselmas, № 22 ir priedas tai dainai p. 348: „Die Schlacht bei Welau, d. i. bei Gr. Jägersdorf“.

144) Merkinėje: J. Šimtakio Trakiečių džiūkų dainos, 1899 m., № 100.

145) Neselmas, № 23 (p. 348 priedas: «die Schlacht bei Kunersdorf»); Kalvaitis, № 501; Pakalniškis, Klaipėdiškių dainos (1908 m.), № 49. A. Juškos Liet. dain. № № 1072, 1073: O ant Kejzerių tribos ten didis karas buvo — bene bus tas pats Kistrinas.

146) Leskien, Lit. Volkslied., № № 60, 72; Kalvaitis, № 496.

147) Nelaimingais (nečestlivais) berneliais prasideda Moigio 1847 m. (Medega S. Daukanto biografijai, 1898, p. 64), Kolbergo 1853 m., № 9 (iš Žemaičių šiaurės) ir 32 (iš Jurbarko), 61 (iš Marijampolės), Juškos Lietuv. dainų, № 896 (gan atsiskyrusi nuo kamieno atmaina), Zubrickio 80 m., № 1 (nuo Seredžiaus — L. M. Dr. folkloro sąs. № 134), Basanavičiaus Ožkabalių dain. (1902 m. № № 13, 14, 222). Mūsų ponais (tais prūsokais) su šaltyšiais prasideda A. Juškos Liet. dain. № № 223, 1165, Kibarto Próbki piosnek litewskich (1887 m. „Wista“ p. 355), Janulaičio Malavėnų dainos („Mitteilungen der litauischen litterarischen Gesell.“ IV, p. 443, № 14, užr. 1893), Zubrickio № 12 (bene nurašyta iš Juškos Liet. dainų № 223). Yra dainos atmainų, prasidedančių tiesiog: Tilžės miestas brukavotas, ašaroms išklotas — Juškos Liet. dainų № 1115. L. M. Dr. folkloro J. Širvydo 95 m. (daina 106): Šiokie tokie metai, kad vis nepakajus, susbuntijo mūsų ponai drauge su maskoliais, rišo rankas, kaustė kojas...

148) Nuo prūsokų, nuo pagonų — Basanavičius, № 13.

149) Kitur sako dar aiškiau: i kalinį.

150) Iš Lenkų i Prūsus toli varė — Juškos № 896. Iš Lietuvos Prūsosna varė — Basanavičius, № 14.

151) i Naumiestį (uzorais apstatė), toliau i Virbalį — Basanavičius, № 13; kartais — i Geldapę — Juškos № 1165, Basanavičius, № 13.

152) Berlio miestelin — Juškos № 1165.

153) Ir Janulaičio, № 14.

154) Daugiausia iš Juškos № 223.

155) Basanavičius, Zubrickas.

156) A. Juška.

157) Kolbergas, Kibartas, Janulaitis. Janulaičio № 14 sako apie varymą į Kretingą; o gal tat bus kantungo pavirtimas geografijos vardu?!

158) A. Juškos Liet. dainų № 1115.

159) L. M. Dr. folkl. 19 L. Didžiulienė p. 139 ir kiek kitokią duoda atskirame lapelyje:

Lenkų žemėj daugel vietų apturi iškadą,
vienį sotūs ir laimingi, kiti kenčia badą.

Davė manei šimtą palkų per vieną adyną,
netropijau vieno žodžio kaip „ružį“ vadina.
Nešęslyvi mes berneliai, kur mes pasidėsime,
nuo maskolių prakeiktųjų kur mes beišbėgsim?

Šiaip tai daug trumpesnės atmainos negu mūsų žinomos. Įdėmi L. D—nės pastaba, jog tą dainą kn. Strazdas esąs parašęs. Gal tą atmainą pagaminęs, o gal ir aną, su prūsokais? Juk gyveno jis 1763—1833, ir XVIII a. įspūdžiai bus į jį veikę.

160) A. Juškos Liet. dainų № 1067.

161) A. Juškos Liet. dainų №№ 1112, 1113, 1537, Melod. lud. litewsk., № 711, Kun. Spudo L. M. Dr. folkloro 97 sąs. № 19 ir t. t.

162) Janulaitis, Malav. dainos, № 15. Geitler, Lit. Studien, № 12.—Tie įvaizdžiai, beabejo, vėliau buvo išstumti kariškaisiais:

Variniai bugneliai — mūsų tėveliai,
garsios trimitėlės — mūsų močiutės,
šviesusis kardelis — mūsų brolelis,
marga šaudyklėlė — mūsų seselė.

A. Juškos Liet. dain. № 896 (ir Liet. dainos iš visur surinktos, 1893 m., p. 319), Basanavičius, 14, ir kt. Progai pasitaikius, nurodysiu į rusų kareivių dainuojamą:

Наши матки — бѣлыя палатки,
наши сестры — мѣчи, сабли остры.

163) Beje, juodvarnio įvaizdis Nelaimingųjų bernelių dainoje bus turbūt iš Kistrino Juodvarnio dainos pasemtas.

164) Nelaiminguose berneliuose maskoliai: Basanavičius, №№ 14 (priešrašas), 222. Dainų neskaitlingumas, kuriose minima maskoliai, pasiaiškina politinėmis dainavimo, užrašymo ir skelbimo sąlygomis. Nejaugie, pavyzdžiui, kun. Juška nebūtų tokių dainų girdėjęs, o tuo tarpu niekur pas jį maskolių neužiname. Trijų brolių maskolių ranka: Schleicher, Litauisch. Leseb. u. Glossar (1856 m.), p. 39 (užr. apie Ragainę), Slančiausko L. M. Dr. folkloro 82 sąs. № 8, 83 sąs. № 129, L. M. Dr. folkloro medž. Vilniaus lietuvių gimnazijos mokinio Juozo Stankevičiaus Rudaminos par. (Suvalkijoje) užraš. atmaina prasideda:

Šiandien, broleliai, dar mes Lietuvoj.
ryt poryt jau būsim karaliaus valdžioj;
šiandien švytruojam plieno dalgeliais,
ryt poryt švytruosim aukso kardeliais.

Nuvarys visus Vilniaus miestelin

ir sustatys visus vienan pulkelin.

Pirmą kartą šovė — žemė drebėjo;

antrą kartą šovė — kraujas taškėjo.

Oi tu karaliau šviesaus proto,

kodel nestoji ant pirmo dūmo?

Oi kam aš stosiu ant pirmo dūmo,

turiu kareivių kai juodo purvo.

(Palyg. apie kryžievių vadą p. 25 ir vaivadą p. 34).

Ten nėra kunigų nei sakramentų,
eis dūšia iš kūno be testamentų.
Ne matys tėvelis nei motinėlė,
ne gailės broleliai nei seserėlės.

(Iš Magd. Stankevičaitės Vengėnų kaimo). Palyg. ir 1912 m. „Draugijos“ № 66—67 priedo „Ateities“ № 6—7, „Žiedų“ p. 51 (Stonkaitės iš Pašilės par.):

Mes penki broleliai žalioje lankoje,
ryto, poryto *karaliaus rankoje*.

Įdėmus, kaip tik mūsų tėmai tikęs ginčas tarp Kauno rusų gubernatoriaus raštinės vertėjo A. Daukšos, kuris įskundė dėl tos dainos „Draugijos“ leidėją kun. A. Dambrauską, jog kurstąs prieš carą ir raginąs ne stoti kariuomenėn, ir kun. Dambrausko, kurs tvirtino dainos „karalių“ esant „lenkų karalių“. Mūsų nuomone, kun. D. bus suklydęs, o gal tik rusus suklaidinęs. Karaliaus vardas, tiesa, nuo lenkų pasilikęs toje dainoje, beabejo, yra perkeltas į carą. O štai pati „Draugijos“ byla, kaip ją man yra iš žandarų medžiagos surašęs Vac. Biržiška:

10 liepos 1912 m. žinomojo Lietuvoj legalio laikraščio („Liet. Balsas“ Petrapilyje) 1904 m. buvęs redaktorius ir leidėjas, vėliau gi vertėjas iš lietuvių kalbos prie Kauno gubernatoriaus, A. Daukša padavė Kauno gubernatoriui skundą-pranešimą (gautą 12 liepos), kad 66—67 „Draugijos“ numerį, jos priede yra spausdintos eilės „žiedai“, kurių vertimą čia pat jisai pridėjęs ir kuriuos „reikia skaityti uždraustais“, kadangi:

- 1) Jose drįstama kritikuoti caro asmenį;
- 2) Jos turinčios tikslą diskredituoti kariškąją discipliną, mesdamos šešėli visai neteisinių apkaltinimų;
- 3) Stengiasi įkvėpti pasibaurėjimo prie kariuomenės tarnystės abelnai.

Todel tat, jo nuomone, kun. Dambrauskas, „Draugijos“ redaktorius, patalpinęs tokias eiles, ypač gi dvasiškame laikraštyje, pasielgęs mažiausiai ne korektiškai.

Perskaitęs tokį skundą, pildęs tuomet Kauno gubernatoriaus priedermes, vice-gubernatorius Kniazievas tuojau tą pačią dieną, net jokių paaiškinimų nepareikalavęs, pabaudė kun. Dambrauską 500 rublių baudmės arba 3 mėnesiams kalėjimo.

Jau 13 liepos buvo įnešta baudmės pinigai, bet kun. Dambrauskas nepasidavė.

Jis tuojau 22 liepos rašo prašymą Kauno gubernatoriui, idant šis numimtų tą baudmę, pamatuodamas tuo, jog tai visai ne eilės iš dabartinio gyvenimo, bet tilpusi „Ateities“ skyriuj „Tautinės tvėrybos žiedai“ liaudies senoviška daina, užrašyta Raseinių pavieto Pašilės parapijoj iš senės Olešės Stankaitės žodžių, ne turinti jokio ryšio su dabartine rusų disciplina, kas aišku nors iš žodžio „karalius“, kuris reiškia ne carą, bet lenkų karalių (tuo tarpu gi Daukša kaip tik buvo tą išvertęs „в царских руках“ ir „светлый царь имеѣ ум“). Bet gubernatorius Kulomzinas, paskaitęs tą prašymą kaž kodėl asmens pasiaiškinimu (gal būt todėl, jog po prašymu ne buvo kun. Dambrausko parašo), sutiko su dar kartą užklaustu Daukšą, jog ir carą lietuviai vadina karaliu, ir pripažino, jog tos „eilės“ mezgasi ne su praeitimi, bet su dabartimi. Jis ne atmainė baudmės.

Veikiai betgi iš dalies sąryšij su Valstybės Dūmos kova prieš administracinį laikraščių baudimą, gubernatorius pasijuto įkliuvęs nemalonon istorijon, nes kun. Dambrauskas, taip pat pamatuotą skundą siunčia į „Главное Управление по делам печати“ ir Vidaus Reikalų Ministeriui, o kun. Prapuolenis rašo į Tikybos Dalykų departamentą prašymą, kad šis palaikytų kun. Dambrausko meldimą.

Vyriausios spaudos žinybos 4 rugsėjo užklaustas, Kulomzinas 9 spalį jai atsako, nurodydamas senus motyvus ir pridūrdamas, jog taip aukšta pabauda buvo skirta kun. Dambrauskui todėl, jog jau 1906 m. jis buvo baudžiamas 300 rublių (kas Veriovkino vėliau buvo sumažinta iki 100 rublių) dėl tilpusio № 42 (16 spalį 1906 m.) „Nedėldienio Skaitymų“ straipsnio apie Vilniaus vyskūpo Roppo paleidimą ir 300 rublių dėl tilpusių straipsnyje „Lenkų ir rusų spauda apie Lietuvą“ (№ 30 «Draugijos mėn. birželio mėn. 1909 m.)) žinių apie Vilniaus archijerėjaus Nikandro kelionę ir galop todėl, jog jis yra patrauktas tieson prie Kauno Apskričio teismo Apskričio teisėjo, nes leido priedui prie «Draugijos» atskirą jaunuo-
menės laikraštį „Ateitį“.

Tą patį jis 22 lapkričio atsako į 6 lapkričio Tikybos Dalykų Departamento užklausimą, pridėjęs tiktai šiokių-tokių paaiškinimus apie atsi-
gulusį pabaudos pamatan aiškinimą žodžio „karalius—ciesorius“.

Čia pat į spaudos žinybą, jai pareikalavus, jis siūncia ir sąrašą administratinių Kauno laikraščių 1912 metais baudimų, iš kurio aišku, jog be šitų pabaudų 1912 metais buvo patrauktas tieson l-tis „Ateitis“ iš 3 pun. 1012^a str. (Pabaudų Ulož. o nak.), nes leido l-tį nenurodydamas redakcijos adreso, ir tas pats l-tis iš 1 p. 1012^a str. (Ulož. o nak.), nes leido l-tį ne išgavęs tam tikro paliūdijimo, delei ko buvo patraukta tieson Kauno (Apskr. Narys Teismo apskr.) kun. Dambrauskas kaipo redaktorius ir Saliamonas Banaitis, kaipo leidėjas. Betgi kun. Dambrauskas kreipėsi ir prie Vidaus reikalų Ministerio ir, matyt, rado tenai stiprų palaikymą, kadangi jau 16 lapkričio jo paliepimu Tatiščevas, Главное Упр. по делам печати vyresnysis rašo Kulomzinui, kad V. R. M. pripažino, jog visas sakinyss teturjss istoriškai folklorinį charakterį, o pati daina ne turinti jokio ryšio su dabartim — tatau esąs variantas senoviškų rekrūtų dainų, ir todėl skaito jis tokią pabaudą visai neteisinga.

Padėtis dėl Kniazievo skubotumo pasidarė paini, bet padėjo čionai policijos departamento direktorius Bieleckis, kuris 26 lapkričio, tai jau Tatiščevui išsiuntus laišką, muša Kulomzinui telegramą, jog „kadangi daugelio gubernatorių prašoma, kad būtų leista 6 gruodžio (caro varduvių diena) nuimti administratines pabaudas, Vid. Reik. Min. nieko prieš tą neturi. Ir todėl Kulomzinas įsikibo tos telegramos. Jis 5 gruodžio atskiru nutarimu neva dėl caro varduvių pabaudą atmainė ir liepė sugrąžinti kun. Dambrauskui jo įneštuosius 500 rublių.

Ir tuomet tai 14 gruodžio Kulomzinas diplomatiškai praneša Tatiščevui, jog baismė iš kun. Dambrausko dėl 6 gruodžio šventės yra nuimta.

165) Kalvaitis, Prūsų lietuvių dainos, № 502. Yra betgi atmaina, kur sakoma: „Prūsų žemė be karaliaus, mūsų brolius visus varė“ — Juškos Liet. dainų № 1084.

166) L. M. Dr. M. Davainiaus-Silvestraičio 1893 m. Telšių aps. dainų medžiagoj (arch. 81, daina VI) aiškiau:

Korok, Dieve, tą karalių.

167) Kalvaitis, № 489 (Raginės par.).

168) Yra ir — Klaipėdos miestelis ant žalios šancelės, ten stovėjo zalnierukai ginklus pasidėję — Pakalniškio Klaipėdiškių dainos, № 34.

169) Kalvaitis, Prūsų liet. dainų №№ 470, 471; Pakalniškio Klaipėd. dainų № 34.

170) Kalvaitis, № 461; Pakalniškis, № 82; L. M. Dr. folkl. Markuzos rink. VII. 5.

171) O. Böckel. Handbuch des deutschen Volksliedes, p. 261 (daina pakartota iš Erk-Böhme, Liederhort III. 261).

172) Tenpat, p. 269 (pakartota iš Erk-Böhme, III. 260).

173) Didžioje Lietuvoje, nesupratus tolimo ir keisto Potsdamo varžo, dainuojama: „Ai pučdame, pučdamėli“, o kiti dar „lyruoja“: „Ai pudrime, pudrimėli“ — Juškos Svotb. dain. № 79.

- 174) Pakalniškis, № 87; Juškos Svotb. dainų № 79.
 175) Tas posmas yra ir Barčo № 161 (Šiandien, broleliai, mes geroj dienoj), iš Petro Bolėno užrašų apie 1835 m.
 176) Neselmano № 28 iš 1848 m. paskelbtojo užrašo.—Barčo № 163 iš 1835 m. užrašo, № 162 iš 1857 m. užrašo; Tetzner, Dainos (1903), № 39 (Im Kriege).
 177) Kolbergas (Pieśni ludu litewskiego — „Materyaly Antropologiczne“ III. 1879 m., p. 173) Kernerį rodo šaltiniu šios rusiš Prūsų lietuvių dainų.
 178) Dr. Ad. Matthias. Die patriotische Lyrik der Befreiungskriege. 1916 m., p. 1—34 (Arndt).
 179) Neselmanas, p. XIII: „Der König von Preussen erscheint in einigen ganz neuen Kriegsgliedern, die vielleicht nicht einmal echte aus dem Volke selbst hervorgegangene Produkte sind“. — Kolberg (Pieśni ludu litewskiego, p. 173): „czysto ludowemi bynajmniej nie są, choć je litwini w wojsku pruskim śpiewają... pieśni... widocznie przez pruskich wojskowych i to nowszemi czasy napisane“.
 180) Rėza (Dainos, 1825 m., p. 330) ją skaito esant kilusią 1813—14 m.; bet jos turinys aiškiai ją mezga su 1807 m., ką yra jau pastebėję S. Stanevičia (Dainos žemaičių, 1829 m., p. 58) ir L. Jucevičius (Z mowy litewskiej—1841 m. „Linksminė“ p. 71, ir Pieśni litewskie, 1844 m., p. 105).—L. M. Dr. folkloro rankraštyne Dr. Jurgio Zauerveino palikime yra Prūsiose užrašytų „Lietuviškų Dainų“ rinkinys, kuriame Trijų gaidelių daina baigiasi:

*Prūsai stovėsim ir ne drebėsim,
 Prancūzų pergalėsime!*

181) Kursaitis 20-aisiais metais apie Tilžę yra užrašęs (Grammatik der lit. Sprache, p. 457, № 16): Kad visa Lenkų žemė griūs.

182) Pilniausiai duoda A. Juška, Lietuvos dainų № 1167 (be šių 7 posmų, dar 5 posmai apie seselę, kurių kituose dainynuose nėra) ir tuos pat 7 posmus — S. Stanevičia (1829 m., № 26), iš kurio paskutinį posmą ištraukia Jucevičius (Wyjātki z nowoczesnych poetów polskich, tłumaczone na język litewski, 1837 m., p. 67; vertimas lenkų kalbon—Z mowy litewskiej, 1841 m. «Linksminė» p. 70—71). 6 posmus pasižymi Neselmanas, № 27, Barčas № 157 (įterpia dar vieną posmą, su istorija nesurištą), Kalvaitis №№ 490, 490, 473. 5 posmus, įterpdamas dar vieną (naują) — Kalvaitis, № 472. 4 posmus — Niemi, № 510 ir t.t. Rėza teduoda I ir VI posmą (1825 m., p. 192). — Tos dainos yra vertimų vokiečių (Rėzos, Neselmano), lenkų (Brodzińskio, Jucevičiaus, Zatorskio, Krašiauskio) ir rusų (Kukolniko) kalbon.

183) Kalvaitis, № 257. — Bene bus čia kiek 1792 m. heseniečių dainos atspindžių: „Zum Donner, zum Donner, zum Donner, hallo!“, kurion durstoma taippat prancūziškų žodžių (O. Böckel, Handbuch des deutschen Volksliedes, p. 262).

184) Kaip ir anoje atmainoje, apleidžiu, tiesa, rodantį tųdviejų atmainų priderėjimą tai pačiai dainai, bet istorijai iškelti nieko ne duodanti bernelio ir mergelės pasikalbėjimą apie „ronas“.

185) Kalvaitis, № 258.

186) L. M. Dr. folkloro medž. Zubrickio — Viriko 80 m. rinkinys — 134 sąs. 98. — 1889 m. Dainų lietuviškų p. 134 (Amerikos leid.).

187) Amerikos leidinyje tiksliau: ką Prancijoj girdėjau ir savo akim regėjau.

188) Amerikoj leidin.: prūseliai.

189) Amer. leid.: i Paryžių.

190) Amer. leid.: Halt halt.

191) Amer. leid.: be mūs' Vilhelmo nieko.

192) Amer. leid.: kaip tik Vilhelmas...

193) Toliau abi mums žinomi atmaini visu kuo skiriasi nuo viena kitos. Tekste duodu Zubrickio atmainą.

194) Ne suprantama. Gal į našles?

195) Amerikos leidinyje viet. šių trijų posmų:

Prūsai tuo įgalėjo,
norint kraują praliejo,
vienok Paryžių apėmė
ir daug žemės atėmė.
Daug prūsėlių atliko,
neviens pačią paliko
ir pulkelį vaikelių
be duonos vargšų.

Daugel prūsų pražuvo,
norint nemažai buvo;
nedaug jų pasiliko,
prancūzų žemęj atliko.
Našlės tuoj susitarė,
labai Vilhelmą barė,
o ir mergos prisidėjo,
ir tos koliotis pradėjo.

196) Amer. leidinyje: Ką tas Vilhelmas...

197) Rėzos pastaba (1825 m., p. 330) apie dainas „unstreitig“ iš 1813—14 m. paeinančias šiai dainai, rodos, pilnai gali būt pritaikinta. Krašauskis (Litwa, I, p. 315) jaučia, jog ji «świeższą się być zdaje» už Trijų gaidelių ir kt. karą mininčias dainas.

198) Rėza (1825 m., p. 166—168). Neselmano № 25 ją tik išlygina.

199) Leskynas, №№ 115 ir 116. Kitose atmainose prancūzai nebe-
minimi (Barčo № 164, Kalvaičio № 479).

200) Neselmano № 29 (Samartras = Montmartre, taip verčia Nes.). Barčo № 360 (iš Recenbergerio 1887) nebežino prancūzų (už Berlino šimtą mylių), pasak Barčo, esanti anos dainos „mutwillige Nachbildung“. — Gal «Ei varė, varė, šaltyšiai varė muš tris jaunus brolius anapus Berlino du (tris) šimtu mylių, ten abaže (logeruży) gulėjom» (Kalvaitis, № 507, A. Juška L. d. № 1156 nuo Prūsų), savo turiniu ir tonu tai dainai artima, betgi savyta daina, turi taippat omenyje kad ir ne Paryžių, bent Prancūzų šalį?

201) A. Juškos L. d. № 1118.

202) Rhesa. (1825 m., p. 228—230): Vedžiau anksti rytužį bėruosius žirgačius girdyt.

203) Daukanto № 12; Neselmano № 382; A. Juškos Svot. dainų №№ 96, 926, L. d. №№ 482, 671; Kalvaičio №№ 16, 17, 18.

204) Kalvaičio № 19.

205) A. Juškos Liet. dain. № 1149; Basanavičius № 82; Barčo № 159.

206) Berods, yra atmaina, kur kalbama apie «lenkų vaiską» ir (Lenku?) «karalių», tat bene reiktų tos dainos pradžia rišti dar su XIII a. Didž. Lietuvos Kunigaikštijos gadyne:

... mes būsim žalnierėliais, žalnierėliais,
Lenkų vaisko dragunėliais, dragunėliais.
Duos karalius po žirgelį juodbėrėli.

.....

(1912 m. «Draugijos» 66—67 № priedo «Ateities» № 6—7 «Žiedų» p. 43 — iš Vilkaviškio aps.).

207) Sulyg. aukščiau p. 45.

208) A. Juškos L. d. № 1149:

Pats pulkauninks pirma jojo, pirma jojo,
su prancūzu vajavojo, vajavojo.

Pal. Niemi № 500 (tikriau Sabaliausko № 254 iš Papilio):

Kapitonas pirma jojo, pirma jojo,
su prancūzais susipiovė, susipiovė.
Lenkia pūckas, riktavoja, riktavoja,
o maskolis neatboja, neatboja.

Lyg dainuoja čia Rusų kariuomenės lietuvis-kareivis.

- 209) A. Juškos L. d. № 1150.
 210) Neselmano № 30; Barčo № 158 tėra tiktai Nes. teksto vertimas.
 211) Neselmano p. 348 prierašas prie 30-sios dainas.
 212) Basanavičiaus № 264.
 213) A. Juškos L. d. № 1083.
 214) Basanavičiaus № 290.
 215) Tenpat.
 216) A. Juškos L. d. № 1083.
 217) Rėza (1825 m., p. 248); Neselmano № 26 jį ištaiso, bet atsi-
 rėmęs tuo pat tekstu.—L. M. Dr. folkloro Markūzos rink. tik 4 eilutės:

Vai mes į Dantską nuėjom,
 Dantsko mūrai sudrebėjo (bis).
 Dantsko mūrai sudrebėjo,
 Dantsko ponai verkt pradėjo (bis).

Tą dainą vertė vokiečių kalbon Rėza, Neselmas, lenkų—Zatorskis (1844), Bžozovskis (1844), Krašiauskis, 1847), iš Krašiausko perdirbo Kondratavičius (1855) ir įdėjo į savo «Córa Piastów». Kondratavičiaus perdirbimą išvertė Arminas 1884 m. «Aušron» (Tegul giria šlamščia ūžia), o Barčas tą vertimą žymėjosi 1889 m. dainuojant (№ 384). 30 metų, ypačiai nuo 1905 m. ta daina (Armino vertimas) buvo mėgiama mūsų jaunuomenės, o 1919 m. virto šios dienos mūsų kariuomenės mylima daina.

218) Etymologische Miszellen («Mitt. der lit. litter. Gesellsch.» I. 2. pusl. 43).

219) Tenpat (duota vien refrėnas); tekstai — Kalvaičio №№ 255 ir 256, Pakalniškio, № 73.

220) Leskyno № 23. Daina, kaip rodos, klaidingai supinta su daina: Augina močiūžė tris jaunas dukreles.

221) Kalvaičio № 467.

222) Bene 1807 m., kuomet Prūsų karaliui Klaipėda beliko.

223) Granatų?

224) A. Juškos Liet. d. № 1084.

225) Tenpat, № 1095.

226) Tenpat, № 1106.

227) Basanavičiaus № 194.

228) L. M. Dr. folkl. Markūzos rink. VI. 12.

229) Tenpat, № 233.

230) L. M. Dr. folkl. Nitaičios Didžiulytės. rink. iš Ežerėnų ir Ūkmergės aps. (19, 121).

231) A. Juškos Liet. dainų № 1165.

232) Basanavičiaus № 13.

233) Tenpat.

234) Brugmano № 56 (Suvalkų Panemunėje); pal. Fortunatovo № 76.

235) L. M. Dr. folkloro archyve Markūzos rink. VI. 1 tos dainos atmaina, besirišanti net su ankstesniu, nes ligi 1807 m. laiku:

O mes vyrai, mieli broliai,
 esim uzu ant prūsokų,
 e, ant prūsokų.

Mes prūsoką išvarysim,
 Lenkų žemę iščystysim,
 e, iščystysim!

Oi broliukai, broluželiai,
 kaustyk arklius kuogreičiausiai,
 kuogreičiausiai!

Kaustyk arklius kuogreičiausiai,
 rinki vyrus kuomitriusiai (.)
 (kuomitriusiai?).

Iš prūsokų tiltus dėsime,
 iš jų kraują upes liesime (.)
 (upes liesime?).

Mes broleliai vajaaninkai,
 visi jauni kavalieriai,
 kavalieriai.

236) L. M. Dr. folkl. L. Nitaičios—Didžiulėnės iš Ežerėnų ir Ūkmergės aps. rink. (191. 41).

- 237) Granadieriai? 1815—1830 m. lenkų kariuomenėj buvo ir grenadierių, tat daina reiktų 1831 m. priskirti, nes legijonuose tebūta ulonų.
- 238) A. Juškos L. d. № 196.
- 239) L. M. Dr. Daukanto dainų medžiaga III. 9. — A. Juškos L. dain. 1540: Vadin mane gendrulėlis į karinę joti.
- 240) L. M. Dr. Daukanto dainų medžiaga XXXIII. 20.
- 241) Basanavičiaus № 264.
- 242) Ęncyklopedya Powszechna Orgelbranda (1860 m.), III. 119.
- 243) Ėpiewy ludu litewskiego—1820 m. «Tygodnik Wileński» t. IX, p. 57—58.
- 244) L. M. Dr. folkloro 48 sąs. № 6. Gauta iš P. Kriaučiūno, o šis, regis, bus gavęs iš 80 ujų metų Naumiesčio aps. Lingio.
- 245) Adomas Čartoriskis.
- 246) 1812 m. «Kuryero Litewskiego» № 69.
- 247) Dajnos lietuviszkos isz wysur surinktos, 1889 m., II daina (p. 5—7); 1868 m. Basanavičiaus rankr. (L. M. Dr.) Surinkimo lietuviszkun dajnun, I dalies 9 daina; L. M. Dr. folkloro 134 są. № 32 (Zubrickio 80-ųjų metų rinkinys).
- 248) Taip pas Z. — B.: Jau žmonės, rodos... Dajn. liet.: Jau pulkai rodos...
- 249) Pas Z. — B.: Bartyšiai margi. D. l.: Papartei margi.
- 250) D. l.: kad vaiskai išėjo.
- 251) D. l.: atvėrė.
- 252) Z.: tarp didžių šerengų.
- 253) B.: nujojo...
- 254) Z.: kursai krūtine vaiską lauku dengė...
- 255) Z.: uždengti ginklai po smerčio tėvelio...
- 256) Z.: juoda suknele, juoda suknele.
- 257) Z.: tarp ščyrų šerengų.
- 258) Z.: ... girdėt tariant žodį vieną...
- 259) Z.: ... parneštas...
- 260) B.: ... silsis...
- 261) Z.: Ant juodų morų gul vadas spakainas...
- 262) Z.: Ašaras lieja žmonelės kiekvienas...
- 263) Z.: ... kam tikrai tarnavo...
- 264) Z.: Eina prie grabo jo viernas žirgelis...
- 265) Z.: Iš kurio Elstroje stojosi arklelis (?).
- 266) B.: raudok savo poną.
- 267) Z.: Išneša poną graudingą ant kranto.
- 268) Z.: Upėje nuskendo, upėje nuskendo.
- 269) B.:
Noris Juozupą tavim išeit trokštanti
plėšė į Elstrą, ant kranto nešanti.
- 270) B.: Upėj skandino, upėj skandino. — Z. apleidžia visą posmą, jo vieton įstatydamas 11-jį posmą (Gausmingos triūbos ir dūdos gailingos...).
- 271) D. l.: Namuose Dievo prie žvakių degančių...
- 272) Z.: ... jau prie braškančių...
- 273) D. l.: čia duoda 3 eilutę (pastatė kūną...).
- 274) D. l.: Tas, ką taip didelė lenkų garbė buvo... B.: Ponetautską;
Z.: Panatautsko (toliau Ponitautską); D. l.: Ponetaičio (!).
- 275) D. l.: dabar pražuvo, dabar pražuvo.
- 276) D. l.: už poną mūsų...
- 277) Z.: pas Poną Dievą ant jo trono aukšto...
- 278) Z.: už Ponitauską, už Ponitautską.
- 279) Z.: Griausmingos triūbos ir dūdos gailingos... D. l.: Griaudingas balsas iš triūbų išduotas...
- 280) D. l.: Gailestis vado neišpasakotas...

- 281) Z.: šuvys..
 282) D. l.: kožnas žinojo jojo gyvenimą..
 283) Z.: nešant ant kalnelio, nešant ant kalnelio. — D. l.: ir jo elgimą, ir jo elgimą. Šiais žodžiais baigiasi D. l. tekstas (viso 11 posmų), tuo tarpu Z. turi 14 posmų (trūksta 8-ojo ir 16-ojo), o B. net 16 posmų.
 284) B.: Kad atlydėjo..
 285) Z.: tarnaičiai Dievo ir švento altoriaus..
 286) Z.: cnatas, kares..
 287) Z.: ... darbus... darbus (žinoma, klaidingai).
 288) B.: Ponui..
 289) B.: nes... nes..
 290) Nesuprantama. B.: nors spaudė prūsas vargu taip lenkus.
 291) Z.: ... tėvynę..
 292) Z.: ... sutrynė... sutrynė..
 293) B.: ... akyse..
 294) Toliau tiktai B.
 295) Be Goščinskio veikalų rinkinio, dar (pradžią): J. Lorentowicz. Polska pieśń niepodległa. 1917 m., p. 60. — W. Pol. Obrazki litewskie (Dzieła, tom X, Lwów, 1878 m., p. 304): Żeimės stovykloje susitikus Chlapovskui, Gelgaudui ir lietuviams; «uślyszalem po raz pierwszy wiekopomny wiersz Goszczyńskiego: Uderzcie w trąby» ir t. t.
 296) Zaleskio veikaluose ir lenkų patrijotiniuose dainynuose.
 297) X. W. Adamski, Polski śpiewnik narodowy z melodjami. Poznań. 1919 r., p. 56.
 298) Tenpat, p. 66.
 299) Poezye, Lipsk, 1863 m., p. 158.
 300) Tenpat, p. 160.
 301) Lenkų patrijotiniuose dainynuose.
 302) Lorentowicz, p. 62.
 303) M. Sokolnicki, Wojna polsko-rosyjska w roku 1831 (Poznań, 1919 r.), p. 330—331. M. Dzieduszycki, Wincenty Pol (Dzieła W. Pola, I, 1875 m., p. X—XI).
 304) Poezye, 125.
 305) Tenpat, 172.
 306) Lorentowicz, 62—63.
 307) Dzieła, tom IX. 1878 m., p. 17.
 308) Tenpat, 39.
 309) Tenpat, 43.
 310) Tenpat, 50.
 311) Tenpat, 52. — Lorentowicz, p. 62 (remiasi Polio Obrazki litewskie — «Strzecha» 1870 m., bet Polio veikalo rinkinyje X t., sk. Obrazki litewskie tos vietas kaž kodel nėra) mini, jog sukilimo metu P. susitikęs su Gašinskiu ir davęs anam «Piosenkę, którąśmy w obozie akademików wileńskich (Vilniaus studentų—sukilėlių) śpiewali». Bene bus tai (Polio?) daina, kuris P. mini kitoje savo Lietuvos paveikslų vietoje (Dzieła, t. X, p. 298): Wiwat, wiwat, wódz nasz nowy, Matuszewicz piorunowy!
 312) Dzieła, t. IX. 56. Prierašuose (p. 121) primena vilniečius šiaip tuodu miestu pajuokiant: Oszmiana z Lidą razem kraść idą, į ką vilniečiams atakinėta: Wilno i T oki za niemi w kroki. Tolimasis, vėlesnysis revoliucinis atbalsis: Naprzód Warszawo, na walkę krwawą, a za nią Wilno naszemu pilno.
 313) Tenpat, 59.
 314) Tenpat, 61.
 315) Tenpat, 72.
 316) Tenpat, 83.
 317) Tenpat, 99.
 318) Tenpat, 103.

319) H. R(ömer) O(chenkowska). Kazimierz z Truskowa Truskowski (1919 m. «Nasz Kraj» № 185).

320) Lorentowicz, 61.

321) Tenpat, 58.

322) Tenpat, 58.

323) Giesmi Žemaycziu Telsiu pawieta wayno metu 1831 (Wyjątki z rękopisu: Ważniejsze szczegóły wypadków powstania 1831, przez oby-watela powiatu telszewskiego zebrane — «Biblioteka pisarzy polskich» t. LXXII; 1875 m., p. 80—82); —tenpat vertimas lenkų kalbon — Jeszcze Polska nie zginie!a, gdy żmudzini żyją. — Taippat 1895 m. Vienybės «Lietu-vnikų» № 3 kor. iš Telšių apskr.

324) 1893 m. Lietuwiszkos dainos isz wisur surinktos, p. 311: bro-
liai. Aiški redakcijos pataisa.

325) 1893 m.: Žemaičiu — pataisa rimo nenaudai.

326) 1889 m. Dainos lietuwiszkos isz wysur surinktos (Plymouth),
p. 191—195; 1893 m. Lietuwiszkos dainos isz wisur surinktos (Plymouth),
p. 311—312.

327) Basanavičiaus № 290.

328) Pavyz. Niemi №№ 493, 494 ir 495 (brolis užmuštas Vilniaus laukely, smilčių kalnely), 497 (Vilniaus miestely ant smiltynėlio), 503 (jojau per Vilniaus miestelį ant aukšto kalnelio — visas sušaudytas ir subady-tas) ir t. t.

329) Pavyz. Niemi № 491 ir 492 (brolis žada atvežti dovanų iš Varšuvos — iš žemės Prūsų — tat 1795—1807? — jam Varšuvos mieste didžiam pulkely kirto galvelę), Kalvaitis, № 465 (vaikščiojo žalnieriai Varšia-vos miestelyj) ir t. t.

330) Basanavičius, № 345. Kalba bene bus kiek modernizuota. Jog tai 31 ujų metų daina, rodo Bas. pastabos p. XI ir 136.

331) 1889 m. Daj. liet., p. 147—149. — L. M. Dr. folkloro miedžiaga Miglino išrašai iš dainų, 24.

332) Miglinas: kur išėjo daug maskolių iš Marijampolio.

333) Miglinas toliau dar:

Tenai mūsų komendantas kuogeriausiai taisės
ir prisakė, kad maskolius muštumėm iš akies,
Raiteliai ir bajorai visi jau pabėgo,

334) Miglinas: bet kad mūsų antra šalis...

335) Miglinas: garbingąjį vyrą.

336) Miglinas: poną Šouną pulkavedį karojo be mios.

337) Basanavičius, Oškab. dainos, p. XI.—L. M. Dr. folkloro medž.—
Markūzos rink. knyga II, 19.

338) Užkorotas? Markūz : užkavotas.

339) Markūza: slaunus ponaitis, geras jo onoras.

340) Kitame varijante (Basan. minimame), bene senesniai — «vieron».
Markūza: viera.

341) Markūza: Pats trejais jojo.

342) Wysoka Ruda—Višakio Rūda apie Pilviškius.

343) Markūza:

Kazokų šimtas buvo čion palunkoj,
užpuolė mus visus be manderunko,
tuojaus kazokai gaudyti pradėjo,
pats vyresnysis kazokams padėjo.

344) Markūza: iš stroko.

345) Markūza: vieros.

346) Markūza: mūsų žalnierius.

347) Markūza toliau:

ko nežinojo tas gražus ponaitis,
pats trečias jojo kaip etmonaitis.

348) Markūza: idant užmuštų ponaitį slauniausį.

349) Markūza: tiktai ant plečiaus išduod paručniką, kursai..

350) Markūza:

Potam suspaudęs arklį astragomis,
sotnikas patsai ir su kolegomis
atbėg kuogreičiaus du strošniū žalnieriu,
išplėš iš arklio, lenda be pričinios.

351) Markūza: dzidomis.

352) Markūza:

Iš suknių patį rėkdamį plėšyti,
potam iš zlasties jo negyvą kūną
iš visur badė, vieros apie kūną.

353) Markūza: viera.

354) Markūza: živata.

355) Basanavičiaus № 181, užr. 1875 m. — Markūzos prirašyta: Geriaus slūžyt lenkams, ne kaip rusams.

356) L. M. Dr. folkloro 1912 m. Dov. Juškytės iš Dagių Kauno aps.

357) Medekša.

358) Bene kun. J. Žilniskis, kuris perrašydino šią dainą, bus pataisęs: Jonu.

359) Bene reiktų taip suprasti: Teodoras Medekša žuvo, o Jonas kareivis, metęs kitam kareiviui (Baltrui) žemčiugus, pats pasitenkina daina apie Teodoro mirtį.

360) Dainos lietuviszkos isz wisur surinktos (1889 m.), p. 19—23; 1899 m. «Linksmos Wałandos» № 18 (Mahanoy City, Pa). — L. M. Dr. folkloro arch. 48-jo sąsiuvinio 7-oji (Gauta iš P. Kriaučiuno, o šis bene gavęs iš Naumiesčio aps. Lingio, 80-ųjų metų rašyba), 134-ojo sąs. 58-ji (80 m. Zubricko rinkinys — 1889 m. Seredžiaus Pr. Viriko nuosavybė), Markūzos rink. kn. IX, daina 17 (pradžia), — kun. P. A (ugustaitis), Seinų dijecezijos bažnyčių monografijoj (1911 m. «Vadovo» № 32, p. 375) tikrina, jog „autorius seniau Suvalkijoje labai žinomos dainos apie vadą Gelgudą (ta daina būdavo dainuojama iš išrašų. Šiandien ją gal dar būtų galima rasti Slavikų parapijoj)“ buvęs Slavikų (Naumiesčio dekon.) klebonas, kun. daminkonas Rapolas Olechnavičius, kuris parašęs ir daugiau dainų, bet jos tarp žmonių neišsiplatino. Tačiau tas pats kun. P. A. sako, jog kun. R. O. miręs 1827 m., tuo tarpu Gelgaudo daina galėjo būti parašyta ne anksčiau kaip 1831 m. Bene bus O. miręs 1837 m.? arba kitas kas „Gelgudą“ parašęs?

361) „L. W.“: šaunas.

362) Kr.-Lin.: vardas.

363) „L. W.“: Gelgod's.

364) 1889 m. D. I. ir 1899 m. «L. W.»: teišus.

365) Zubr.—Vir.: Sprauiniai ėjo ir galėjo ir t. t.

366) „L. W.“: pradėjo būti meilingesnis.

367) D. I. ir «L. W.»: pasiduo.

368) «L. W.»: peržegnojo.

369) D. I. ir Zubr.—Vir.: karevoti; «L. W.»: kereivoti.

370) «L. W.» sudabartina: nuo varšavinės pylios.

371) «L. W.» sudabartina: ant senos sostapylies.

372) Kr.-Lin.: Po Raigrodu ant parodos.

373) Kr.-Lin.: lygiu keliu ekmenių; Zubr.—Vir.: keliu lygu platume; «L. W.»: keliu lygiu, plentų daug.

374) Zubr.—Vir.: Bažinimo; D. l.: ties bažnytiniu keliu; «L. W.» visi glitoms pradėjo traukt.

375) Šis posmas tebėra spausdintuose 1889 ir 1899 m. tekstuose, L. M. Dr. rinkiniuose jo nėra.

376) Šio posmo nėra Zubr.—Vir. atmainoje.

377) Šio posmo nėra pas Zubr.—Vir., ir D. l. 3 ir eilutės nėra, «L. W.» 4 ir pas Kr.-L. (kiek toliau — Strelbas, šobles visi imkit, pekšti, raiti drauge jokit).

378) Šio posmo nėra pas Zubr.—Vir. ir D. l. — Pas Kr. L. vietoj „pašaliais vajavot“ nesuprantama „paloceis valavot“.

379) Šis posmas tėra tik „L. W.“.

380) Šis posmas tėra tik „L. W.“.

381) D. l.: baigės be ginklų.

382) «L. W.» nei ginklo.

383) D. l.: Nebuvo to paminklo. 3 ir 4 eil. nėra pas Kr.-L., o viso posmo — pas Zubr.—Vir.

384) Liuosus, tiesius.

385) Šio posmo nėra pas Zubr.—Vir.

386) D. l.: paims mus Rusų gendroliai; „L. W.“: priėmė mus Prūs-piktadariai.

387) D. l.: reiks tenai pakutavot; „L. W.“: reikės ten mumis vai-tot. — Šio posmo nėra pas Zubr.—Vir.

388) Šio posmo nėra pas Zubr.—Vir. ir D. l.

389) Kr. Lin.: Justinas; D. l.: Dar atjodams dažinojo.

390) „L. W.“: žirgą už kamanų.

391) „L. W.“: Jau prapuldei dabar visus.

392) D. l.: Tokia ten buvo navina.

393) Šio posmo nėra D. l.

394) Kr.-Lin.: zdroda visų; D. l. ir «L. W.»: zdraica visų.

395) D. l.: negailėkis nė savęs; «L. W.»: nedorasis ant smerties.

396) D. l.: jau prapuldei Lenkų brolius.

397) D. l.: dabar galas del tavęs.

398) Kr.-Lin.: jau į kaktą celiavo; Zubr.—Vir.: į širdį čilevojo.

399) D. l.: Dar atjojas ponas Kulkus; «L. W.»: adjutantas geras vyras. Zubr.—Vir.: adjutanta geras voinas. Tikroji adjutanto pavardė — Skulskis.

400) D. l., be to, priduria:

Eicu friš liustik vyrai, jau velnio nėra,

pareisim į peklą, ne bus ten bėda.

Šiai įtarpai palygintina aukščiau minėtoji

«Ei nu liustik, Marija».

401) Valančiaus Palangos Juzė, „1863 m.“ (1869 m.?), p. 34—36 (p. 34 pastebėta, jog daina esanti 1832 m. parašyta). — L. M. Dr. archiv. 50—III—1 iš S. Daukanto palikimo: varijantas jo paties užrašytas, skiriasi nuo Valančiaus teksto žemaitiškesne kalba, gal Valančiaus tik kiek ištašytas bespausdinant. — L. M. Dr. folkl. 134 šas. 4-ji daina (Zubr.—Viriko) perrašyta iš Valančiaus. — L. M. Dr. folkl. 98 šas. 54-ji daina bene iš Val. kun. Ig. Spudo 90 m. perrašyta. — L. M. Dr. folkloro 116 šas. 23 daina, M. Untulo užrašyta apie 1908 m. Šačių par. Telšių aps. — 1895 m. «Vie-nybės Lietuvninkų» № 3 bene M. Davainius—Silvestraitis mini: „Raseinių paviete yra... daina: Jau ateina tikri Lenkai po valdze Gelguda, neišleisme, iš Žemaičių anie vieną Gudą“ ir t. t. — 1889 m. Dainų liet. p. 157, turbūt iš Valančiaus.

402) Dauk.: paržegnok.

403) Unt.: kalvynais.

404) Liaudies būtų pasakyta: juodą žirgą, juodbėrėlį.

405) Dauk.: Šymanavskis, Zubr.—Vir.: Šumanauckis; Spudas: Šeimanauckis; Untulis: Šiminauskis. — Šimanauskio mūšis Pavandenyje ištiko 11 liepos (Puzyrewski. Wojna polsko-rosyjska 1831 roku, 1888 m., p. 284).

406) Dauk. ir Spūdas: Gumalių; Zubr.—Vir.: Gamelių.

407) Basanavičiaus Oškabalių dainų № 106.

408) Taip bent man ne aiškiai prisimena pirm. keliolikos metų vieno kito lietuvio tvirtinimai čia kalbant apie Plioteraitę.

409) Kiti sako: Maružėlė (Basan.).

410) L. M. Dr. folkl. 1902 m. M. Slančiausko rink. 90/42.

411) Encyklopedya Powszechna Orgelbranda, XXVIII t. (1868 m.), Ypsilantis.

412) Berods prisimenu, lyg būčiau kur tas eiles laikraštyje skaitęs.

413) Turime užrašų L. M. Dr. folkloro archive: 1878 m. Dirgėlo—Žemgulio Andriejavo par. Raseinių aps. (135 sąs. № 3); 1910 m. Br. Untulio Sėdos par. Telšių aps. (114 sąs. № 30); M. Slančiausko užr. 1885 m. Šiaulių aps. iš Vincento St...čio 1875 m. atsiųsto rašto (83 sąs. № 13)—matyt, bebijant kratos vandeniu užpilta ir kažkur neišskaitoma.

414) Tiesą pasakius, ji ne turi vardo. Br. Untulio užrašyta kaip „lenkų daina“. — S. Kymantaitės — Čiurlionienės motina, Jarulaitytė — Kymantienė 1917 m. pasakojo man, jog apie 70 m. pabaigą tos dainos ją išmokinusi Radvilavičaitė—Bilovienė iš Tryškių apylinkės, kuri ir pati parašiusi dainą apie už ruso ištekęsias katalikę. Mat, R. broliai dalyvavę lenkmečiuose, o ji pati, gelbėdama dvarą, turėjusi ištekti už ruso, bene valsčiaus raštininko, — turėjusi vaikų. J.—K. Garibaldžio dainos išmoki nusi Šiaulių jaunomėnė, kuri paskiau, važiuodama kariuomenėn, dainavusi ją Šiaulių stotyje.

415) Br. Untulis: gaida kaip «Kunigėlis Dievo tarnas nuo apkalbos nėra valnas».

416) Dirgėlo—Žemgulio ir Br. Untulio tėra tik pirmidvi eilutės—tokiu pavydalu:

Kelkit, kelkit vyrai narsi,
jau sukilo lenkai garsi.

417) Šiedvi eilutės Slančiauskas duoda ne visai teiškai; kitose atmainose jų nėra.

418) Dirgėlas:

Ir iš jūros Harabalda
gelbėt mūsų parsibaldo;
kilst prancūzai, taip švedai,
vis tai yra Dievo rėdai.

Br. Untulis:

Ir iš jūros Garibalda
mums gelbėti parsibaldo;
kilsta turkai, angličonai,
sarginčykai ir rymionai.

Be to, juodu duoda dar vieną posmą; Slančiausko atmaina du posmu sutrumpina vienu.

Dirgėlas:

Kilst taipogi hispančikai,
tai yr tikri katalikai;
kilst ir turkai, anglikonys,
serdenčikai ir rymionys.

Br. Untulis:

Kilst francūzai, taipog švedai,
vis tai yra Dievo rėda;
kilst taipogi ispančikai,
tai yr tikri katalikai.

419) Dvi paskutinėji eilutė — iš Br. Untulio; jų nėra pas Dirgėlą, o pas Slančiauską neišskaitoma, bet gal bus: Jei maskoliaus nenaikinsme, savo viera panaikinsme.

420) Dirgėlas: maršavoje.

421) Tiedvi eilutė pas Dirgėlą ir Untulį.

422) Tėra tik pas Untulį.

423) Nėra pas Slančiauską.

424) Nėra pas Slančiauską.

425) Pas Slančiauską yra trys neišskaitomi posmai:

Viera mūsų žad naikinti,

(prie savosios prisaikinti?),

(mūsų kryžius iš?) kapoti

cerkves

mes tą popą (už jo) czestį

duosme musėms esti.

Pono bizas susivėlė(s),

apže sivilę,

apže kelmas,

vadžios

Atsiųs popus su barzdylais

smilkinť su savo kodylais;

426) Nėra pas Dirgėlą.

427) Tėra tik pas Slančiauską.

428) Untulis: „rasit pulkų“. Klaidingai spėjama.

429) Šis posmas tėra tik Untulio atmainoje.

430) L. M. Dr. folkloro rinkinių 1874 m. Petrišūno iš Ūkmergės aps. (22 sąs.), 1889 m. Zubricko—Viriko Seredžiuje (134 sąs. № 8), 1893 m. M. Davainiaus—Silvestraičio užr. iš Kaunackienės Kiviliuose Telšių aps. (81 sąs. № 16). J. Širvydo 1894 m. iš Silv. Ubeikos. (L. M. Dr. J. Š. rankr. Triušas muzikelo, 136 daina) užrašyta, lyg viena daina, du posmu 31 m. Dabar lenkai ne prapuolė, kad žemaičiai gyvi (pirmas ir paskutinis—Eime visi ik Palangos) ir keturi posmai Nepražus tėvynė mūsų, pakol mes gyvėsime (I, III Eikim, broliai, visi drauge užu savo viera, VI Eikim, broliai, visi kartu, kur Nemunas plaukia, klaus mus lenkai žiūrėdami, koks ten vaiskas plaukia ir VII Ir kai viškai jau atimsim). — Širvydas pastebi, jog dainą parašęs K. (kunigas?) Savrimovycze 1863 m. Neaišku, katrą dainą bus parašęs: Dabar lenkai ne prapuolė ar Ne prapuls mūsų tėvynė, nes š. abi vienon sumegzta.

431) Petrišūnas: mano.

432) Zubrickas—Virikas: mūsų tėviškėlė.

433) Kiti: jegu, jegi.

434) Ištremitojo Simano Rodkevičiaus popieriuose jo vardo dienoje 28. X. 1870 m. Usole draugai yra įrašę keles lietuvių kalbos eilutes, t. kt. „Jurgis Norkus“: Ne prapuls mūsų Tewini Pakol mes giwensme.

435) Šlėktų malonės arba Majuvka, II leid. (Amerikoj), 1908 m., p. 9:.. brangią tėvynę mūsų.

436) Tėra tik Petrišūno atmainoje.

437) Petrišūnas:

Eisim toliau visi draugėj,

visi savo viera,

tegul pažįs tie pragarai

delgi mūsų gera (!).

Davainiaus—Silvestraičio atmainoje šio posmo nėra ir sekančių dviejų eilučių. Širvydo atmaina bene bus teisingiausia:

tegul pažįs neprieteliai

mūsų dalgę gera.

Lietuva mūsų, motina šventa,

mes tavo vaikai, būsi tu atimta!

438) Davainiaus—Silvestraičio atmaina. Petrišūno atmainoje:

Bėgsi, gudai, kaip pastatys

čia mūsų Lietuvą.

Zubricko—Viriko atmainoje nėra šio posmo ir visų sekančių. Tėnai pastebėta, jog ši „Lenkų buntmeczių daina dainuojas ant gaidos „Oj-cyzno nasza(,) velnes donus niasza“.

439) Petrišūno atmainoje:

Motina mūsų tėvyne šventa,
mes tavo vaikai, būsi tu atimta.

440) Davainiaus—Silvestraičio atmainoje trūksta šio posmo.

441) Vienodai Petrišūno ir Davainiaus—Silvestraičio atmainose, tat neabejotinai priklauso šiai dainai. Tuo tarpu p. 68 minėtoje dainoje «Gana, broliai, mums miegoti ant kapo motinos «randame taip pat:

Eikit visi, padės Dievas, kur Nemūnas plaukia,
ten per girias, kalnus, pievas lenkai atitraukia.

Sudabartintas tas posmas šiaip skamba:

Eikim, broliai, pažiūrėti,
kariuomenė traukia, —
tai lietuvninkai,
tai broliai mūsų,
atimsim greitai
tėvynę mūsų...

(1919 m. «Lietuvos» № 273—18. XII, korespondencija iš Palangos). Korespondencijos autorė Rūtelė tiki, jog tai esanti viena «mūsų amžių dainų».

442) Petrišūno atmainoje:

Čia lietuvninkai broleliai mūsų,
atimsim gražią tėvynę mūsų.

O Širvydo atmainoje:

Tai lietuvninkai, tai broliai mūsų,
atimsme brangią tėvynę mūsų!

443) Petrišūno atmainoje:

Nuog austrijokų, maskolių, prūsų,
atimsim gražią tėvynę mūsų.

Širvydo atmainoje:

Gyvensmė meilėj, vienybėj būdami,
minėsme vargus saldžiai giedodami.

444) Gal buvo ir kitokių vertimų. Bent Slavėnų dvarininkas Gustavas Brazauskas (Brzozowski, Anykščių par. Ūkmergės aps.), kuris dalyvavo 1863 m. sukilime, 1905 m. prisiminė man keles eilutes, kurios kiek skiriasi nuo Akelaičio vertimo. O gal dainininkai tą vertimą dainuodami išlygino?

445) Brazauskas:

Dieve, kurs mūsų karalystę šventą...

Bet irgi:

Dieve Aukščiausias, kurs mūsų tėvynę
per ilgus metus apiekoj turėjai...

446) Brazauskas:

Atgaivink girias, laukus, dirvas, pievas...

447) A. G. Baisi gadyne, Drama... iš atsitikimų 1862 ir 1863 metų—1895 m. „Vienybės Lietuvininkų“ № 51.

448) 1889 m. Dainos lietuviszkos isz wisur surinktos, p. 220; 1893 m. Lietuviszkos dainos, p. 320.

449) Spėju iš žodžių, jog maskoliai «keikia žemaičius pamatę».

450) Basanavičiaus Oškabalių dainų № 299, užr. 1876 m.

451) Čia bene bus kas praleista, nes nuo žodžių „Bėda mane baigia varginti“ turėtų prasidėti naujas ketureilis posmas. Šiaip eilės pusiauposmų nutrūksta.

452) Šimtakojo Trakiečių dūkų dainos, № 84.

453) A. Janulaičio Malavėnų dainos („Mitteil. d. lit. lit. Gesellsch.“ IV. p. 442).

454) A. Juškos Liet. dainos, №№ 1125, 1132; Basanavičiaus Ožkab. dainos, № 395.

455) A. Juškos Liet. dainos, № 1119.

456) Trakiečių dūkų dainos, № 85.

457) Tenpat, № 97.

458) A. Juškos Liet. dainų № 1014. Kiek perdirbta — 1893 m. Liet. dainų p. 317.—L. M. Dr. folkl. medž. 1882 m. M. Davainiaus—Silvestraičio nuo Raseinių rinkinys, 77/26 (Tris dienas, tris naktis nė gėriau, nė valgiau, trečią dieną Daniulas į karę išjojo).

459) Dav.—Silv. atmainoje mirštanti Katarina vis tai sakanti: „Eik, Daniulai,..."

460) Davainiaus—Silvestr.:

Ak motušė, motušėle,

tu tris griekus turi:

vienas *griekas* motušėlei,

• *kad sūnus Daniulas* (D.—V.: razbaininku).

Besiremiant Silvestraičio aiškinimu, reiktų ši daina razbaininkų dainoms priskirti.

461) A. Juškos Liet. dainų №№ 1241, 714.

462) Tenpat, №№ 189, 394.

463) Tenpat, №№ 1224, 1233.

464) Tenpat, №№ 1210, 1209, 1211, 1212, 1228, 843, 844. № 648 — tiktai pirmidvi eilutės.

465) Tenpat, № 1220.

466) Basanavičiaus Ošk. dain. № 261.

467) L. M. Dr. J. Palukaičio mokyklos M. Leipaus 1911 m. užr. daina (№ 9). Trumpesnė atmaina. — L. M. Dr. iš „Ateities folkl. 1913 m. V. Buragyts užr.

468) Iš J. Širvydo L. M. Dr. 95-ų metų užrašų (L. M. Dr.) „Triūsas muzikėlio“ II. 83 daina.

469) L. M. Dr. iš „Ateities“ — užr. I. Norvaišo Lėplaukės par.

470) L. M. Dr. folkl. M. Davainiaus—Silvestraičio rink. 78 (daina I) ir 79 (daina V) 1891—1892 m. A. Trečioko surinkta Anykščių, Svedasų ir Panemunėlio raštų.

471) A. Juškos Liet. dainos, № 1134.

472) L. M. Dr. 1913 m. Kananavičiaus rinkin. iš Semeliško par. Trakų aps., № 11.

473) Malavėnų dainos (p. 442).

474) L. M. Dr. iš „Ateities“ mokinių folkloro — E. Jautulio iš Linųkuvos Panev. aps.

475) L. M. Dr. 1906 m. Jono Palukaičio Pilviškių par. Suvalk. gub.

476) L. M. Dr. Vilniaus Lietuvių Gimnazijos mokinio J. Stankevičiaus iš Rudaminos Suvalkų gub.

- 477) L. M. Dr. folkl. J. Palukaičio dainų rink.
478) L. M. Dr. folkl. J. Palukaičio 1904—1905 užr. Pilviškių dainos.
479) 1831—1863 m.
480) L. M. Dr. folkloro archivo 74 sąs. 98 daina — kun. J. Skarupskio 1911 m. užrašyta iš 80 m. Juozo Stulgio Gruzdžių par. Šiaulių aps.
481) 1861 m.
482) L. M. Dr. folkloro rinkinių 83 sąs. 14-ji daina, Gruzdžių, M. Slančiausko užrašyta 5 liepos 1875 m.
483) 434-me prierašyje minėtuose 1870 m. popieriuose — pasirašė „Leonard Mitkus“. Sekimas senu įvaizdžiu: Aną pusę ežero žalia liepa lingavo, Aną pusę Nemuno trys klevellai žaliavo ir t. t. O čia dar artimesnis: Anoj pusėj lauko kapitono pulko ir užmušė kazokėlį pagal pušynėlį (L. M. Dr. Daukanto dain. medž. XXVI. 9).
484) Tenpat — «Jokūbas Stonkus».
485) M. Valančiaus Palangos Juzė, 1863 (1882?) m., p. 107—110; pakartota, vengiant žemaitybių, 1889 m. Dainų lietuviszkų p. 168—173. Beto, L. M. Dr. folkloro rinkinių 134 sąs. 5-ji daina — Zubricko—Viriko atmaina.
486) Zubr.—Vir.: per žmones ir prūsus.
487) Zubr.—Vir. suaukštaitina:
Aš to tyčiaus neregėdams, išsprudinau naktyj.
488) Valančius: užmedeis.
489) Zubr.—Vir. sklandžiau:
Maskoliai dabar į mišką eiti ne norėjo.
490) Įdėmus senovės pritaikinimas naujovei.
491) Tolimoje nuo tos vietos Zubr.—Vir. atmainoje Tryškių giria virto nebesuprantama „treiškių giria“.
492) „Kuriamė“ likusi ir Zubr.—Vir. atmainoje, ir 89 m. dainyne.
493) Zubr.—Vir. atmainoje jau: „Pamylėj!“
494) Įdėmu Zubr.—Vir. atmainoje:
Maskolėliai tuo didžiausį pajojo (?) išvydo.
495) Mano* tėvas, vaikas tebebūdamas, su broliais ir seserimis lipo į medžius to mūšio žiūrėti.
496) Zubr.—Vir. atmainoje:
Kame ne didi akmeniai su upe durias.
497) Galas lyg 31 m. vadovų, bet kareivių žvilgsnis į Jablonauskį kitoks negu į Gelgaudą.
498) J. Starkus. Iš Petrapiilės (1886 m. „Lietuvos Balso“ № 20).
499) Ko benorėti! L. M. Dr. Daukanto dainų medžiagoje (VI. 1) „Daynije Waynos“ (Trubay kareiwu wayna skelbay wadyn ont muszos, kelketes waynos wiryszkiey!) raginama muštis «del Dievo mūsų, del Ciešoriaus», nes «su Caru, su Caru, su Caru mūsų wysados cziestys eytay szalyp».
500) 1889 m. Dajn. liet. p. 202—213. L. M. Dr. iš „Ateities“ folkloro gautoje medžiagoje yra, nežinia kieno ir kur užrašyta, atmaina (Daina baudžiavos: Visi žmonės pagirdėkit ir į širdį įsidėkit, ką aš jums apsakysiu ir į širdis įgraudysiu), kuri labai skiriasi nuo ano Amerikos teksto. Ji daro įspūdžio, jog ją ne tik kalbos žvilgsniu taisė, dabartino, net ir dailino, literatūrinio, bet ir turinį artino dabarcios susipratusių žmonių pažūroms į santykius su valdžia ir šiaip į paliuosavimo nuo baudžiavų sąlygas. Nėra, galima sakyti, posmo, kurs abiejose atmainose vienodai skambėtų. Kai ką čia nurodysiu.
501) „Ateities“ atmainoje žmonių meldimuis skiriama ne vienas, bet keturi posmai. Visa žmonių kalba į ciešorių (Jie tarė: — Ak nubiednėjom... Koks mūsų ponų baisumas... Susimilk ant mūsų...) pakelta meldiman Dievo.

502) „Ateities“ atmainoje žmonės nesikreipia į ciesorių ir nėra jokio jo pasikalbėjimo su jais:

Toliai Dievs ne susimilo, kol varguoliai ne sukilo; kaip sukilo, tuo pamatė, kad nuo lenkų atsikratė. Lenkus plyne tuo pagavo, kad muzikus atvadavo...	ir jiems žemę dovanojo, maskoliai užponavojo. Lenkų sutrupino galę ir atėmė ponų valią, kad varguolių ne vargintų ir taip baisiai ne kankintų.
---	---

503) Arne bus čia atbalsių staršinių suvarinėjimo į carų apvainikavimus? Berods, jų rolė tuomet tebuvo nebylių žiūrėtojų, ne veikiančių atstovų, kaip dainoje.

504) Majuvkoje: žmogų... ant šunų mainė.

505) „Ateities“ atmainoje:

Vyrai pypkius rūkydami, juokus — baikas darydami Tas pats įvaizdis Majuvkoje: Ir taip aukščiausias karalius apreiškė iš Dievo valios,	jog baudžiąvą išnaikino, ponų galią sugadino. Kad varguoliai tą išgirdo, jog geresni laikai virto, už karaliaus tą malonę siuntė dangun dėkavonę.
---	--

506) „Ateities“ atmainoje:

Šaukė: — Eikit čia, bajorai,
visi šlėktos, visi ponai!
Maskolius mes išvaysim
ir muzikus vėl kankinsim!

Ir toliau „ciesorius“ yra keičiamas „maskoliais“.

507) Palyg. Majuvkoje. — „Ateities“ atm. šis posmas lieka veik be atmainų... didei smarkūs vajaaninkai.

508) „Ateities“ atm.: su karčergoms tie išėjo. Įsistebėkime, jog pažiūroje į 63 m. sukilimą pas mūsų žmones ne tiek gal neapykanta, kiek ironija vyrauja.

509) Tonas primena mums dainą: Šitai jau diena baisinga atėjo.

510) „Ateities“ atm., be to dar:

Kunigėliai šaukė žmones,
siūlė Dievo jiems malones,
kad tik eitų ant maskolių;
pons muziką šaukė broliu.

511) „Ateities“ atm. savo maldoje plačiau skundžiasi, kaip muzika ir piemenukai juokus iš jų daro. Tuo ir baigiasi, kuomet Amerikos tekstas pamoko dar žmones, kad jie saugotų bajorų ir lenkų kalbos, o laikytų savosios. Ponų maldoje „At.“ atm. įsidėmėtina:

Jau ne tekome lietuvininkų,
paklusniųjų darbininkų!
Dieve, mums malonę duoki,
darbininkus atvaduoki!

512) Rhesa, p. 88; Neselmanas; № 201; A. Juškos Svotb. dain, № 393 (už baudžiauninko, už dvaro nevalninko), 401 (už baudžiauninko. už dvaro darbininko); Kalvaičio № 360 (už baudžiąvos bernycio), 359 (už vargo vaiko, už dirvos valdonėlio).

513) J. Rūpeikos Jonas iš Svisločės (1823 m.), p. 248, o išten paplito po Žemaičius—Daukanto L. M. Dr. dainų medžiaga, XXIV. 4, 5, XXIX. 8, XXX. 11, A. Juškos Liet. dain. № 396, Kibarto Pėbki piešni li-

tewskich (1887 m. „Wisła“ p. 276), Volterio Ob etnografičeskoj pojezdke lietom 1887, p. 13, Majuvka, p. 19.

514) «Lietuvių Tauta» II. 3 (1914 m.), p. 350, 354, 344 (31-sis prierašas).

515) A. Juškos Liet. dainų № 209. Majuvka, p. 18. Apie Kaniušą ir Bendoriutę (Ir pasiuntė pons Kaniušas slugą kuovierniausią—pavadinkit Bendoriutę pas Kaniušą šokti) — A. Juška № 194.

516) Reta išimtis — «Esu sau žmogelis šarpus kožnam darbe», kuris ne mainytų savo vargo ant kitų didės naudos — Daukanto Masių pasakos (1835 m.), p. 4 (rankr.) ir L. M. Dr. dainų medžiagos — VI. 3, IX. 4, 14, VIII. 14, X. 7, XX. 6, XXI. 13, XXVII. 18, XXIX. 3, XXXII. 1, 23, XXXIII. 106, Medega S. Daukanto bijografijai (1898 m.), p. 29 (iš 1845 m. 5 III laiško), Jucevičiaus Litwa (1846 m.), p. 362, Ivinskio Kalendorius 1861-iems metams, p. 49, Brugmano Lit. Lieder (1882 m.) № 17 nuo Garlevos, L. M. Dr. folkloro rinkinių 82-sis sąs. №№ 5, 7 (1885 m. iš Šiaulių aps.), 116-sis sąs. № 117 (iš Šačių par. Žemaičiuose), 60-sis sąs. № 2 (1910 m. nuo Garlevos). Toji daina, beabejo, Žemaičiuose kilusi, kaip rodos, Suvalkijon vos teįžengusi.

517) E. Volteris 1886 m. „Vilenskij Viestnik“ № 161 (pilniau), iš Raseinių aps., ir Litovskij Katichizis N. Daukši (1886 m.), p. 157—158, iš Vabalninko Panevėžio aps.

518) E. Volteris 1886 m. „Vilenskij Viestnik“ № 195.

519) E. Volteris 1887 m. „Vilenskij Viestnik“ № 27 — užr. 1886 m. Švobiškyje Panevėžio aps., matyt, sueigoje («Mes čion susirinkę vietoj suvėjimų», išversta: schodovs—«atminę turim senovės gadynių»). Tenpat V. užsi- puola ant «Aušros» (nerazumnąja) kaipo lenkomanų laikraščio. — 1886 m. Litov. Katich. p. 158 duoda Becenbergerio iš Maž. Lietuvos jam atsiųstąją tos dainos atmainą (esame., nuo senelių suparetkavoti ir kt.).

520) Palyg. Majuvkoje: Šiandien dėl jūsų užsidedę žvakė.

521) Litov. Katich. (1886 m.), p. 155—156 (iš Labanoro Vilniaus aps.). Pats V. ją užrašęs 1885 m. (154).

522) Tenpat, p. 154—155 (iš Labanoro Vilniaus aps.). Pats V. ją užrašęs 1885 m. (154).

523) 1883 m. «Aušros» № 8—10, p. 293 (suteikė žinią—J. Gailutis).

524) J. Koncewicz. Zwei Lieder aus Russisch—Litauen („Mitt. d. lit. lit. Gesell.“ I. 2. p. 26).

525) Tekste nesuprantama: jo žmonės karalos.

526) Bene — į dvarą... į dvarą...

527) Tekste nesuprantama: pravorčiojo.

528) To posmo, pavyz., nėra A. Juškos Liet. dainų № 1528, bet yra J. Koncevičiaus Zvei Lieder ir t. t., p. 26. — L. M. Dr. folkl. L. Didžiulienė (19—lapelis) tvirtina, jog tą dainą parašęs kun. Strazdas, vadinasi, prieš 1839 m. (šlėkta nors ir šoble turi...).

529) L. M. Dr. Daukanto dainų medž. XII. 1; L. M. Dr. folkloro rinkinių (Slančiausko) 82-sis № 6 ir 83-sis № 10.

530) Pr. Eidukevičiaus Lietuvos bežemiai ir mažžemiai (1918 m. „Darbo Balso“ № 8): „Tos kelios eilutės teko man dažnai girdėti iš kaimiečių, kurie buvo arti dvarų, dalyvavo lenkmetyje ir jau tada matė esą dvarininkų nuskriausti. Vienoje tokioje šeimynoje vyras buvo „lenkų“ patrijotas, o jo žmona kaip tik atbulai, visados risdavo lenkybę su dvaru ir nurodydavo, kad jos tėviškė dvaras pasisavino; ji ir mirė su tokia nuomone“. Pr. E. kilęs iš Suvalkijos. — Virikas iš Seredžiaus 89 m. (L. M. Dr. folkloro rinkinių 134 sąs. № 8) prie „Ne prapuls mūsų tėvynė“ pastebi, jog ją dainuoja „ant gaidos „Ojczyzna nasza, welnias ponus nesza“.

531) L. M. Dr. folkloro M. Slančiausko rinkinys (89).

532) M. Jankus. Raudonkrūtinis (1885 m. „Auszros“ kalendoriuje, p. 25—28).

533) A. Juškos Liet. dainų № 402.

534) Smertis slaunio razbainiko Blindos, atsitikusi 1878 m. balandžio 22 d. Luokės miest. Šiaulių pav. (L. M. Dr. folkloro rinkinių Milvydo iš Ilaikių 59-jo sąs. № 5). Tos dainos atmaina buvo paskelbta 1912 m. „Draugijos“ № 66—67 priedo, „Ateities“ № 6—7, „Žieduose“ (p. 50—51), padainuota Pašilės par. Atmainos didžiai tarp savęs skiriasi.

535) „Draugijos“ atmainoje:

Buvo didis vajaaninkas ant trijų pavietų,
didę šaika susirinko, jis nieko ne bojo.
Trumpą švarką apsivilkęs po miestą vaikščiojo,
šikšnos terbas su paseitais ant pečių nešiojo.

Kuris jo ne pažindams, — tarė jaunikaitis
arba iš jeb kokio dvaro viežlybas ponaitis;
kas tiktai jį patiko, kožnas galvą lenkė,
ar tai žydai, ar tai ponai, ar tai žmoneliai menki.

536) „Draugijos“ atmainoje:

Ką padarė šventam Jurgy katalikų sprauainks?
Ir užmušė Luokės mieste vajaaninką slauną.

537) Tųdviejų eilučių vietoje «Draugijos» atmaina:

Tatai už nemeilę, už arklių vogimą
ir už žmonių karasinu baisų deginimą.
Mušė, plakė, dibavojo, ant smerčio pritvojo,
ant kraujo ir ašarų ano ne atbojo.

Milvydo atmainoje pačioje pabaigoje, kur kalbama apie žmonių išleidimą iš kalėjimo, priduriama apie juos: „katrie Blindą nukarojo ir smerčiu jį pritvojo“.

538) „Draugijos“ atmaina viet. „Atbėgo ir palicija“ ir t. t. ligi —
„ir smerčiu jį pritvojo“ trumpai te duoda:

Atbėg greitai ir klebonas dūšios ratavoti,
nebėr česo razbaininkui prisigavoti.
Atbėg greitai žandarmistras su plikais pagonais,
ir sušuko balsu: Jau Blindos nebliko!

539) „Draugijos“ atmaina:

Ir jo šaika didelė į mišką išsklido.
Dabar galime jau būti dailiai ir namuose, —
nebėr, nebėr smarkaus vilko del vainos miškuose.

540) Vlodo Parausvinio Keturvalakų jonvaikiai (1910 m. „Aušrinės“ № 7 — Vasaros Darbų p. 8).

541) L. M. Dr. folkloro Markūzos rink. VI. 13.

542) Juška teisingiau: nei po kam.

543) 05-jų metų revoliucijos Suvalkijos giltiniečiai, pasak dr. K. Griniaus, čia dainavę:

Ar daug turi pinigų
prisiplėšęs iš žmonių?

544) Žemaičių kazokėliai patys apie save?

545) Taip man vėliau pasakojo dr. K. Grinius.

546) L. M. Dr. folkloro arch. Stulgių mokinių 1902 m. užraš. (Pov. Jolgindegis) — 91 d.

547) J. Basanavičiaus Ožkab. dainos, № 190.

548) 1889 m. Dain. lietu., p. 224.

549) Sulyg. Valiūno ir Poškos Birutė.

550) 1893 m. Liet. dainos išz wisur surinktos, p. 442—443.

551) A. Vienožinskio Lietuvos tėvynės dainos, IV d. — L. M. Dr. folkloro arch. J. Širvydo 1894 m. „Triusas muzikėlio“ p. 555, — L. Didžiulienės 19 № 151 — turi atmainų.

552) Liet. tėv. dain., V daina.

553) Juozapaitis (Juozas Širvydas) 1894 m. „Triuse Muzikėlio“, p. 553 ir 555.

554) Tenpat, p. 553.

555) Tenpat, 576.

556) Tenpat, p. 133.

557) Tenpat, p. 128.

558) Vyskūpo Baranausko raštai, 1912 m., p. 21—57. — M. Biržiška. A. Baranausko „Kelionė Peterburge“ (1908 m. «Vilniaus Žinių» № № 130, 131).

559) Vyskūpo Baranausko raštai, p. 86.

560) L. M. Dr. Širvydo Triusas muzikėlio, p. 161.

561) Tenpat, p. 362.

562) Tenpat, 946.

563) Tenpat, II knyga, p. 149.

564) Tenpat, II. p. 36: «Kozminas Kleofas buvo nemažą laiką Kupiškio kanaaninkas ir už mielą širdingumą gavo vardą «Pavargėlių tėvas».

565) Tenpat, p. 15. — L. M. Dr. folkloro L. Didžiulienės rink. (19. № 35).

566) Didžiulienė: liko Skemačiai dyki kaip Palaičiai.

567) L. M. Dr. folkloro arch. J. Palukaičio. — L. M. Dr. folkloro medž. Stulgių mokinių užr.

568) Palukaitis: ir tenai žegnojau.

569) L. M. Dr. folkloro M. Slančiausko rinkinys (89 dain. 51).

570) L. M. Dr. folkloro Juozo Stankevičiaus 1917 m. rink. iš Marijampolės aps., № 7.

571) Naudojuos 1917 m. L. M. Dr. folkloro „Ryto“ Draugijos Pedagogijos Kursų mokinio Jono Mačiaus iš Viekšnių (Šiaulių aps.) rinkiniu, kur pažymėtos Pakuršėj žinomos dainos. Turbūt, buvo ir kitokių, kitur išsiplatinusių.

572) Tenpat. Mačiaus nurodymu, Papilėje (Šiaulių aps.) parašiusi Žukauskaitė, žmonės dainavę kaip ir kitas dainas.

573) Tenpat. Papilėje padainavusios Žukauskaitė ir Vasilkiutė 11. IV. 1917. — 1920 m. Kauno «Lietuvos» № 60 (Kovo 14 d.) duodama (Paskutinių laikų daina) kareivio J. Vaitiekūno išteiktoji atmaina, kurioje t. kt. bene nurodoma dainos gimimo apylinkė:

Kai tiktai Umėnai
liepsnoti pradėjo,
mes visi nuliūde
laukėm ir stovėjom.

.....

Redakcija sakosi, išlyginusi ir pataiusi „šiās eiles“. Be reikalo.

574) Tenpat, užr. 20. III. 1917, atėjusi nuo Pašvitinio. Mačius man aiškino ją esant klieriko parašytą; gal jo rašte pažymėtasis kl. Ig. Kliausis?

575) Turbūt: stambių.

576) Nesuprantama.

577) Nesuprantama, i ką čia taikoma: i prancūzmečius? i 31 metų išeiwybę?

578) Išidemėtina, jog patys kariškių jau yra tą reikalą supratę. Š. m. „Kariškių Žodžio“ № 9 (41) J. Laurinaitis ragina draugus: Rinkim karinę tautosaką! „Bet ką rinkti rašyti? Padavimus, pasakas, dainas, rašdas, patarles, mįsles, burtus, kur kalbama:

a) bendrai apie karus;

- b) apie kareivius, vadus, karžygius, karelius...;
c) apie karo ginklus;
d) apie kautynių eigą ir jų vietas;
e) apie protavimus (sesučių raudojimus, liūdėjimus), galvojimus,
kurie rišasi su karais, kariuomene“...

«K. Ž.» Redakcija priduria:

«Užrašant paminėti: a) kas padainavo (papasakojo), b) kur gyvena (bent parapiją nurodyti), c) kuriais metais ir net mėnesį padainavo, d) kiek pats jis turi metų, e) iš kur ir iš ko jis tą dainą yra girdėjęs, išmokęs, f) kaip tą dainą vadinąs. Jei galima, tai užrašyti ir gaidą. Apskritai užrašinėjant nieko ne keisti, nieko savaip ne rašyti».

Nė 10 «Kariškių Žodžio» Redakcija „apsiima visa tai rinkti ir tinkamai sunaudoti arba atiduoti į muziejų ar tam tikriems mokslo žmonėms“. Čia pat duodama to pat Jono Laurinaičio iš Pranciškos Laurinaitytės Gruzdžiuose 19 ir 20 m. užrašytos dainos, viena bene iš didžkario, o kita iš Japonų karo. Jiedvi pasikartoju:

1. KARO DAINA.

O šviesi žvaigždėlė,
danguj parėdyta!
Stovi žalnieriškai,
knygoj surašyti.

Mes trys brolačiai,
trys raitorėliai,
paliks iš trijų
vienas žalnierėlis.

Pišoriai po selską
nosis pakabine,
žiūri į knygas
galvas surašytas.

Kerp čiuprynėles
su aštriom žirklelėm,
vež per laukelius
su baltom gulbelėm.

Pakelk akeles,
žiūrėk į saulatę:
ne be tas kraštas,
ne be ta gronyčia.
Prūsų krašte
yra daug panelių,
ale tik nėra
mano mylimosios.

Iš pirmos kulipkos
kraujuose patvinau:
mano motinėle
namuose ne žino.

Guliu kraujuose
visas ronose;
mano motinėle
viena namuose.

O tu juodvarnėli,
mandrusis paukšteli!
Parnešk matušėlei
nors kraujo lašėli.

Parnešk motušėlei
nors kraujo lašėli:
tegul ji žinos,
kad nebėr sūnelio.

2. JAPONŲ KARO DAINA.

Lietuva, žemė,
tu šventa esi,
kam mus užmiršai
svetimoj šaly?

Lietuvos broliai,
Jūs uliavojat,
o mes vargdieniai
kraujuos vaikščiojami!

Lietuvos broliai,
ar Jūs ne žinot,
kad su Japonu
jau vaina yra.

Mes sustatyti
stovim ant kraujo:
kasdien dėl mūsų
yra muštra nauja.

Ant trijų dienų
viens cukorėlis,
ištirpo burnoj,
kaipo cukrelis.
Ištirpo burnoj
kaipo cukrelis,
išbalė veidas,
kaip poperėlis.

Ant marės krašto
mes sustatyti;
kas tą liūdnumą
gal apsakyti.

Ant marės krašto
baisiausios minios,
dėl mūsų jaunų
baigias adynos.

O kaip japonai
viršum užbėgo,
iškirto mumis
kaip dirvoj pėdus.

O kaip ant štikų
jau sugrįjo,
tai mūsų kraujas
kaip lytus lijo.

Raudonos šoblės
rankose sviro,
o mūsų galvos
kaip lapai biro.

Iš visų pusių
armotos griovė,
žvėriai po urvus
išsikavojo.

Vilnys ant marių
kūnus nešiojo,
žuvys, sirenos
mus palaidojo.

Nė grabai dirbti,
nė duobė kasti,
keno koks kūnas
ne gal suprasti.

Geriau ant svieto
ne būčiau gimęs,
arba lopšely
mažas numiręs.

Ir tos motinos,
katros augino,
koks sūnų smertis,
tai jos ne žino.

Pas jumis kapus
kvietkoms sodina,
o mūsų kapus
arkliai sumina.

Pas jumis kapus
lanko tėveliai,
ant mūsų kapų
atlėk paukšteliai.

O jūs sesutės
Lietuvos pusės,
Jūs pasimelskit
už mūsų dušias.

O jūs broleliai,
tai jūs supraste,
kaip jūs užaugste
tą patį raste.

Pareis gromata
raudonu kryžiu,
o mes vargdieniai
jau nebegrišme.

Kas tą dainele
liūdnei dainuoja,
teatsidūsta
už mūsų dušias.

Gruzdžiai, 1920 m.—I, 11.

TURINYS.

I. Pirmosios žinios	5
II. Kęstučio ir Vytauto kovos	12
III. Švedai	25
IV. Lietuvos puolimas ir Kasčiuškos sukilimas	31
V. Prūsų kareiviai	37
VI. Prancūzmečiai	47
VII. Kračkosmečiai	64
VIII. Baudžiavos, lenkmečiai, turkai ir kiti	77
IX. Sunkūs laikai	100

LIETUVIŲ MOKSLO DRAUGIJA

išleido arba leidžia šiuos mokyklų vadovėlius ir šiaip mokykloms knygas:

	Kaina.
1. P. Klimo Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms. II leid. 1918 m.	9 m. 50
2. M. Biržiškos Lietuvių dainos. 1916 m. (Išpirkta).	1 m. 40
3. P. Klimo Lietuvių kalbos sintaksė. 1915 m. Neapt 2 m., apt.	3 m. —
4. J. J. Aritmetikos teorija. II leid. 1918 m. Peržiūrėjo Pr. Mašiotas	8 m. —
5. Aritmetikos uždavinynas. I dalis. 1915 m. Vertė P. Bugailiškis	3 m. —
6. „ „ „ II—III „ 1915 m. Vertė P. Bugailiškis	5 m. —
7. A. Kruberio ir kitų Geografijos pradžia. II leidimas. 1919 m. Pataisė B. Masiulis	7 m. —
8. „ „ Azijos, Afrikos, Amerikos ir Australijos geogra- fija. 1915 m. Vertė S. Tifunaitis	3 m. 80
9. „ „ Europos geografija. 1919 m. Vertė A. Klimas	6 m. —
10. M. Biržiškos Lietuvos geografija. I dalis. 1918 m.	5 m. 50
11. Lotynų kalbos chrestomatija. I dalis. 1918 m. Vertė K. Kepalas	12 m. —
12. „ „ „ II „ „ „ Vertė K. Kepalas	12 m. —
13. Elementarinės algebros vadovėlis. I dalis II leidimas. 1919 m. Spaudai parengė M. Šikšnys.	14 m. —
14. Elementarinės algebros vadovėlis II dalis. II leidimas. 1919 m. Spaudai parengė M. Šikšnys	— m. —
15. M. Bagdono Algebros uždavinynas. I dalis. 1918 m.	4 m. 60
16. P. Mironovo Pradedamasis geometrijos vadovėlis. 1916 m. Vertė A. Jakštas (Išpirkta)	2 m. 60
17. Kutšebos ir kt. Lietuvos visuomenės bei teisės istorija. 1916 m. Perdirbo A. Janulaitis	7 m. —
18. Trumpas pedagogikos vadovėlis. Didaktikos pradžia. 1918 m.	3 m. —
19. M. Biržiškos Duonelaičio raštai. 1918 m.	7 m. —
20. A. Rimkos Lietuvos ūkis. 1918 m.	3 m. 80
21. A. Kriaušaičio ir Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika. Etimologija. 1919 m.	18 m. —
22. K. Ivanovo Rytai ir mitai. 1918 m. Vertė J. Jablonskaitė	4 m. 50
23. „ „ Senovės istorija. 1918 m. Vertė K. Kepalas	5 m. 50
24. V. Zakševskio Vidurinių amžių istorija. 1919. Vertė J. Pajaujis	13 m. —
25. J. Pševalskio Logaritmų knygos penkiais dešimtainiais skait. 1919 m. Paaikšino Pr. Mašiotas	11 m. —
26. M. Šikšnio Aritmetikos ir algebros terminų žodynėlis. 1919 m.	3 m. —
27. N. Sančurskio Trumpa lotynų kalbos sintaksė. 1919 m. Ver- tė K. Kepalas	7 m. —
28. Van der Meuleno Gamtos prilyginimai lietuvių dainose ir raudose. 1919 m. Vertė M. B-ka	7 m. —
29. M. Biržiškos Iš A. Mickevičiaus raštų. I. 1919 m.	13 m. —
30. J. Murkos Metodikos etiudai. 1919 m.	8 m. —
31. P. Klimo Lietuvių senybės bruožai. 1919 m.	11 m. —
32. Pr. Mašiotas Plokštumos trigonometrija. 1919 m.	12 m. —
33. „ „ Trigonometrijos uždavinynas. 1919 m.	4 m. —
34. „ „ Žemosios matematikos istorija. 1919 m.	3 m. 50

Rm 6954

LIETUVIŲ MOK

išleido arba leidžia šios mokyklų v

35. M. Biržiškos Lietuvos sukilimas 1794 metais. 1919 m. 2 m. —
36. „ „ Lietuvos dainų literatūros istorija. I dalis. 1919 m. 8 m. —
37. K. Šepetienės Vokiečių kalbos skaitymai 2-siems ir 3-siems
metams. 1919 m. 1 2 m. —
38. J. Elisono Stubuvimis gyvulių zoologija 1920 m. 40 m. —
39. V. Ruokio Chimijos vadovėlis I dalis 1920 m. — m. —
40. K. Šakenio Fizika. I dalis — m. —
41. M. Biržiškos Lietuvos istorijos pradžiamokslis. I dalis. 1919 m. 8 m. —
42. P. Klimo Lietuvos žemės valdymo istorija. I d. 1919 m. . . . — m. —
43. J. Borodino Botanikos vadovėlis I Morfologija ir Anatomija 1920 m 22 m. —
44. G. Fiyelero ir A. Bero Aritmetika suaugusiems — m. —
45. M. Krivickio Gyvenamė (Aritmetikos pradžiamokslis) — m. —
46. M. Štikšnio Geometrija. Planimetrijos I d. 1919 m. — m. —
47. P. Ledoux Pirmosios gamtos mokslo žinios I d. — m. —
48. M. Biržiškos Dainų atsiminimai iš Lietuvos istorijos 1920 m 30 m. —
49. K. J. Skruodžio Religijos Mokymo Metodika 30 m. —
50. K. J. Skruodžio Etika — m. —